

รายงานการวิจัย

การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทลุ่มให้เป็น
แหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

The Designing of Cultural-based Tourism Route of Thai-Lom
Lifestyles for Learning Resources and Promote
Community's Economy Sustainable.

นางสาวทิวาวรรณ ศิริเจริญ และคณะ
สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2559

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทลุ่มให้เป็น
แหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

The Designing of Cultural-based Tourism Route of Thai-Lom
Lifestyles for Learning Resources and Promote
Community's Economy Sustainable

ทิวาวรรณ	ศิริเจริญ	สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ
นันทกานต์	ศรีปลั่ง	สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ
ยศวดี	นิรารมย์	สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
นนทชา	ชัยวิชธานันท์	สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ทุนอุดหนุนโดยงบประมาณแผ่นดิน ที่พิจารณาจากโดยผ่านความเห็นชอบจาก
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ประจำปีงบประมาณ 2559

ชื่องานวิจัย	การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน
ผู้วิจัย	ทิวาวรรณ ศิริเจริญ
ผู้ร่วมวิจัย	นันทกานต์ ศรีปลั่ง ยศวดี นิรารมย์ นนทชา ชัยวิชานันท์
สาขาวิชา	การท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ปีเสร็จวิจัย 2560

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม 2) เพื่อให้ได้เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม และการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอหล่มเก่า โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล คือ หน่วยงานภาครัฐ กลุ่มองค์กรชุมชน ผู้ประกอบการ นักวิชาการ นักท่องเที่ยว และชุมชนท้องถิ่น

คณะผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์ใช้ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยมีการจัดกลุ่มประเภทและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ ด้านชาติพันธุ์ ด้านประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประเพณีวัฒนธรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ด้านวิถีชีวิต และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้ในกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมกับตัวแทนชุมชน พบว่า ตัวแทนชุมชนมีความเห็นด้วย สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยคิดว่าจะสามารถช่วยให้ชุมชนเกิดรายได้จากการท่องเที่ยว และมีส่วนช่วยให้ชุมชนเกิดความรักและความภาคภูมิใจร่วมกัน ดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ และนำข้อมูลที่ได้ มาออกแบบและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม และนำผลจากการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวมาปรับปรุงเพื่อสร้างเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวอีกครั้ง และนำเสนอคู่มือแนะนำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์” ซึ่งการนำคู่มือแนะนำเที่ยวมา

ใช้จะสามารถช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้ภายใน 1 วันและสามารถรับทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมได้ตามความสนใจ

คำสำคัญ : เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, วิถีไทหล่ม

Research Title The Designing of Cultural-based Tourism Route of Thai-Lom Lifestyles for Learning Resources and Promote Community's Economy Sustainable.

Researcher Tiwawan Siricharoen

Co-Researcher Nuntakan Sritpang
Yoswadee Nirarom
Nonthacha Chaitawittanun

Department Tourism and Hotel, Phetchabun Rajabhat University **Year of Completion 2017**

Abstract

This study aims to; 1) study the social capital and development of community economic to promote Cultural-based Tourism Route of Thai-Lom Lifestyles, and 2) develop a cultural – based tourism route in Lomkao district, Phetchabun province. The researcher used a Qualitative Research, collected data by a study documents, analysis in-depth information, participant observations, In-depth interview, participatory action research and experimental designs these routes in Lomkao district. The sample of the survey was applied to representatives who were government officers, tourism business entrepreneurs, Tourism Lecturer, tourists and local populations.

The researcher classified the group and the importance of designing the cultural tourism element route of Thai-Lom Lifestyles into 6 key characteristics, which were ethnic, historical and ancient monument, architecture, cultures and folk cultures, Lifestyle and wisdom folkway for participatory action. Research has found that the representatives agree on the development of Cultural-based Tourism Route of Thai-Lom Lifestyles because they can gain benefits from Cultural-based Tourism Route including the possibilities that they can take part in supporting the culture heritage conservation and appreciation. The researcher applied the data to designed - tourism

~ ♡ ~

route, the experiment result, route testing, and real-location route to establish a tourism route which an establishment of travelogue named “Thai Lom - a quiet and Charming town” It’s a one-day trip which easy to travel and get information, destination and to do the activities according to tourist’s interests.

Keywords : Cultural-based Tourism Route, Thai - Lom Lifestyles

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้ หากขาดความร่วมมือ และความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ให้คำแนะนำ คำปรึกษา รวมถึงข้อเสนอแนะต่างๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบูรณ์ และคุณวาสนา ธีรนิติ นายกเทศมนตรีตำบลหล่มเก่า ที่ปรึกษาโครงการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณผู้เข้าร่วมการประชุมแบบมีส่วนร่วม และร่วมทดลองเส้นทางท่องเที่ยววิถีไทหล่มทุกท่านที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการให้ข้อมูล และขอขอบพระคุณตัวแทนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก เจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์ องค์การบริหารส่วนตำบลหล่มเก่า บริษัทเพชรอนันต์ทัวร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก ตัวแทนชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม และร่วมนำเสนอความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อการดำเนินการวิจัยให้สำเร็จลุล่วง และเกิดประโยชน์ต่อการวิจัยเรื่อง “การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย (วช.) และขอขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประเภทเพื่อสร้างองค์ความรู้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้ มา ณ ที่นี้ด้วย

ทิวาวรรณ ศิริเจริญ และคณะ

26 กุมภาพันธ์ 2560

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญรูปภาพ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย	4
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
1.5 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยว	8
2.2 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	12
2.3 แนวคิดทุนทางสังคม	19
2.4 แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน	27
2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วม	29
2.6 บริบทเมืองหล่มเก่า	34
2.7 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	42
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	46
3.1 วิธีดำเนินการวิจัย	46
3.2 ขอบเขตของการวิจัย	47
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย	49

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	50
บทที่ 4 ผลการวิจัย	51
4.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์	51
4.1.1 ทู่นทางสังคมของหล่มเก่า	51
4.1.2 การสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนยั่งยืน	65
4.1.3 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน	69
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	71
5.1 สรุปผลการวิจัย	71
5.2 อภิปรายผล	77
5.3 ข้อเสนอแนะ	80
บรรณานุกรม	82
ภาคผนวก	86
ภาคผนวก ก รูปภาพการประชุมแบบมีส่วนร่วมชุมชนหล่มเก่า	87
ภาคผนวก ข รูปภาพการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”	90
ภาคผนวก ค คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”	94
ภาคผนวก ง แบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	99
ประวัติผู้วิจัย	106

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่	
4.1 งานประเพณีตามปฏิทิน 12 เดือน	57

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	หลวงพ่อใหญ่ วัดตาล	55
2.2	สิมโบราณ วัดศรีมงคลบ้านนาทราย	55
2.3	พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่วัดตาล	56
2.4	จิตรกรรมเสาแปดเหลี่ยม วัดทรายงาม	56
2.5	เรือนแถวไม้เก่า	56
2.6	บ้านยอหิน ตำบลภูผักไธ	56
2.7	ขนมเทียนแก้ว	64
2.8	ขนมเส้นหล่มเก่า	64
2.9	ผ้าซิ่นหัวแดงตีนก่าน	64
2.10	ที่ทอผ้าบริเวณใต้ถุนบ้าน	64
2.11	ตัวอย่างคู่มือแนะนำเที่ยว “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”	66
2.12	แผนที่เส้นทางนำเที่ยว “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”	66
ก-1	กำหนดการการประชุมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหล่มเก่า	88
ก-2	กรอบการประชุมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหล่มเก่า	88
ก-3	ปราชญ์ชุมชนร่วมนำเสนอแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม	89
ก-4	กิจกรรมกระบวนการการประชุมแบบมีส่วนร่วม	89
ข-1	จุดรับลงทะเบียนผู้เข้าร่วมทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม	91
ข-2	นำชมพุทธศิลป์ล้านช้าง และสักการะหลวงพ่อใหญ่ วัดตาล	91
ข-3	กิจกรรมแหล่งเรียนรู้การทำขนมเส้นสดหล่มเก่า ณ ร้านป้าบัวแก้ว	92
ข-4	ชมสาธิตการทอผ้าซิ่นหัวแดงตีนก่าน และเลือกซื้อผ้าทอเป็นของที่ระลึก	92
ข-5	สร้างบรรยากาศนำเที่ยวโดยเลือกใช้บริการรถสองแถวหล่มเก่า่นำเที่ยว	93
ข-6	ผู้ร่วมทดลองเส้นทางนำเสนอความคิดเห็นและความประทับใจในการเดินทาง	93

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่		หน้า
ค-1	หน้าปกคู่มือแนะนำเที่ยว “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”	95
ค-2	นิทรรศการอนุสรณ์ย้อนอดีต โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชหล่มเก่า	95
ค-3	ข้อมูลนำเที่ยวเมืองหล่มเก่า	96
ค-4	สถาปัตยกรรม และจิตรกรรมอันทรงคุณค่าของหล่มเก่า	96
ค-5	สักการะหลวงพ่อบุญ 3 วัด	97
ค-6	มหัศจรรย์ และภูมิปัญญาไทหล่ม	97
ค-7	ร้านอาหาร ที่พัก และร้านขายของฝากเมืองหล่มเก่า	98
ค-8	แผนที่และโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม	98

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนและกำลังได้รับความนิยมสูงขึ้น จะเห็นได้จากที่ชุมชนหลายแห่งพยายามที่จะผลักดันชุมชนของตนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว จนทำให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านต่างๆ ที่ส่งผลให้หลายชุมชนประสบความสำเร็จ (วิศัลย์ โฆษิตานนท์, 2557)

โดยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถูกพัฒนาขึ้นอย่างแพร่หลายในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย เพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชน และส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวตามกระแสโลกที่ต้องการ ที่เรามักเรียกว่า “Nostalgia Tourism” หรือการท่องเที่ยวแบบโหยหาอดีต โดยนำความต้องการที่จะหวนย้อนกลับไปมีประสบการณ์ “วันขึ้นคืนสุข” ในอดีตนั้นๆ อีกครั้ง วันขึ้นคืนสุขในที่นี้มีได้หมายถึงอดีตในลักษณะประสบการณ์ตรงที่นักท่องเที่ยวแต่ละคนเคยประสบพบเจอมาเองในวัยเด็กแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมไปถึงวันขึ้นคืนสุขที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นจินตนาการร่วมกันของสังคมว่า ณ ยุคสมัยหนึ่งสมัยใดในอดีต คือช่วงเวลาแห่งความสุข เจริญรุ่งเรือง หรือสวยงามที่สุด เป็นต้น จากผลการศึกษาของ University College London เมื่อ ค.ศ. 2007 พบว่าร้อยละ 90 ของนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษเลือกที่จะท่องเที่ยวในสถานที่ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประสบการณ์หวานชื่นในอดีตของตนเอง มากกว่าที่จะเลือกท่องเที่ยวในสถานที่แปลกใหม่ที่ไม่เคยไปมาก่อน ปรากฏการณ์ Nostalgia Tourism นี้มิใช่เกิดขึ้นในสังคมใดสังคมหนึ่ง แต่มันกำลังเป็นกระแสการท่องเที่ยวในระดับสากลที่มีอัตราการเจริญเติบโตเพิ่มสูงขึ้นในทุก ๆ ปี ไม่ว่านักท่องเที่ยวทั้งในสังคมไทย ซึ่งเมื่อมองลึกลงย้อนกลับไปประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา (ชาติวีระ ประกิตนันทการ, 2556) โดยในประเทศไทยมีการนำเอารูปแบบการพัฒนาและฟื้นฟูตลาดเก่า เช่น ตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ตลาด 100 ปีบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ตลาดถนนคนเดินกาดกองต้า ถนนคนเดินสายวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง เป็นต้น หรือการก่อสร้างพื้นที่ตลาดขึ้นมาใหม่ โดยตั้งใจออกแบบให้มีลักษณะของการจำลองกลิ่นอายและบรรยากาศอันหวานรำลึกถึงอดีตมาใช้ อย่างแพร่หลาย เช่น ตลาดน้ำ 4 ภาค จังหวัดชลบุรี ตลาดเพลินวาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตลาดน้ำอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

แต่ท่ามกลางกระแสโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงแบบรวดเร็วและผกผันนั้น ในปัจจุบัน “ทุนทางสังคม” (Social Capital) กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับกรณีของประเทศไทย แม้ว่าการพัฒนาจะประสบผลสำเร็จในหลายๆ ด้าน แต่ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาสังคม เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้การพัฒนามีลักษณะที่ไม่เข้มแข็ง ไม่สมดุล และไม่เป็นธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลทำให้การพัฒนาขาดความยั่งยืนและกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่ปรับตัวไม่ทัน (เช่น กลุ่มยากจน, กลุ่มผู้ด้อยโอกาส) จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น ซึ่งมีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้ประเมินว่า การที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาเกิดจากสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญคือ การพัฒนาในระยะที่ผ่านมาขาดการนำจุดเด่น หรือ สิ่งดีงามที่มีในสังคมไทย เช่น มิติทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่งมาใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันก็เห็นว่าการที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้ไม่ล่มสลายจากวิกฤตที่เกิดจากการที่ยังมีทุนทางสังคมหลงเหลืออยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร สายใยผูกพัน ภายในครอบครัว ชุมชน การรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ฯลฯ

คำว่าทุนได้ถูกใช้ในความหมายที่หลากหลาย โดยอาจจะถูกมองไปในเชิงมูลค่าที่เกี่ยวกับวัตถุ เงินทอง หรือในเชิงคุณค่าที่เกี่ยวกับข้อกับจิตใจและความดีงาม แต่อาจเป็นเพราะคนส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับคำว่าทุนในเชิงเศรษฐศาสตร์ ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับทุนที่ผ่านมา จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับกับวัตถุสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนวัตถุดิบ แรงงานหรือปัจจัยต่างๆ ที่นำมาใช้ในการผลิตเป็นสำคัญ จนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ ได้มีการนำคำว่า “ทุนทางสังคม” มาใช้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นเตือนให้สังคมได้หันกลับมาพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเงิน แต่เป็นเรื่องของการมีคุณค่าที่ช่วยจรรโลงให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขทุนทางสังคมเป็นทุนประเภทหนึ่ง ที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคมหรือชุมชนอันส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสถาบันขึ้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกันและความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคมจึงเป็นเสมือนสมบัติสาธารณะที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึง และใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา และที่สำคัญคือ เป็นทุนที่มีคุณลักษณะพิเศษที่ยิ่งใช้จะมีเพิ่มมากขึ้น (วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548)

กระแสของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกำลังได้รับความนิยมสูงขึ้น จะเห็นได้จากที่ชุมชนหลายแห่งพยายามที่จะผลักดันชุมชนของตนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลายชุมชนประสบความสำเร็จในความพยายามดังกล่าว ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ก่อเกิดผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชนอย่าง

มหาศาล ในขณะที่เดียวกันบางชุมชนกลับพบกับอุปสรรคและความล้มเหลว ท่ามกลางความผันผวนนี้ มีชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอหล่มเก่า ซึ่งเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง โดยเฉพาะวัฒนธรรมไทหล่ม ที่มีความงดงามโดดเด่น ยังปรากฏกลิ่นอายของวัฒนธรรมไทหล่มให้เห็น และสามารถจับต้องได้ โดยมีจุดศูนย์กลางที่อำเภอหล่มเก่า (วิศิษฐ์ โฆษิตานนท์, 2557) อีกทั้งในปีพ.ศ. 2558 มีการร่วมตัวของประชาคมอาเซียนจาก 10 ประเทศ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การกระจายสินค้า แรงงาน การบริการ และการลงทุน โดยเฉพาะบริเวณเส้นทางหลวงหมายเลข 12 ซึ่งอยู่ในเส้นทางเศรษฐกิจสายอาเซียน (GMS Economic Corridors) ในเส้นทางเศรษฐกิจตะวันออก – ตะวันตก (East West Economic Corridors : R2 พม่า – ไทย – ลาว – เวียดนาม) โดยมีเส้นทางผ่านประเทศไทยที่ จังหวัดตาก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพิษณุโลก อำเภอหล่มสัก อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งอำเภอหล่มสัก มีพื้นที่ต่อเนื่องติดกับอำเภอหล่มเก่า มีชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน รวมไปถึงประวัติศาสตร์ที่มีความต่อเนื่องและมีความสำคัญสืบต่อกันมา

วิถีไทหล่ม จึงถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งมุมมองด้านการท่องเที่ยว ที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เนื่องจากมีความพร้อมในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ยาวนาน และมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ ชุมชนมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น การดำรงชีวิตแบบพอเพียง สภาพแวดล้อมยังคงความเป็นธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตที่เห็นได้จากร่องรอยของที่อยู่อาศัย การดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคำบอกเล่าเรื่องราวจากปราชญ์ชุมชน ดังนั้นจากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยเรื่องทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีไทหล่มอย่างยั่งยืน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทุนทางสังคม และเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้มีความเหมาะสมและยั่งยืนในอนาคต

ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน เนื่องจากทุนทางสังคม หมายรวมถึง ความร่วมมือร่วมใจของคนที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสถาบัน โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และท้ายที่สุดจะนำมาซึ่งการประสบความสำเร็จของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งหากกล่าวถึงจังหวัดเพชรบูรณ์นั้นเป็นเมืองที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว โดยมีความ

หลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีภูเขาโอบล้อม ไม่เพียงแค่นั้นจังหวัดเพชรบูรณ์ยังมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจและโดดเด่น ควรแก่การสนับสนุนให้เกิดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทหล่ม ซึ่งมีความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมในชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน และมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ ชุมชนมีอัยาศัยไมตรีที่ดีมีน้ำใจ การดำรงชีวิตแบบพอเพียง สภาพแวดล้อมยังคงความเป็นธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตที่เห็นได้จากร่องรอยของที่อยู่อาศัย การดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคำบอกเล่าเรื่องราวจากปราชญ์ชุมชน และสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี วิถีไทหล่มจึงถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งมุมมองด้านการท่องเที่ยว ที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง

ดังนั้นจากที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม และนำมาสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม

1.2.2 เพื่อให้ได้เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

1.3.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

เนื้อหาของการศึกษาครอบคลุมบริบทด้านต่างๆ ของชุมชนในพื้นที่อำเภอหล่มเก่า ได้แก่ ความเป็นมาของชุมชน สภาพทางกายภาพของชุมชน สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสมาชิกชุมชน การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนและการประสานเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกชุมชน โดยเน้นประเด็นของทุนทางสังคม ที่ทำให้เกิดการพัฒนา

เศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและเครือข่ายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในวิถีไทหล่ม

1.3.3 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

คณะผู้วิจัยทำการศึกษา กลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน ประธานชุมชน กลุ่มผู้ทำกิจกรรมในอำเภอหล่มเก่า ตัวแทนภาครัฐในพื้นที่ และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

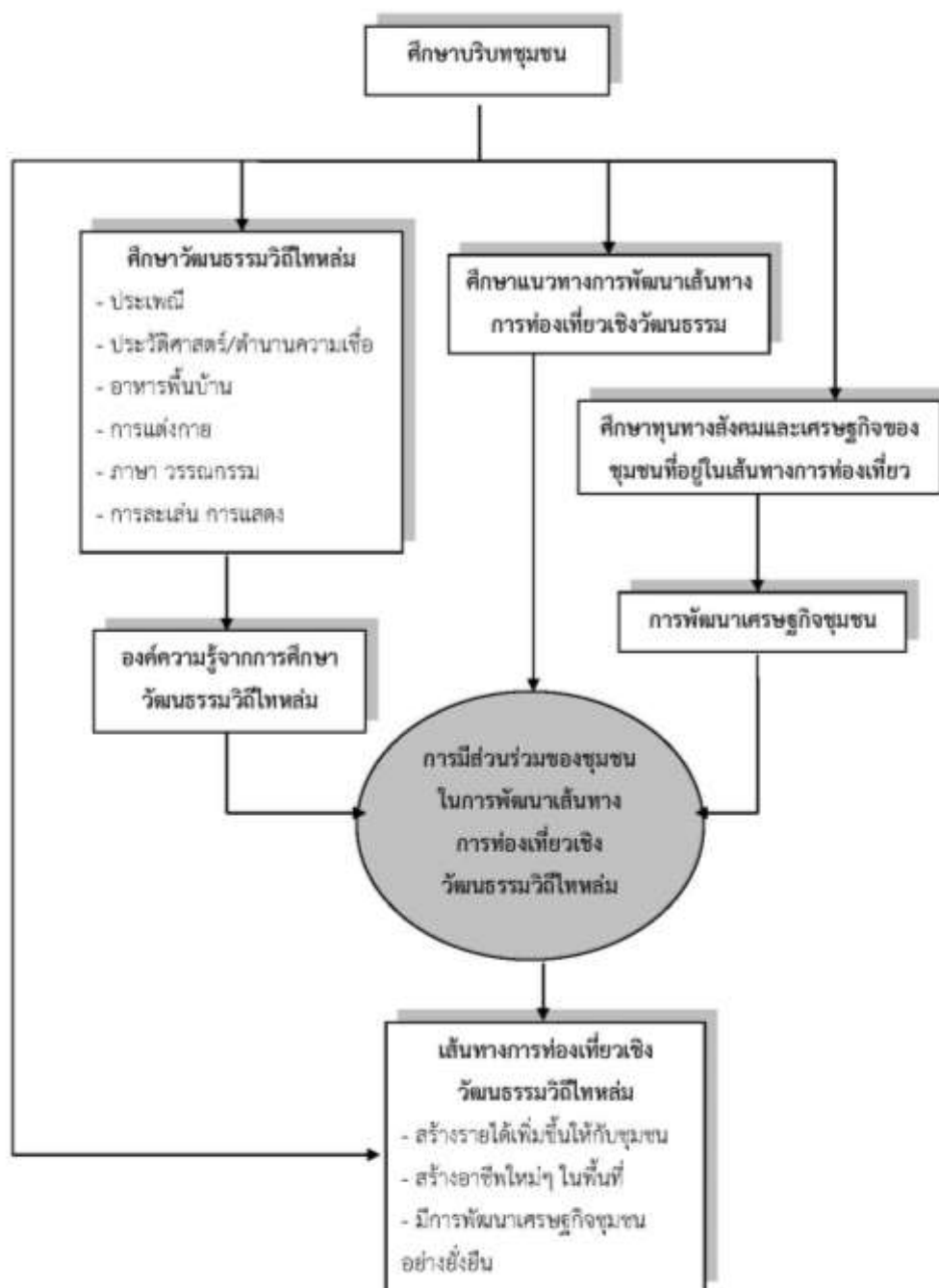
ทุนทางสังคม (Social Capital) คือ ทุนประเภทหนึ่งที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนหล่มเก่าที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสถาบันขึ้น โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

เศรษฐกิจชุมชน (Community's Economy Sustainable) คือ กิจกรรมเศรษฐกิจ ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ ที่คนในชุมชนท้องถิ่นหล่มเก่ามีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมเป็นเจ้าของ โดยการพัฒนาจากฐานของ “ศักยภาพของท้องถิ่น” หรือ “ทุนในชุมชน” ซึ่งรวมถึงเงินทุน แรงงาน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น พืชพันธุ์สัตว์ ที่ดิน แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ สภาพภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ฯลฯ

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism Rout Maps) คือ เครื่องมือช่วยในเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีการระบุเส้นทางสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม สิ่งที่น่าสนใจ การเดินทาง และสิ่งอำนวยความสะดวก ไว้อย่างชัดเจน เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้โดยสะดวก ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย และเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่

วิถีไทหล่ม (Thai-Lom Lifestyles) คือ วัฒนธรรมของชาวหล่มเก่า ที่มีลักษณะสำคัญเพื่อส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วย 6 ด้านสำคัญ คือ ด้านชาติพันธุ์ เช่น ชุมชนดั้งเดิม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา รอยสัก เป็นต้น ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก ด้านประเพณี วัฒนธรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การละเล่นด้านวิถีชีวิต เช่น อาหารการกิน การทำอาหาร การรับประทานอาหาร เครื่องแต่งกาย การดำรงชีวิตและด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานหัตถกรรม

1.5 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1.6.1 ได้องค์ความรู้และกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าในทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.6.2 มีเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ในอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

1.6.3 เป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาหรือการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนอื่นๆที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด และทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งอ้างอิงต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดด้านการท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยว
2. แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. แนวคิดทุนทางสังคม
4. แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน
5. แนวคิดการมีส่วนร่วม
6. บริบทเมืองหล่มเก่า
7. รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยว

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางใดๆ ก็ตามเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว แต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวร

ประการที่ 2 การเดินทางนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ หรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเอง ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม

ประการที่ 3 เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่ประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมเยียนญาติมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิง เริงรรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ และเพื่อติดต่อธุรกิจ (World Tourism Organization : WTO)

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวหมายถึง พื้นที่ สิ่งของ กิจกรรม และ/หรือมิติอื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่

ทรัพยากรการท่องเที่ยว สามารถจำแนกได้เป็นประเภทใหญ่ๆ 2 ประเภท ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (Natural Tourism Resource) คือ แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ เช่น ภูเขา ทะเล น้ำตก ลำธาร น้ำพุร้อน ฯลฯ ตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เช่น ฤดูกาลอพยพของสัตว์บางชนิด ฝนดาวตก ตลอดจนแหล่งพฤษชาติต่างๆ

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Tourism Resource) คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น แบ่งเป็น

- ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน อาคาร บ้านเรือนต่างๆ เป็นต้น
- วัฒนธรรมและประเพณี เช่น งานเทศกาล ประเพณี พิธีกรรม นิทรรศการ เป็นต้น
- วิถีชีวิต เช่น การแต่งกาย การกินอยู่ ขนบธรรมเนียมต่างๆ เป็นต้น
- ความเจริญก้าวหน้าและความทันสมัย เช่น ศูนย์วิทยาศาสตร์ สถาบันการศึกษา สนามกีฬา เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยว จำแนกตามลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยว ได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล เป็นต้น

2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนสถาน ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ และบอกให้ทราบถึงวัฒนธรรมที่เก่าแก่ของธรรมชาติ ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง ศาสนสถาน อนุสาวรีย์ เป็นต้น

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีก รูปแบบหนึ่งในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต (เช่น หมู่บ้านชาวเขา วิถีชีวิตในชนบท) ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง ไร่ สวน พืช ผัก ผลไม้ ซึ่งนักท่องเที่ยวเมื่อได้มาเยือนที่ใด ก็มักจะสนใจในความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นที่เข้าไปเยือน ดังนั้นประชาชนในท้องถิ่น จึงถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญในการสร้างความประทับใจให้แก่ นักท่องเที่ยวด้วยกัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2531)

2.1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

บูฮาลิส (Buhalis, 2000) ได้กล่าวถึงกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวต้องมีการพัฒนาปัจจัย 6 ประการ (6A's) ซึ่งประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยว (Attraction) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) โปรแกรมการท่องเที่ยว (Available Packages) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และบริการเสริม (Ancillary Services) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว (Attraction) เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะแหล่งท่องเที่ยวต้องมีสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวอย่างใดอย่างหนึ่งให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชม สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวแบ่งได้ 4 ประเภทได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และการให้ความบันเทิง

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติทุกพื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามน่าประทับใจ ซึ่งเกิดจากลักษณะของธรรมชาติเช่น เป็นอ่าว แหลม เกาะ หน้าผา ภูเขา หิน ฯลฯ ภูมิอากาศและความสวยงามตามธรรมชาติของพื้นที่นั้นๆ สภาพธรรมชาติเหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ภายใต้เงื่อนไขของความแตกต่างในเรื่องฉากของธรรมชาติ ภูมิอากาศและกิจกรรมที่จัดขึ้น สถานที่ที่น่าสนใจ เช่น อุทยานแห่งชาติต่างๆ ที่มีธรรมชาติที่สวยงาม เหตุการณ์ที่น่าสนใจ เช่น ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่นั้นๆ อาจเหมือนกันหรือแตกต่างกัน วัฒนธรรมอาจแสดงออกในรูปแบบของศาสนา สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของประชาชน ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่ค่อนข้างหลากหลาย เพราะเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ จารึก ประเพณีและวิถีชีวิตของแต่ละชนเผ่าก่อให้เกิดมรดกทางรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นบ่อเกิดของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่นประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา รวมถึงการเดินทางเพื่อไปสัมผัสวิถีชีวิต ชาติพันธุ์อื่นที่มีความแตกต่างจากตน ประเทศไทยมีความหลากหลายของชนเผ่าในภาคต่างๆ นับเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเช่นกัน

แหล่งนันทนาการ นักท่องเที่ยวต้องการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวก็เพราะมีแหล่งบันเทิงสำหรับพักผ่อนหย่อนใจจัดไว้ให้ แหล่งนันทนาการ มิใช่หมายถึง แหล่งบันเทิง หรือสถานเริงรมย์ยามราตรีเพียงอย่างเดียว แต่อาจหมายถึง สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สนามกีฬา ฯลฯ แหล่งบันเทิงที่ดีควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นด้วย มิใช่เป็นฝ่ายนั่งชมเพียงอย่าง

เดียวเช่น ให้ร่วมกิจกรรมกับการแสดงของสัตว์ ซึ่งจัดขึ้นในสวนสัตว์ เมื่อพิจารณาแล้วว่าปลอดภัย นอกจากนั้นภาพลักษณ์และราคาค่าเข้าชมก็มีส่วนในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวด้วย

2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งกับอีกแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่อยู่บริเวณใกล้เคียง อีกทั้งต้องมีที่จอดรถหรือสถานีรถไฟหรือท่าเรือหรือท่าอากาศยานเพื่อให้ธุรกิจการขนส่งสามารถนำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกให้บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวนั้นให้ได้รับความสะดวกสบายและความประทับใจ เกิดความรู้สึกปลอดภัย ทำให้นักท่องเที่ยวอยากอยู่ท่องเที่ยวในระยะเวลาที่นานขึ้น เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ภัตตาคาร โทรศัพท์ แผนที่ ร้านขายของ เป็นต้น

4. โปรแกรมการท่องเที่ยว (Available Packages) เป็นการ จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปไว้สำหรับนักท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกสบาย ซึ่งอาจเป็นการเตรียมการโดยเจ้าของโรงแรมรีสอร์ท หรือโดยหน่วยงานภาครัฐที่อาจจัดเป็นโปรโมชั่นส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจต่อการท่องเที่ยวก็ได้

5. กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) คือ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถกระทำได้ในระหว่างเดินทางท่องเที่ยว โดยมีอยู่หลายรูปแบบ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำได้ตามความถนัดและความสนใจ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมบนบก กิจกรรมทางน้ำ กิจกรรมทางอากาศ หรือแม้แต่การดำดิ่งลงสู่ใต้ท้องทะเล เช่น กิจกรรมผจญภัย เป็นอีกกิจกรรมที่ได้รับความนิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักความท้าทาย ต้องการความแปลกใหม่ และทดสอบแรงใจของตนเอง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องมีผู้ทักษะความรู้ในกิจกรรมนั้นๆ ดูแลและแนะนำในเบื้องต้น เช่น การปีนหน้าผา และการไต่จากหน้าผาสูง การกระโดดร่มดิ่งพสุธา การยิงปืนปีกัน การดำน้ำลึก การพายเรือคายัค ฯลฯ แต่ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวที่รักสุขภาพกาย กิจกรรมที่เป็นที่นิยม คือ การทำสปา ขัดผิว นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่องสัตว์ ดูนก เดินป่า กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประเพณี และวัฒนธรรม นั่งเรือล่องแม่น้ำลำคลอง กิจกรรมในค่ายทหาร และอื่นๆ อีกมากมาย

6. บริการเสริม (Ancillary Services) เป็นบริการที่นอกเหนือจากบริการขั้นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ธนาคาร ไปรษณีย์ โรงพยาบาล ร้านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยปกติ

การบริการนี้ทางภาครัฐจะเป็นผู้จัดหาและพัฒนา เพื่อบริการแก่ประชาชนของตนเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลพลอยได้ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

2.2 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

สำหรับคำนิยามและความหมายของวัฒนธรรมนั้น ได้มี นักมานุษยวิทยา นักวิชาการ หลายคน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้ให้นิยามของคำว่า “วัฒนธรรม” ดังต่อไปนี้ มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่างๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อน เรื่องของวัฒนธรรมจึงสามารถมองได้หลายแง่มุมไปด้วย มีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ต่างๆ กัน

พระยาอนุমানราชธนะ (2532 อ้างใน อมรรัตน์ เทพกำปนาท, 2549) ได้ให้บทนิยามคำว่า “วัฒนธรรม” คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดกันได้เอาอย่างกันได้ ซึ่งมนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา ทั้งด้านความรู้สึกรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ใน ส่วนรวมลงรูปพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น ก่อให้เป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม เป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา

อมรรัตน์ เทพกำปนาท (2549) ได้แสดงความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ทำสมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกันยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ

วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างของสังคม สถาบัน ตลอดจนรูปแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

เสน่ห์ นครสันติภาพ (2541) ได้กล่าวถึง ลักษณะของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ คือ

1. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ มิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน
2. เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นผลของการเรียนรู้และการถ่ายทอดของมนุษย์ โดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนมายังคนรุ่นหลัง ดำเนินกันต่อๆ มาไม่ขาดสาย ภาษาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม

3. วิถีชีวิตมนุษย์หรือแบบของการดำเนินชีวิต เราสามารถจำแนกวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งออกจากอีกสังคมหนึ่งได้โดยไม่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมของใคร สูงต่ำ ล้าหลังหรือป่าเถื่อน กว่าวัฒนธรรมหนึ่งเป็นสิ่งที่ไม่คงที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

2.2.2 การแบ่งประเภทของวัฒนธรรม

พระยาอนุมาราชชน (2532 อ้างใน อมรรัตน์ เทพกำปนาท, 2549) ได้จำแนกประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขกายเพื่อให้ได้อยู่ดีกินดีมีความสะดวกสบายในการครองชีพ ได้แก่สิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่างและสิ่งอื่นๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวश्यकุโพรภรณ์ เครื่องป้องกันตัว

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษา วิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ และวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้ทางจิตใจให้งอกงามหรือสบายใจ

อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : หน้า 25-31) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. วัฒนธรรมในลักษณะชนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ ชนบธรรมเนียมประเพณี คือข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการร่วมกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่คนรุ่นหลังเรียนรู้และสืบทอดมาจากคนรุ่นก่อน เช่นการถอดรองเท้าก่อนเข้าบ้าน การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโสกว่า ส่วนความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อทางศาสนา หรือความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ภูตผีปีศาจ เป็นต้น ซึ่งความเชื่อดังกล่าวมีความสำคัญมากต่อวัฒนธรรมเพราะเป็นสิ่งที่กำหนดชนบธรรมเนียมประเพณีและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

2. วัฒนธรรมในลักษณะสิ่งประดิษฐ์และสถาปัตยกรรม ทั้งวัฒนธรรมที่ค้นพบสมัยก่อนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุต่างๆ วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมมนุษย์ที่ได้จัดสรรขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงอยู่สามารถจำแนกได้เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นวัฒนธรรมที่ก่อประโยชน์ในด้านความสะดวกสบายทางกาย อันได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ส่วนค่าวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเครื่องก่อให้เกิด ความสุขทางใจ อันได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ศิลธรรม เป็นต้น ถึงอย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ต่างก็หลอมล้ากันอยู่ แบ่งแยกไม่ขาดจากกัน และในสังคม หนึ่งๆ ก็จะมีวัฒนธรรมทั้งสองในลักษณะที่สมดุลกันจากการแบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมดังที่กล่าวข้างต้นนั้นไม่ว่าจะอาศัยหลักการ

แบ่งออกมาในรูปแบบใดก็ตามวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ

2.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งเกิดจากความคิดมนุษย์ เช่น อาคารบ้านเรือน สิ่งก่อสร้างต่างๆ ศิลปกรรมประติมากรรม ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน

2.2 วัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับวัตถุ ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์และจำเป็นต้องไม่ได้เช่น ภาษา ระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและกิริยามารยาท

ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม และส่งต่อมายังคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติตามสืบต่อกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา และเมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่วิธีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่าซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยมและในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

2.2.3 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วรรณ วรชวานิช (2546) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมงานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่างๆ เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้ประโยชน์ท้องถิ่นซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญ คือ

- 1) เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่นและสมควรที่จะดำรงรักษาให้คงอยู่ไว้สืบต่อไป
- 2) เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการและการอนุรักษ์
- 3) มีวิทยาการและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น
- 4) มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความประทับใจ และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

กระทรวงวัฒนธรรม (ม.ป.ป.) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถ

สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจและซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และได้ระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่ามี 4 ประการ คือ

- 1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษาและดึงดูดชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก และการขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น
- 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
- 4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

2.2.4 ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เพียกานต์ นามวงศ์ (2552) ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สำคัญ 9 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง
2. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้ผลกระทบน้อยที่สุด

3. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้อะไรซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้ นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

2.2.5 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เพียกานต์ นามวงศ์ (2552) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญควรมี 6 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการ คือ

1.1 ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

- 1.2 โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ
- 1.3 งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง
- 1.4 ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- 1.5 ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
- 1.6 ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่าง ๆ
- 1.7 ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
- 1.8 วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร
- 1.9 ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ
- 1.10 ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น
2. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
3. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้รับผลตอบแทนในผลกำไรสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและรับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น
6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมี

การให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (2548) ได้กำหนดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญไว้ 6 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
2. องค์ประกอบด้านการจัดการกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม
3. องค์ประกอบด้านธุรกิจการท่องเที่ยว
4. องค์ประกอบด้านการจัดการการตลาดการท่องเที่ยว
5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น
6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ดังนั้นจากการศึกษาจึงอาจสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีความพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวสามารถหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เทศกาลและประเพณี และสินค้าพื้นเมือง ตามการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ สังคมและขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยจึงได้พิจารณาและประยุกต์ใช้ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน 6 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านชาติพันธุ์ เช่น ชุมชนดั้งเดิม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา รอยสัก เป็นต้น
- 2) ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ
- 3) ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- 4) ด้านประเพณี วัฒนธรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การละเล่น
- 5) ด้านวิถีชีวิต เช่น อาหารการกิน การทำอาหาร การรับประทานอาหาร เครื่องแต่งกาย การดำรงชีวิต
- 6) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานหัตถกรรม

2.3 แนวคิดทุนทางสังคม

2.3.1 ความหมายของทุนทางสังคม

“ทุนทางสังคม” (Social Capital) (สุวรรณณี คงมัน, 2546, หน้า 4) ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น และทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการรักษา พัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในมิติต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ

ในระหว่างที่ผ่านมามีนักคิด นักวิชาการทั้งต่างประเทศในประเทศและองค์กรต่างๆ ได้พยายามอธิบายถึงความหมาย และกำหนดขอบเขตหรือองค์ประกอบของทุนทางสังคมไว้ค่อนข้างหลากหลาย ดังนี้

Rodert Putnam (1993, อ้างถึงใน สุวรรณณี คงมัน, 2546, หน้า 3) ให้คำอธิบายว่า ทุนทางสังคม คือ ความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม นำมาซึ่งบรรทัดฐานการปฏิบัติ (Norm) ของการต่างตอบแทนกันและกัน (reciprocity) และความไว้วางใจ (Trustworthiness)

Cohen และ Prusak (2001, อ้างถึงใน สุวรรณณี คงมัน, 2546, หน้า 3) มองว่าทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ที่สะสมในรูปความไว้วางใจ (Trust) ความเข้าใจซึ่งกันและกัน (Mutual Understanding) การให้คุณค่าร่วม (Shared Value) และพฤติกรรมที่เชื่อมโยงสมาชิกของเครือข่ายและชุมชนเข้าด้วยกัน และทำให้ความร่วมมือเกิดได้จริง

สถาบันเพื่อการศึกษาวิจัยและนวัตกรรม (Center for Education, Research and Innovation) ขององค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD, อ้างถึงใน สุวรรณณี คงมัน, 2546, หน้า 3) สรุปว่า ทุนสังคมคือการสร้างเครือข่ายและกระบวนการต่างๆ ที่มีบรรทัดฐานการปฏิบัติ (Norm) ค่านิยม (Value) และความเข้าใจ (Understanding) ร่วมกัน ในการเกื้อหนุนความร่วมมือภายในและระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม

Francis Fukuyama (อ้างถึงใน สุวรรณณี คงมัน, 2546, หน้า 3) ให้อธิบายว่าทุนทางสังคมหมายถึง บรรทัดฐานหรือที่ทุกคนร่วมที่จะส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันทางสังคม โดยมีมุมมองในเชิงวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมมักถูกมองว่าเป็นเป้าหมายสุดท้ายและเป็นวิธีการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย นั่นคือ ช่วยให้อำนาจคนมีการติดต่อสื่อสารและร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่างๆ

Christaan Grootaert and Thierry van Bastelaer (อ้างถึงใน สุวรรณณี คงมัน, 2546, หน้า 3) สรุปว่าทุนทางสังคมหมายถึงระบบความสัมพันธ์และคุณค่าที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยจำแนกทุนทางสังคมออกเป็น 2 รูปแบบ คือ ทุนทางสังคมทางด้านการโครงสร้าง (Structural Social Capital) เป็นลักษณะนามธรรมที่ไม่

สามารถตีค่าได้ เช่น รูปแบบพฤติกรรมหรือทัศนคติที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป คุณค่าร่วมบรรทัดฐานในการตอบแทนและการไว้วางใจซึ่งกันและกัน

ธนาคารโลก (1999, อ้างถึงใน สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 3) ระบุถึง สถาบัน ระบบความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานที่ช่วยหล่อหลอมการมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงสังคมเข้าด้วยกัน

Narayan D and Pricett (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 4) มองทุนทางสังคมว่าเป็นการดำรงชีวิตอย่างมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในเชิงปริมาณและคุณภาพ และบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งหมายถึงการเข้ารวมกันในองค์กรสังคม เช่น ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรอาสาสมัคร รวมทั้งการเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ในสังคม

นักคิด นักวิชาการไทยได้ให้ความหมายทุนทางสังคมในบริบทไทยไว้ ดังนี้

ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 4) ให้ความหมายทุนทางสังคมว่า หมายถึงความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมการมีการศึกษา มีวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม มีประสิทธิภาพในการทำงาน มีการเมืองและระบบราชการที่ดี

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 4) เห็นว่าทุนทางสังคม ทุนทางสังคมเป็นเสมือนจิตวิญญาณของสังคมที่มีคุณค่าและเป็นพลังสำคัญแก่ชุมชน

ชบ ยอดแก้ว (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 4) เห็นว่าสังคมมีทุนเดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะทุนทางปัญญา ทุนทางความคิด ฯลฯ ซึ่งเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาของตนเองได้มากขึ้นและนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในระยะยาว

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 4) และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มีมุมมองคล้ายคลึงกันว่าทุนทางสังคมมีอยู่หลากหลาย อาทิ ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำทางปัญญาของชุมชน การรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โครงสร้างความสัมพันธ์ ทางสังคมในแนวราบ ระบบกรรมสิทธิ์ และการจัดการทรัพยากรชุมชน รวมทั้งกฎ จารีตประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

สุวิทย์ เมษินทรีย์ (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 4) มองว่าความมั่นคงของประเทศต้องมองผ่านฐานทุน คือ Social Capital, Human Capital, Physical Capital และ Financial Capital โดยส่วนผสมของแต่ละประเทศอาจไม่เหมือนกัน ทุนบางอย่างมีตามธรรมชาติ บางอย่างต้องสร้างขึ้นมา ทุนทางสังคมของไทยบางอย่างค่อนข้างบอบบาง เช่น ภูมิปัญญา ทำ

ให้โลกาภิวัตน์เข้ามาครอบงำได้ง่ายหาความเป็น Pioneer ได้ยากและพ้นจากสภาพ Nut Cracker ไม่ได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (อ้างถึงใน สุวรรณ คมมัน, 2546, หน้า 5) ได้กำหนดความหมายขอบเขตและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยไว้ ดังนี้

ทุนทางสังคม หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและต่อยอด รวมถึงการรวมตัวของคนที่มีความรู้เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งหากนำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมแล้ว จะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้สมดุลและยั่งยืน

เมื่อพิจารณาจากคำนิยาม และคำจำกัดความเรื่องทุนทางสังคมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความหลากหลายขึ้นอยู่กับการรับรู้และทัศนคติของผู้ที่ทำการศึกษา อย่างไรก็ตาม ถ้าจะให้การพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมของไทยเป็นไปอย่างเหมาะสมแล้ว จำเป็นจะต้องกำหนดความหมายและขอบเขตที่มีความชัดเจนและเป็นสิ่งที่ยอมรับกันในระดับหนึ่ง

2.3.2 องค์ประกอบของทุนทางสังคม

สุวรรณ คมมัน (2546) ได้อธิบายองค์ประกอบของทุนทางสังคมไทยดังนี้

1) ทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ มีความรู้ มีสติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม

2) ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน สมาคมวิชาชีพ สโมสรมวลชน ฯลฯ

3) ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่าต่างๆ เช่น ความไว้วางใจ เชื่อใจ คุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ รวมถึงวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตลอดจนระบบเครือญาติและเครือข่ายความร่วมมือ

นอกจากนั้นองค์ประกอบของทุนทางสังคม แบ่งเป็นองค์ประกอบโดยการมองในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับคือ

1) ระดับมหภาค ได้แก่แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย รูปแบบการปกครอง ระดับการปกครอง ระบบความเชื่อและความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายและระดับการกระจายอำนาจ และ

2) ระดับจุลภาค ได้แก่สาระหรือวิธีคิด ความเข้าใจและการเรียนรู้ ค่านิยม (ความไว้วางใจ ความสามัคคีและการต่างตอบแทน) บรรทัดฐานทางสังคม พฤติกรรม ทศนคติและความเชื่อ และการมอบในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ ที่มองว่าทุนทางสังคมประกอบด้วยหลักธรรมทางศาสนา สำนึกในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชนและความเอื้ออาทร

ทั้งนี้การเกิดของทุนทางสังคม ประการแรกเกิดจากการเรียกร้องและความต้องการที่จะพลิกฟื้นสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชนที่สูญหายไป ได้แก่ ระบบคิด ค่านิยม ความไว้วางใจและความสัมพันธ์ในสังคมที่แต่ละสังคมมีอยู่ให้เกิดขึ้น และประการที่ 2 เกิดจากความพยายามที่จะเชื่อมโยงทุนทางสังคมกับความเข้มแข็งในระบอบประชาธิปไตย ต้องการปลูกจิตสำนึกเพื่อเสริมสร้างพลังร่วมกัน โดยให้ทุกคนทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงปัญหาและหล่อหลอมจิตใจร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาองค์กร สถาบัน ชุมชนและสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองจากเอกสารสัมมนาวิชาการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประจำปี พ.ศ. 2546 โดยสรุปความสำคัญของทุนทางสังคมไว้ดังนี้

1) ประโยชน์ของทุนทางสังคมได้แก่การเพิ่มศักยภาพในการทำงาน ลดต้นทุนการทำงานได้มากกว่าการปลีกตัวทำแบบปัจเจกชน เกิดประเพณีการพึ่งพาอาศัยกันหรือการต่างตอบแทนทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งและมีพลังมากขึ้น เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้มีการติดต่อและเกิดระบบข้อมูลข่าวสาร มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์ในการสร้างความร่วมมือในอนาคต ช่วยให้ผู้คนมีทางเลือกมากขึ้นในการพัฒนาชีวิตส่วนบุคคลหรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

2) การวัดทุนทางสังคม อาจวัดจากการสังเกตจากสังคมและรวบรวมจากการสำรวจเช่น ระดับความไว้วางใจ บรรทัดฐานและการคว่ำบาตร ความร่วมมือของประชาชน หรือวัดจากระดับความร่วมมือของสมาชิกในหมู่ประชาชน รวมทั้งกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ มีการวัดระดับความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมในด้านต่าง ๆ เช่นด้านการศึกษาและสุขภาพ ความเชื่อมั่นในสถาบันการเมือง ความพอใจในรัฐบาลและยึดมั่นในการเมืองของประชาชน ตัวชี้วัดทุนทางสังคมมีวิธีการวัด 2 วิธีคือศึกษาเฉพาะเจาะจงรายการใด เช่นการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับชุมชน คนกับองค์กร และการศึกษาจากการสำรวจลักษณะภาพรวมของชุมชน เมืองและ

ประเทศ เช่นเรื่องจารีตประเพณี ความไว้วางใจกัน ความเป็นเครือข่าย การมีส่วนร่วมของประชาชน วัดจากผลที่เกิดจากทุนทางสังคม เช่นจำนวนคนที่เป็นสมาชิกและจำนวนกลุ่ม จำนวนผู้มีสุขภาพดี จำนวนผู้มีการศึกษาดี หรือวัดจากพฤติกรรมที่นำไปสู่ความสัมพันธ์และก่อให้เกิดทุนทางสังคม เช่นการทักทายเพื่อนบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การเยี่ยมเพื่อนบ้าน เป็นต้น

2.3.3 แนวคิดการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 5)

- 1) ความเชื่อมโยง โดยให้ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหลักที่จะสนับสนุนการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศการแก้ปัญหาความยากจน ธรรมชาติภูมิภาลและการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2) ความหลากหลาย โดยพัฒนาและใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่หลากหลายให้สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมและความต้องการของแต่ละพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทั้งในและนอกประเทศ
- 3) การพัฒนาที่ครบวงจร ทั้งการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอดใช้ประโยชน์เชิงรุกได้อย่างสร้างสรรค์เป็นรูปธรรม การฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีจุดอ่อนให้ปรับตัวกลับคืนความสำคัญขึ้นมาและการสร้างระบบ / กลไก ให้เกิดการพัฒนาทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน
- 4) เลือกเรื่องสำคัญที่จะดำเนินในระดับชาติ โดยเฉพาะเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน โดยจะต้องมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน
- 5) ดำเนินการในระบบพื้นที่ ภารกิจ และการมีส่วนร่วม (Area, Function and Participation) โดยใช้ชุมชนเป็นแกน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการบูรณาการทั้งในมิติของกิจกรรมและหน่วยงาน
- 6) ดำเนินงานในลักษณะพื้นที่นำร่อง โครงการนำร่อง เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมที่จะใช้ขยายผลไปในพื้นที่ / ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

2.3.4 บทบาทความสำคัญของทุนทางสังคม (สุวรรณี คงมัน, 2546, หน้า 5)

- 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในการสร้างความมั่นคงเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพให้แก่ระบบ เศรษฐกิจของประเทศจำเป็นต้องริเริ่มตั้งแต่ระบบเศรษฐกิจระดับจุลภาคขึ้นมา โดยทุนทางสังคมจะเข้าไปมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในแต่ละระดับ

2) ความมั่นคงทางด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของคนไทยมาช้านาน ชาวบ้านมีความผูกพันกับทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ทั้งในฐานะที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาชีพหรืออาหารหรือแม้แต่การเป็นยารักษาโรค ดังนั้น ถ้าความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายเพราะมีการทำลายจนถึงระดับที่ไม่สามารถฟื้นฟูคืนกลับมาได้ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์ติดตามไปด้วย

3) ความมั่นคงด้านการเมืองการปกครอง ความมั่นคงของมนุษย์ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการปกป้องคุ้มครองคนทุกคนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมและเปิดโอกาสให้คนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างมีศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อสังคมนั้นๆ มีระบบการบริหารจัดการที่ดี

4) ความมั่นคงทางสังคมของมนุษย์มีมิติที่หลากหลายทั้งเรื่องสุขภาวะ อาหาร ความรู้ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและอื่นๆ ทูทางสังคมสามารถเข้าไปมีบทบาทในทุกเรื่อง เช่น การนำภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องสมุนไพรมารักษา ผู้ป่วยและส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชน เป็นต้น

2.3.5 ทูทางสังคมกับความมั่นคงของมนุษย์ (สุวรรณี คงมั่น, 2546, หน้า 5)

1) จะต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในสังคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในภาครัฐภาคเอกชนและชุมชนถึงบทบาทความสำคัญของกองทุนทางสังคมในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ว่าการสร้างความมั่นคงของมนุษย์เป็นบทบาทหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันและจะต้องนำสิ่งที่ดีที่ถือเป็นทุนของสังคมมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นบูรณาการ เพื่อให้มนุษย์มีความมั่นคงในทุกมิติได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภัยคุกคามที่เกิดขึ้นอยู่แล้วและมีความเสี่ยงที่คาดว่าจะต้องเผชิญ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างสมศักดิ์ศรี

2) ต้องมีกลไกและกระบวนการที่เอื้ออำนวยให้คน ครอบครัวและชุมชนสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ของตนมาใช้ประโยชน์ในการเพิ่มความมั่นคงให้ตนเองและชุมชนได้ อาทิ การให้สิทธิในการจัดการป่าชุมชนแก่คนในชุมชนเพื่อที่จะได้นำมาใช้เป็นฐานทรัพยากรในการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ การสนับสนุนให้มีกระบวนการสร้างและจัดการความรู้ภายในชุมชนเพื่อนำทุนทางภูมิปัญญาที่มีอยู่ของชุมชนมาบูรณาการกับความรู้ใหม่ที่เข้าไปในชุมชนเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการปรับตัวต่อโลกยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสม การจัดทำ Social Capital

Mapping ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้สถานภาพทุนทางสังคมที่มีอยู่สำหรับนำมาใช้สร้างความมั่นคงให้สมาชิกของตนเอง เป็นต้น

3) จะต้องสร้างความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาต่างๆอย่าง เป็นเครือข่ายในทุก ระดับตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศและนานาชาติ เพราะภัยคุกคามและความเสี่ยงหลาย เรื่องต้องอาศัยพลังความร่วมมือในระดับนานาชาตินั้น ได้มีตัวอย่างให้เห็นได้ชัดว่าความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นในประเทศหนึ่งมีผลกระทบต่อคนในประเทศหนึ่งตามไปด้วย เช่น ภาวะไฟฟ้าเริ่ของ ประเทศอินโดนีเซียมีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางด้านสุขภาพของคนไทยในภาคใต้ตอนล่าง หรือปัญหายาเสพติด แรงงานต่างด้าวและชนกลุ่มน้อยในประเทศเพื่อนบ้านมีผลต่อความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนไทย ฯลฯ แนวทางการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในระยะต่อไปจึงต้องคำนึงถึงการเชื่อมโยงใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในบริบทของความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านบนพื้นฐานโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ที่สั่งสมมาช้านานด้วย

4) ควรนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป ด้วยความอดทนและมีความพากเพียร มีการผลิตที่มีความพอเพียง เหมาะสมหรือพอประมาณกับกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังปัญญาที่มีอยู่ โดยคนในชุมชนได้เริ่มดำเนินกิจกรรมจากเงินออมของตนเองและเงินทุนของชุมชน และมีการนำทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์โดยไม่เกิดการทำลาย รวมทั้งมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคง ในรายได้ของคนในชุมชนและการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจอันดีฐานราก ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศต่อไป

5) ภาคีการพัฒนาต่างๆ ควรให้ความสำคัญกับแนวทางการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

5.1 ภาครัฐ การดำเนินโครงการภายใต้นโยบายเศรษฐกิจรากหญ้าเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายในระดับที่น่าพอใจ โดยโครงการพักชำระหนี้เกษตรกรที่จะสิ้นสุดในปีพ.ศ. 2547 สามารถช่วยเหลือฟื้นฟูอาชีพแก่เกษตรกรเป็นกรณีพิเศษ ทำให้มีรายได้และเศรษฐกิจของครัวเรือนมีความเข้มแข็งสามารถกลับเข้ารับความช่วยเหลือจากภาครัฐตามแผนงานปกติต่อไปได้ สำหรับโครงการที่เหลือเป็นโครงการที่ประโยชน์ต่อประชาชนระดับรากหญ้าอย่างกว้างขวางทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงควรดำเนินงานต่อเนื่องและสมควรปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีแนวทางดังนี้

(1) พัฒนาผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ให้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น

- (2) ปรับปรุงการบริหารจัดการกองทุนให้มีความยืดหยุ่นสามารถกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนและเพิ่มโอกาสให้ผู้ยากไร้
- (3) สนับสนุนให้ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้และวางแผนของตนเองหรือที่เรียกว่ากระบวนการจัดทำแผนชุมชน

5.2 ภาคชุมชน มีองค์กรประชาชนหรือประชาคมที่เข้มแข็ง จะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน การป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคมของชุมชน

(1) การสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ภาครัฐและองค์กรภายนอก ควรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ให้ความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนด้วยกัน โดยเน้นสนับสนุนให้ชุมชนรู้จักเรียนรู้ในการ “พึ่งพาตนเอง” เป็นหลักและควรให้การช่วยเหลือในช่วงริเริ่มเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนในระยะต่อไป รวมทั้งควรเน้นบทบาทในการอำนวยความสะดวกและเป็นที่ปรึกษาให้ชุมชน

(2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ควรกระตุ้นให้คนในชุมชน คิดเอง ทำเอง และร่วมกันคิด ร่วมกันทำ

(3) การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าต้องเน้นการทำงานแบบบูรณาการระหว่างภาคีการพัฒนาต่างๆ โดยยึดพื้นที่หรือชุมชนเป็นตัวตั้งและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกชั้นตอนของกิจกรรมการพัฒนา ตั้งแต่การวางแผน การบริหารโครงการและการติดตามประเมินผล

สรุปทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นทุนประเภทหนึ่งที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสถาบันขึ้น โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคมปรากฏขึ้นครั้งแรกในการอธิบายของ Hanifan ในหนังสือ rural school community centres ซึ่งอธิบายถึงสิ่งต่างๆ ที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของคน เช่น สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างมิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจและการติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคมระหว่างบุคคลหรือครอบครัวที่ทำให้เกิดหน่วยทางสังคม นอกจากนี้ ทุนทางสังคมได้แพร่หลายหลังจากมีการถกเถียงกันเรื่องประชาสังคมจากแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ชื่อ Putnam และนักวิชาการคนอื่นที่ต้องการอธิบายถึงการนำวิถีชีวิตที่เหมาะสมของสังคมกลับคืนมา และธนาคารโลกได้นำแนวคิดทุนทางสังคมไปใช้ในรูปแบบของทุนแบบหนึ่งที่เป็นต่อการพัฒนา โดยพยายามตอบคำถามว่าอะไรเป็น

ทุนทางสังคมและจะอย่างไรเพื่อให้การพัฒนายั่งยืนสูงสุดต่อประเทศหรือชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดการสร้างองค์กรที่เป็นประโยชน์ สำหรับประเทศไทย คำว่าทุนทางสังคมเพิ่งจะมีมาไม่นาน แต่ปรากฏให้เห็นมานานแล้วในรูปของความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรต่อกันความมีน้ำใจต่อกัน ความสามัคคี ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์และค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณ เป็นต้น โดยทุนทางสังคมในไทยมีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

2.4 แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

2.4.1 แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน กระบวนการเศรษฐกิจชุมชนและกำไรส่วนเกินจากเศรษฐกิจชุมชน

ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะเป็แรงผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่จึงควรให้ความสนใจกับปัจจัยนี้เป็นลำดับแรกเพื่อทำให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ดังนี้

1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยการพัฒนากลุ่มคน 3 กลุ่ม การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ให้มีความรู้และความสามารถในการวิเคราะห์ความจำเป็นที่ต้องทำการผลิต การแปรรูป กาค้าและการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก นอกจากนี้ควรมีความสามารถในการระดมคน เงินทุน การบริหารและการจัดการกระบวนการผลิตการแปรรูป และการใช้ทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาชุมชนให้มีความสนใจในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนโดยพัฒนาชาวบ้านให้มีความรู้และความสามารถ ด้านเทคนิคการผลิต และการแปรรูป และการพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ให้มีความรู้อย่างลึกซึ้งในอุดมการณ์และเทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสานเพื่อเศรษฐกิจชุมชน

2) การพัฒนากลุ่มหรือองค์กรชุมชน ควรมีความเข้าใจในการสร้างกลุ่มหรือการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบกลุ่มที่มีผู้นำชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันทำงาน ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน โดยการทำงานด้วยวิธีการนี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่คนชนบทมีความเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และสอดคล้องกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของคนในชนบท เนื่องจากต่างฝ่ายมีทุนทรัพย์และเครื่องมือทำกินที่ไม่มากนัก

3) การพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งเงินทุน ได้แก่ เงินทุนที่ได้จากการระดมทุนในหมู่บ้าน จากชาวบ้านผู้สนใจในการผลิตและการแปรรูปจะถูกนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผล มีความต่อเนื่องและไม่ค่อยเสียหายจากการคดโกงด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งต่างจาก

เงินทุนรัฐที่สนับสนุนผ่านหน่วยงานภาครัฐและเงินของภาคเอกชนที่ถูกนำไปใช้อย่างไม่ระมัดระวัง เพราะชุมชนมักคิดว่าไม่ใช่เงินตน

4) การพัฒนาพื้นฐานทางกายภาพ โดยเฉพาะด้านการอุปโภคและบริโภคในช่วงหน้าแล้ง ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะเกิดความยากลำบาก ดังนั้นคนในชุมชนจึงอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อทำงานยังต่างถิ่น ส่งผลกระทบให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชนไม่ต่อเนื่องและยั่งยืน

2.4.2 แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันองค์การสหประชาชาติ หันมาให้ความสำคัญและสนับสนุนแนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากแนวโน้มความคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนแล้วยังมีการปรับแผนการพัฒนาการใหม่ที่เน้นในด้าน การพัฒนาคน พัฒนาด้านจิตใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเมื่อนำมาปรับใช้กับแนวทางการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนสามารถจำแนกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

(1) แนวทางด้านยุทธศาสตร์พุทธศาสนา โดยการนำเอาหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้ทางปรัชญา และนำมาเสนอเป็นเป้าหมายของการพัฒนาโดยทางปรัชญาเน้นที่ความเป็นสุขทางจิต พัฒนามนุษย์ด้านจิตใจ และสติปัญญา ความสุขของมนุษย์นั้นไม่ได้อยู่ที่วัตถุภายนอก ดังนั้นแนวคิดนี้จึงเน้นเรื่องความสามารถและการเป็นผู้ให้

(2) แนวทางด้านยุทธศาสตร์แบบเศรษฐกิจ โดยใช้ปรัชญาแบบ Marxism ซึ่งเน้นด้วยความเชื่อแบบวัตถุนิยมและหลักความเชื่อว่าโลกและสังคมมีกฎเกณฑ์การพัฒนาที่แน่นอน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความปรารถนาทางจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นจะเข้าใจการวิวัฒนาการได้ต้องเข้าใจกฎการวิวัฒนาการทางสังคม ตามขั้นตอนจากสังคมที่ไม่มีชนชั้น สู่สังคมที่มีชนชั้น และกลับสู่สังคมไม่มีชนชั้นอีกครั้งหนึ่ง

(3) แนวทางด้านยุทธศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน โดยยึดหลักแนวคิดพื้นฐานของยุทธศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน โดยส่วนหนึ่งมาจากปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ปฏิเสธพัฒนาการที่เน้นการพัฒนาด้านวัตถุ (การขยายตัวของ GNP : Gross National Product) ถือเอาความสุขสูงสุดของมนุษย์เป็นเป้าหมาย

ดังนั้นแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืน จึงเป็นแนวความคิดที่เป็นกระแสการพัฒนาที่จะสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและตลอดไป ภายใต้สภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ซึ่งควรดำเนินการต่างๆ ต่อไปนี้โดยพร้อมกัน คือ (1) การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (2) การกระจายได้ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันมากขึ้น (3) สวัสดิการทางสังคม เพื่อ

เพิ่มความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การรับบริการขั้นพื้นฐานที่มีอย่างทั่วถึง (4) คุณภาพสิ่งแวดล้อม ครอบนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วม

2.5.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และทบวงมหาวิทยาลัย (2546, หน้า 114) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนใน การควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

2) อำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับ ผลประโยชน์จากการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชน มีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคต ของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 183) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของ บุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, หน้า 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วม การตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสระภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและ การเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ชิต นิลพานิช และกุลธณ ธนาพงศธร (2532, หน้า 350) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การที่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้เข้ามามีส่วนร่วม หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานพัฒนาชนบทขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอนแล้วแต่ เหตุการณ์จะเอื้ออำนวย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, หน้า 10) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุก ขั้นตอนของโครงการ หรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี ส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความ รับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการ ตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มาก ขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากันโดยสรุป การมีส่วนร่วมของ ชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการรื้อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้ เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

2.5.2 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

โกวิทย์ พวงงาม (2545) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควร จะมี 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่น ของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาลงมือ ไร้ประโยชน์ เพราะ ชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอาปัจจัย ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมี ฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่าง ใกล้ชิด

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้น ได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึง อาจจะประสบความยากลำบาก

นอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับจังหวัด, กระทรวง ศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย(2545) ยังได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

- 1) ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ
- 2) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้
- 3) ประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
- 4) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ
- 5) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

2.5.3 ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, หน้า 17) ได้กล่าวถึง ระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
- 2) การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
- 3) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดยแบ่งเป็น 3 กรณี แล้วแต่กิจกรรมว่าอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้
 - 3.1 มีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
 - 3.2 มีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ
 - 3.3 มีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ

- 4) การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
- 5) การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำแต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือใน

ด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้ แบ่งไว้ดังนี้

- 1) ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
- 2) ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
 - 2.1 ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง
 - 2.2 วางแผนแก้ไขปัญหานั้นเป็นเรื่อง ๆ
 - 2.3 ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหานั้นที่วางแผนไว้
 - 2.4 ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้
 - 2.5 ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ
 - 2.6 ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน
 - 2.7 ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

ตามนิยามข้างต้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี นอกจากนี้ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ ทรัพยากร ควบคุมการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา

2.5.4 วิธีการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น

พยอม ธรรมบุตร (2549) วิธีการสร้างโอกาสให้แก่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม วิธีการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้ คือ

วิธีการที่ 1 การร่วมประชุมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นวิธีการร่วมอภิปรายปัญหาของการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 2 การให้คำปรึกษาในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นวิธีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการท่องเที่ยว เพื่อความมั่นใจว่ามีเสียงของชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 3 การสำรวจความคิดเห็นในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นวิธีการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่น โดยให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 4 การประสานงานร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นวิธีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มไปร่วมงานบริหารจัดการหรือร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาในฝ่ายประชาชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 5 การไต่สวนสาธารณะในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นวิธีการไต่สวนข้อมูลจากชุมชนท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ก่อนที่รัฐบาลจะตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 6 การออกเสียงประชามติโดยตรงในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการตอบคำถามของรัฐบาลโดยให้ประชาชนทุกคนในชุมชนท้องถิ่นออกความคิดเห็นโดยตรงต่อรัฐบาล และให้ทุกคนเป็นผู้ตัดสินใจแทนรัฐบาลในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น

พยอม ธรรมบุตร (2549) เป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกันในการเข้าร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเจ้าหน้าที่หรือนักวางแผน มีการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าร่วมประชุมตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องฝึกฟังความคิดเห็น ปัญหา และความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย เพื่อมิให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการวางแผนกำกับดูแล ควบคุมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น อันจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเกิดความรักความหวงแหน และสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ดังต่อไปนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นหาปัญหาทางการท่องเที่ยว และสาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น รวมตลอดถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย

ขั้นตอนที่ 2 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตั้งแต่ ร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้ได้ แผนงานหรือโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถแก้ไขปัญหาหรือลดปัญหาของชุมชนท้องถิ่น และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว พร้อมทั้งตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้ด้วย

ขั้นตอนที่ 3 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มี อยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวตามขีดความสามารถ ของตนเองหรืออาจร่วมลงทุนในรูปสหกรณ์ได้

ขั้นตอนที่ 5 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามแผนงานหรือโครงการ พัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการ ปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ขั้นตอนที่ 6 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม ประเมินผลแผนงาน หรือโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น

คณะกรรมการโครงการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาเฉพาะกลุ่มพื้นที่ท่องเที่ยวกลุ่ม ภาคเหนือ (เชียงใหม่ ลำพูน และเชียงราย) (2550) โดยให้ความหมายของคำว่า การบริหารแบบมี ส่วนร่วม ว่าหมายถึง การที่บุคคลในองค์กรหรือต่างองค์กรได้ร่วมกันเพื่อจัดการงานให้บรรลุ เป้าหมายที่ต้องการร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมนั้นๆจะอยู่ใน ขั้นตอนใดๆก็ตามโดยขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ข้อจำกัดขององค์กรในแต่ละ กระบวนการของการดำเนินการบริหารเป็นเกณฑ์

2.6 บริบทเมืองหล่มเก่า

2.6.1 คุณค่าของเมืองหล่มเก่า

คณะทำงานชุมชนยั่งยืน (2556) เมืองหล่มเก่าเป็นเมืองที่มีลักษณะของเมืองเก่าประเภทที่ สาม¹ คือ ชุมชนเมืองขนาดเล็กที่ยังมีชีวิต กล่าวคือ เป็นเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะสืบเนื่องมา

¹ คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า (2548) จัดประเภทเมืองเก่าเป็น 4 ประเภท คือ เมืองโบราณ เมืองประวัติศาสตร์ ชุมชนเมืองขนาดเล็กที่ยังมีชีวิต และชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่ยังมีชีวิต

แต่อดีต มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบเนื่องต่อมาในยุคต่างๆ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ในทางศิลปะโบราณคดีหรือประวัติศาสตร์ปรากฏเป็นหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันโดดเด่นของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุในอดีตและมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ในลักษณะชุมชนเมืองขนาดเล็ก ขนาดเล็ก หรือเป็นเมืองที่มีได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจสังคมการบริหารจัดการของจังหวัด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเมืองหล่มเก่ามีลักษณะของเมืองเก่า คือ

- มีลักษณะพิเศษและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
- มีรูปแบบสถาปัตยกรรมเฉพาะตัว ที่อยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม
- เป็นตัวแทนของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคม ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า
- ปรากฏหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันโดดเด่นของโครงสร้างเมืองหรือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในอดีต
- มีการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิต

หล่มเก่าจึงจัดเป็นเมืองเก่าอีกแห่งหนึ่ง หากแต่ยังไม่ขึ้นทะเบียนเป็นเมืองเก่า และยังคงรักษาลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์และคุณลักษณะเฉพาะซึ่งเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

2.6.2 ประวัติเมืองหล่มเก่า

อำเภอหล่มเก่า เดิมเรียกว่า “เมืองลุ่ม” หรือ “เมืองล่อม” ชาวอำเภอหล่มเก่าสืบเชื้อสายมาจากชาวไทยหลวงพระบางมีขนบธรรมเนียม ความเป็นอยู่ ตลอดจนสำเนียงภาษาเหมือนกับชาวไทยหลวงพระบางทุกประการ ซึ่งจากความหมายในพจนานุกรม “เมืองลุ่ม” หรือ “เมืองล่อม” มีความหมายว่า ที่มีโคลนลึก ที่ลุ่มด้วยโคลน ส่วนความหมายทางภาษาพื้นเมือง หมายความว่า “ไต้” หรือ “ล่าง” เนื่องจากชาวหล่มเก่ามีเชื้อสายมาจากชาวไทยหลวงพระบางซึ่งอยู่ทางเหนือ จึงนิยมเรียกเมืองที่อยู่ทางใต้ว่า “เมืองลุ่ม” ซึ่งหากเดินเท้าจากอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จะมองเห็นพื้นที่อำเภอหล่มเก่าเป็นแอ่ง มีภูเขาขนาบทั้งสองข้าง ส่วนคำว่า “หล่ม” นั้นน่าจะมาจากคำเรียกที่ถูกต้องในภาษาไทยว่า “ลุ่ม” หรือ “ล่อม”

อำเภอหล่มเก่าเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนเชื้อสายเดียวกับคนลาวหลวงพระบางที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยสันนิษฐานว่ามีราษฎรที่อพยพหนีภัยสงครามมาจากล้านช้างเข้ามาตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือนทำสวน ไร่ นา และเลี้ยงสัตว์ ในบริเวณนี้แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดนัก แต่เมื่อครั้งสมัย

สุโขทัยมีปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงถึงเมืองลุ่ม แต่สังเกตว่าไม่มีของโบราณอย่างใดที่แสดงว่าถึงความเป็นเมืองที่รัฐบาลตั้งมาก่อน

ดังนั้นคนลุ่มจึงมีวัฒนธรรมประเพณีและภาษาของตนเองที่มีอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมล้านช้างอย่างชัดเจน ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากคนลาวที่มีถิ่นกำเนิดจากเมืองหลวงพระบางที่คนไทยมักเรียกว่า “ลาวพุงขาว” ซึ่งในอดีตเคยนิยมการสักขาตั้งแต่หน้าขายาวลงมาจนคุมเข่าทั้งสองข้าง จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์พระสุริยวงฯ (ศา) (พระยาสุริยวงศาสงครามรามภักดีวิริยกรมพาทนะ) เจ้าเมืองลุ่มสัก เห็นว่าการติดต่อดำขายและการคมนาคมได้เปลี่ยนทิศทางไปโดยให้ความสำคัญกับการติดต่อดำขายกับเมืองทางใต้โดยใช้เส้นทางแม่น้ำป่าสักแทนจึงทำการสร้างเมืองลุ่มสักขึ้นใหม่ที่บริเวณริมแม่น้ำป่าสักและเมืองลุ่มเดิมจึงถูกเรียกว่า “ลุ่มเก่า”

ตำนานเมืองลุ่มเก่า

“ลุ่มเก่า” เป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันเป็นทั้งชื่อตำบลและอำเภอ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เดิมชื่อ “เมืองลุ่ม” หรือ “เมืองลุ่ม” หรือเมืองลุ่ม” ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า เมืองลุ่มนี้ ไม่ใช่เมืองทางราชการที่ตั้งขึ้น แต่เป็นเมืองที่เกิดขึ้นโดยประชาชนร่วมกันสร้าง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและขุนวิจิตรมาตรา (จากหนังสือหลักไทย ฉบับขุนวิจิตรมาตรา) โดยสันนิษฐานว่า เดิมทีเป็นที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมืองที่เรียกว่า ลัวะ ต่อมาได้มีชนชาวไทยน้อยที่อาศัยอยู่ริมฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงที่เรียกว่า เมืองศรีสัตนาหุต (เวียงจันทน์) กลุ่มหนึ่ง อพยพมาหาแหล่งทำมาหากิน และพบว่าพื้นที่ที่ชาวลัวะ อาศัยอยู่มีทำเลดี เพราะเป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยเทือกเขา มีลำน้ำพุงไหลผ่าน เหมาะแก่การเพาะปลูก ชาวไทยน้อย จึงได้จัดตั้งบ้านเมืองขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านหนองขี้ควาย (บ้านหินกลิ้ง ปัจจุบัน) โดยได้ยกผู้นำการอพยพขึ้นเป็นเจ้าเมือง โดยเรียกว่า “อุปฮาด” ตามแบบอย่างภาษาของชาวเมืองศรีสัตนาหุต อุปฮาดคนแรกชื่อว่า จ้าวปู่เฒ่า จ้าวปู่เฒ่าได้สร้างวังที่อาศัยบนริมฝั่งน้ำพุงด้านตะวันตก และได้สร้างวัดคู่บ้านคู่เมืองขึ้นบนริมฝั่งน้ำพุงด้านตะวันออก หรือวัดศรีมงคลหินกลิ้ง ในปัจจุบัน

อุปฮาดที่ปกครองต่อจากจ้าวปู่เฒ่า ตามคำบอกเล่าของคนโบราณคือ อุปฮาดจ้าวหนองขาม อุปฮาดจ้าวอานนท์ และอุปฮาดจ้าวคุก ตามลำดับ โดยในสมัยอุปฮาดจ้าวคุกได้ย้ายวังจากบ้านหนองขี้ควาย (หินกลิ้ง) มาตั้งอยู่บนฝั่งน้ำพุงด้านตะวันออก อยู่ระหว่างกลางวัดสองวัดคือ วัดตาล และวัดกุแก้ว และต่อมาได้เสียชีวิตในระหว่างนอนหลับ ประชาชนจึงพากันเรียกท่านว่า อุปฮาดจ้าวอนตาย

หลักฐานที่พอจะเชื่อถือได้ในช่วงระยะเวลาต่อจากอุปฮาดเจ้าวอนอนตายถึงก่อนปี พ.ศ. 2370 ซึ่งได้เกิดมีกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ (สมัยนั้นบ้านเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองขึ้นของไทย) เจ้าอนุวงศ์ได้ส่งเจ้าราชวงศ์ให้คุมกองทัพกบฏ ซึ่งส่วนหนึ่งมายึดเมืองหล่มไว้ได้ แต่ในสมัยนั้นอุปฮาดเมืองหล่มมีกำลังทหารน้อย จึงจำต้องยอมสวามิภักดิ์ต่อเจ้าราชวงศ์ เมื่อทางกรุงเทพฯ ทราบจึงได้ส่งพระยาอภัยภูธรและพระยาพิชัย นำกำลังทหารมาเมืองหล่มโดยเมื่อเดินทางมาถึงเมืองหล่ม มีชายไทยคนหนึ่งชื่อ นายคง ได้อาสนาทัพของพระยาอภัยภูธรและพระยาพิชัย ติดตามทัพกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ตามไปทันที่เมืองหนองบัวลำพู จังหวัดอุดรธานี และได้จับอุปฮาดเมืองหล่มสำเร็จโทษ ดังนั้นตำแหน่งอุปฮาดเมืองหล่มจึงว่างลง ทางกรุงเทพฯ จึงได้พิจารณาความดีความชอบของนายคง ผู้มีความกล้าหาญและความซื่อสัตย์ จึงปูนบำเหน็จรางวัลด้วยตำแหน่งอุปฮาดเจ้าเมืองหล่ม โดยมีบรรดาศักดิ์ราชทินนามว่า “พระยาสุริยวงศาสงครามรามภักดีวิริยกรมพาทนะ” ต่อมาเมื่อพระยาสุริยวงศาฯ ได้กลับจากกรุงเทพฯ ได้เดินทางเลียบมาตามลำน้ำสักจากสระบุรีเรื่อยมาก่อนถึงเมืองหล่ม ได้ผ่านหมู่บ้านหนึ่ง คือบ้านท่ากกโพธิ์ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองหล่ม ยังมีคนไทยอาศัยอยู่น้อย พระยาสุริยวงศาฯ ได้พิจารณาเห็นว่าบ้านท่ากกโพธิ์เป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีชัยภูมิเหมาะที่จะเป็นเมืองอย่างยิ่ง จึงได้ตัดสินใจย้ายเมืองหล่มมาสร้างเมืองขึ้นใหม่ที่บ้านท่ากกโพธิ์ ซึ่งอยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำแควป่าสัก และได้สร้างจวนเจ้าเมืองขึ้นที่สวนฝ้ายตาโป่งเหล่ง ส่วนจวนเจ้าเมืองเก่าได้สร้างเป็นวัด เรียกว่า “วัดกลาง” (ปัจจุบันคือ วัดศรีสุ่มังค์) และพระยาสุริยวงศาสงครามรามภักดีวิริยกรมพาทนะ ได้เรียกเมืองใหม่ที่ตั้งขึ้นนี้ว่า “หล่มสัก” ส่วนเมืองเดิมเรียกว่า “หล่มเก่า” ตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2373 ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (อานนท์ แจ่มศรี, 2557 : ออนไลน์)

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ

โดยผู้วิจัยจึงได้พิจารณาและประยุกต์ใช้ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน 6 ด้าน ดังนี้

1) ด้านชาติพันธุ์

ชาวไทหล่มสืบเชื้อสายมาจากคนลาวที่มีถิ่นกำเนิดจากเมืองหลวงพระบาง หรือที่เรียกว่า ลาวพุงขาว เนื่องจากในอดีตคนหล่มนิยมการสักขา ตั้งแต่หน้าขายาวลงมาจนคลุมขาทั้ง 2 ข้างโดยเว้นบริเวณหน้าท้องหรือเอวไว้เป็นเนื้อขาว มีลวดลายที่สักเป็นตัวมอม ลิงลม หรือนกร้าย ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเมืองหลวงพระบาง จึงพออนุมานได้ว่า คนหล่มดั้งเดิมมีเชื้อสายจากเมืองหลวงพระบาง

ภาษาที่ใช้พูดกันก็เป็นแบบลาวหลวงพระบาง แม้จะมีสำเนียงทางเสียงต่างกันไปนิดหน่อยในแต่ละสถานที่ก็ตาม ซึ่งภาษาหล่มนี้มีเอกลักษณ์ที่ฟังไพเราะมีโทนเสียงงดงาม นุ่มนวล

เหมือนภาษาล้านนาแต่ศัพท์จะเป็นแบบภาษาอีสาน เนื่องจากสภาพทางกายภาพที่ตั้งของพื้นที่ซึ่งคาบเกี่ยวระหว่างภาคเหนือและภาคอีสาน วัฒนธรรมไทหล่มนี้ก็จะอยู่ระหว่างกลางของ 2 วัฒนธรรมดังกล่าว จึงทำให้ภาษาหล่มเป็นการผสมผสานกันระหว่าง 2 ภาษานั้นเอง

ชาวไทหล่มเป็นคนมีอัธยาศัยดีมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความจริงใจและให้ต้อนรับแขกต่างบ้านอย่างดียิ่งแสดงให้เห็นถึงสังคมของคนหล่มอยู่รวมกันอย่างอบอุ่นและเชื้ออาหารต่อกันมาช้านาน

2) ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ

โบราณสถาน ในบางแหล่งยังคงพบศิลปะแบบล้านช้าง เนื่องจากชุมชนดั้งเดิมได้อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง และเมืองหล่มสักก็เป็นช่องติดต่อกับอาณาจักรล้านนาคือภาคเหนือของไทยและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉะนั้นศิลปะภาคเหนือจึงมีปรากฏอยู่ในเมืองหล่มอยู่บ้างบางส่วน สิ่งก่อสร้างสำคัญทางพุทธศาสนาที่มีปรากฏในเมืองหล่มสักนั้นมีอยู่หลายประเภท เช่น หลวงพ่อใหญ่ ของวัดศรีมงคล วัดตาลและวัดทุ่งธงไชย โบสถ์ (สิม) โบราณที่วัดศรีบุญเรือง พระพุทธรูปนอนตะแคงซ้ายและพระพุทธรูปปางถวายพระเพลิงอยู่วิหารหลังโบสถ์วัดทุ่งธงไชย

เรือนไม้แถวโบราณ เป็นห้องแถวโบราณที่สร้างด้วยไม้ มีระเบียบอยู่ชั้นสอง ตั้งเป็นแนวยาวจนสุดถนนบริเวณตลาดหล่มเก่า ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีเสน่ห์ไม่เหมือนใคร

3) ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก

สถาปัตยกรรมที่พบในอำเภอหล่มเก่า เป็นศิลปะล้านช้างซึ่งสามารถพบเห็นได้ในบริเวณหล่มเก่า เช่น สิม (โบสถ์โบราณ) เป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนามาตั้งแต่สมัยโบราณ รูปแบบของสิม ที่วัดนาทรายมีความเรียบง่าย มีลักษณะเฉพาะถิ่น โดยฝีมือช่างพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลมาจากลาว สร้างราวสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยแบ่งสถาปัตยกรรมออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนฐานสิม เป็นฐานบัวคว่ำ บัวหงาย ส่วนกลาง คือผนังสิม ด้านข้างทั้งสองด้านเจาะเป็นหน้าต่างขนาดเล็ก ด้านละ 3 ช่อง ผนังด้านข้างก่อกับถึงบริเวณจั่ว มีการวาดลวดลายประดับตกแต่งผนังทั้งด้านนอกและด้านใน โดยผนังด้านในมีจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน เป็นภาพเขียนแบบโบราณ โดยฝีมือการเขียนของนายแดงหรือตาซู่ทูด โดยใช้สีฝุ่นผสมกาวยางไม้ และสีดิน ในเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระเจ้าสิบชาติ ภาพนรก-สวรรค์ และภาพที่สะท้อนให้เห็นชีวิตของสังคมท้องถิ่นในอดีตของชาวไทหล่ม เช่น หญิงสาวนุ่งซิ่นหัวแดง ตีนก่าน พ้อนกับหมอแคน และการค้าขายทางเรือ เรือกระแซง เป็นต้น

จิตรกรรมเสาแปดเหลี่ยมที่ศาลาวัดทรายงาม บนศาลาการเปรียญวัดทรายงาม เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทรงไทยผสมศิลปะล้านช้าง หลังคาจั่วมนิลาค้อน 2 ชั้น สร้างขึ้นในปี พ.ศ.

2490 บณศาลามีเสาไม้แปดเหลี่ยม ที่มีภาพจิตรกรรมไทย ซึ่งใช้เทคนิคการเขียนภาพแบบสีน้ำมัน แทนสีฝุ่นแบบโบราณ จำนวนแปดต้น ซึ่งผู้วาดไปวางองค์ประกอบของภาพในแต่ละเสาได้ลงตัวพอดีซึ่งมีที่ไหนเหมือน วาดโดย จ่าอากาศโท สนั่น เทพสุภะ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2492 โดยแบ่งแสดงเป็นภาพด้านบนและด้านล่างของตัวเสา เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เริ่มจากตอนเทวดาอัญเชิญพระโพธิสัตว์ลงไปสู่ตียังโลกมนุษย์ และตอนเจดีย์บรรจุพระเขี้ยวแก้ว เป็นตอนสุดท้าย รวมทั้งหมด 24 ตอน นอกจากนี้ยังมีธรรมมาสน์ไม้ทรงปราสาทยอด ทำจากไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง ศิลปะแบบล้านช้างผสมพื้นถิ่น ซึ่งได้ประกาศขึ้นทะเบียนกรมศิลปากร เมื่อปีพ.ศ. 2536 และยังมีอุ้งพันขึ้น แห่งเดียวที่นี่ ทำขึ้นเพื่อถวายวัด เป็นการทำบุญเพื่อบูชาพระมารดาของพระพุทธเจ้า ซึ่งการทำอุ้งพันนี้จะใช้ผ้าหลากสี ทำขึ้นปีละ 1 ครั้งเพื่อใช้ในเทศน์มหาชาติ หรือทำบุญฉะเวท

พุทธศิลป์ หลวงพ่อใหญ่ หรือ “พาเจ้าใหญ่” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเมืองหล่มเก่า ซึ่งเป็นประติมากรรมปูนปั้น ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างในปีพ.ศ.ใด โดยจากการศึกษาของจินตนา สนามชัยสกุล (2552) สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนต้น โดยเทียบเคียงจากพุทธลักษณะศิลปะล้านช้าง ช่วงยุคกลางและยุคปลาย พบว่ามีลักษณะเด่นคือ พระรัศมีเป็นเปลวไม่แข็งไม่อ่อนช้อยเหมือนสมัยสุโขทัย มีขอบไรพระศก เม็ดพระศกขนาดเล็ก เป็นก้อนหอยแหลม พระกรรณใหญ่ พระขนงโค้งไม่จรดกัน พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์เรียวเล็กยื่นเล็กน้อย พระอังสาและพระอุระไม่ใหญ่ ชายสังฆาฏิกจกดพระนาภี พระหัตถ์ใหญ่ปลายนิ้วเสมอกันฐานชุกชีแบบเดิมเป็นลายแข่งสิงห์ ลักษณะคล้ายกับฐานพระพุทธรูปล้านช้างยุคกลาง รวมกับศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น และยังพบพระพุทธรูปโลหะ หล่อด้วยทองสำริด ซึ่งพบได้ทั้งศิลปะล้านช้าง ศิลปะล้านนา และศิลปะสุโขทัย รวมไปถึงพระพุทธรูปไม้ ซึ่งชาวบ้านนิยมสร้างถวายเพื่อทำบุญต่ออายุตนเองตามความเชื่อ

บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เป็นแบบใต้ถุนสูง เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย และใช้พื้นที่ด้านล่างสำหรับทำคอกสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย หรือทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทอผ้า เครื่องจักรสานในครัวเรือน บ้านมีส่วนฝาเปิดและตีไม้ระแนงเป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในสมัยเก่า หลังคามันมทรงปั้นหยา หลังคาสูง มีกันสาด และมีบริเวณสำหรับเก็บตุนใสน้ำฝน รวมถึงห้องแถวโบราณที่สร้างด้วยไม้ มีระเบียบอยู่ชั้นสอง ที่มีความสวยงามและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน

- 4) ด้านประเพณี วัฒนธรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การละเล่น

ความเชื่อของชาวไทหล่มยังคงนับถือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็จะมีชื่อเรียกเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นที่สถิตเจ้าพ่อซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและคุ้มครองให้ได้รับความปลอดภัยและเจริญรุ่งเรืองซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็จะมีชื่อเรียกเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านของตนต่างกันไปมากมายเช่น เจ้าพ่อขุนซวง เจ้าพ่อสามดาว เจ้าพ่อหนองบัว เจ้าพ่อหนองคู เจ้าพ่อพระพรหม เป็นต้น เจ้าพ่อทุกองค์จะมีร่างทรงและมีบริวารเจ้าพ่อหรือที่เรียกว่า “กวนข้าวเจ้า” โดยประมาณเดือน 6 ของทุกปีจะมีงานเลี้ยงปี หรืองานเลี้ยงผี ด้วยอาหารคาวหวาน แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดง สีชมพู และการรำฟ้อนที่สวยงาม รวมไปถึงความเชื่อในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ที่เรียกว่า การบัว

“ศึกเจ้าสายน้ำ แข่งเรือลาพรรษา” เป็นอีกประเพณีที่สำคัญและแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวหล่มเก่ามาแต่อดีต การแข่งเรือลาพรรษาในลำน้ำพุง ที่หน้าวัดทุ่งธงไชย โดยก่อนวันออกพรรษา 15 ค่ำเดือน 11 จะมีเรือมาซ่อมในลำน้ำพุง รวมถึงการซ่อมท่าเดินของนางรำและหางเครื่องต่างๆ เพื่อเพิ่มความคึกคักให้การแข่งขันเรือซึ่งถือเป็นงานประจำปี และมีความแตกต่างจากการแข่งเรือในที่อื่นๆ คือ การจำกัดฝีพาย อาจเป็นหญิง ชาย อ้วน ผอม สูง ก็ได้ขอเพียงให้ครบจำนวนคนเท่านั้น นอกจากนี้กิจกรรมภายในงานยังมีการประกวดนางเรือ โดยแข่ง 3 วัน ในชุดไทย ชุดกีฬา และชุดทั่วไป โดยนางเรือจะต้องลอยเรือมาและขึ้นมาแนะนำตัวกับคณะกรรมการบนบก มีรางวัลเป็นขันน้ำพานรอง กับเงินสด กิจกรรมมหรสพต่างๆ เช่น หมอรำ ลิเก หนังชายยา ชกมวย เป็นต้น

การละเล่นแมงตับเต่า เป็นการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งของชาวหล่มเก่า มีลักษณะการเล่นคล้ายลิเกออกแขก แต่มีการดำเนินเรื่องซ้ำกว่า จึงมักเรียกขานกันว่า “ลิเกลาว” ในสมัยก่อนนักแสดงมักนิยมเป็นชายล้วน เล่นประกอบกับดนตรี ได้แก่ กลอง และแคน แต่ในปัจจุบันมีผู้หญิงให้ความสนใจและร่วมเล่นด้วย เป็นประจำทุกปีช่วงเทศกาลสงกรานต์

5) ด้านวิถีชีวิต เช่น อาหารการกิน การทำอาหาร การรับประทานอาหาร เครื่องแต่งกาย

วิถีชีวิตของชาวไทหล่ม ยังคงเป็นแบบสงบเรียบง่าย อยู่กันเป็นครอบครัว นิยมรับประทานอาหารร่วมกันเป็นวง โดยใส่ภาชนะที่เรียกว่า โตก หรือที่เรียกกันว่า “พาเข้าหอย่ง” อาหารพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงและหาทานได้ยากได้ปัจจุบัน เช่น ผักบัก๊ง แจ่วซี่ปู้ แจ่วซี่ปลา หมกอีฮวก แกงน้องวัว น้ำยาอดอ้อ น้ำยาปู อูดูด และขนมเทียนแก้ว

อาหารขึ้นชื่อของเมืองหล่มเก่าอีกอย่างคือ คือ ขนมเส้นหล่มเก่า ที่มีกรรมวิธีที่ต่างจากที่อื่น โดยการโม่แป้งข้าวเจ้า และนำไปนึ่งให้สุก แล้วจึงนำมานวดและผสมน้ำให้เหลว เพื่อใช้สำหรับการโรยเส้นในน้ำเดือด โดยอุปกรณ์ที่เรียกว่า “เผื่อน” หลังจากนั้นนำมาล้างน้ำเปล่า 2-3 น้ำ

แล้วจึงชาวเส้นขึ้นเป็นจับ เรียกว่า ขนมหั่นสด รับประทานคู่กับเครื่องเคียงและผักแกล้มหลากชนิด เมืองหล่มเก่ายังเป็นต้นกำเนิดของมะขามหวานชื่อดัง อย่างพันธุ์หมื่นจง และอีกหลากหลายสายพันธุ์ เช่น พันธุ์สีทอง พันธุ์สีชมพู

การแต่งกายของชาวไทหล่ม ผู้ชาย นิยมนุ่งกางเกงขายาวครึ่งแข้ง หรือนุ่งโสร่ง มีผ้าขาวม้าคาดพุง หรือพาดไหล่ ส่วนผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าขึ้นทอเอง ผู้ใหญ่จะใส่ขึ้นทอลาย มีเชิงทั้งด้านบนและด้านล่าง สาวๆจะใส่ผ้าขึ้นไม่มีลายด้านล่าง มีแค่ด้านบน ผู้ใหญ่นิยมใส่เสื้อมีกกระแลง เสื้อแขนสั้น คอกลม เว้าแขน ใส่รัดกุม และหม่สไบหาไปทำบุญ สาวๆใส่เสื้อห้อย สายเดี่ยว ลายลูกไม้

6) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านยอหิน เป็นการปลูกเรือนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่เหมือนใครที่ โดยการปลูกเรือนโดยไม่ต้องฝังเสาบ้านลงใต้ดิน แต่จะใช้น้ำหินมารองบริเวณใต้เสาบ้านแทน ขจัดปัญหาเรื่องปลวกรบกวน สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายและรื้อถอน เจาะรูไว้เพื่อใส่คานและลิ้ม แล้วอัดให้แน่นโดยไม่ต้องใช้ตะปู แต่หากใครไม่รู้อาจคิดว่าบันไดบ้านเอียง เนื่องจากการสร้างลูกบันได (ชั้นบันได) ให้ลาดเอียงไปข้างหน้า ด้วยภูมิปัญญาเพื่อป้องกันเด็กวิ่งขึ้นลงบันไดจะได้ระมัดระวัง การเดิน นอกจากนี้ฝายบ้านยังมีการตีไม้ระแนง เป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้

บริเวณใต้ถุนเรือนยังมีการทอ ผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นขึ้นของคนไทหล่มที่มีเอกลักษณ์ คือ การดัดเย็บเป็น 3 ส่วน คือ หัวขึ้น สีแดงที่ย้อมจากครั่งหรือฝางนิยมนุ่งและขิดลายหรือมัดย้อม ตัวขึ้น นิยมทอเป็นลายตั้ง ขึ้นทางยืนหรือทางล่องสลับลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ และการพันมะไมที่เรียกว่า ขึ้นกอมสลัชั้นธรรมดา และตีนขึ้น นิยมทอด้วยด้ายเส้นยืนที่มีสีติดกับตัวขึ้นลักษณะมีลายทางขวางจึงเรียกว่าตีนก่านหรือเชิงก่าน แล้วจึงนำทั้ง 3 ส่วนมาเย็บติดกันตามคำโบราณที่ว่า "หญิงนุ่งขึ้นหัวแดงตีนก่าน ผมเกล้าม้วนถือผ้าเปี่ยงแพร" การทอผ้า เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่คนไทยรุ่นปัจจุบันต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้ในสมัยก่อน ชาวไทหล่มจะทอผ้าไว้ใช้เอง เช่น การทำเสื้อผ้า ผ้าถุง ผ้าห่ม ไว้ใช้กันในครอบครัว ในพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย ซึ่งมีลักษณะลวดลายเฉพาะของพื้นที่ เช่น ผ้าขึ้นตีนจก บ้านวังบาล นอกจากนี้ยังมีเครื่องจักรสาน จากไม้ไผ่และหวาย บ้านวังบาลโดยกลุ่มผู้อายุในชุมชน

2.7 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิตยา เอกบางและคณะ (2556) ศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาเชิงกลยุทธ์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลำปาง พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดลำปาง ตั้งอยู่กระจัดกระจายตามพื้นที่ของอำเภอต่าง ๆ ใกล้เคียงกันบ้างห่างกันบ้าง แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอาจมีปัญหาในการเข้าถึงและแต่ละแหล่งก็มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นผลประโยชน์ที่ตกกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นจึงแตกต่างกันอีกทั้งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ มักจะแวะมาท่องเที่ยวจังหวัดลำปางเสมือนเป็นเพียงจังหวัดผ่าน หรือจุดเชื่อมต่อ เพื่อเดินทางต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดอื่น และยังไม่มีการประเมินศักยภาพที่เป็นมาตรฐานเพื่อการจัดเส้นทางท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลำปาง โดยมีการรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการสร้างคุณภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดลำปางให้เป็นเมืองนำท่องเที่ยวด้วย

กาญจนา แสงลิมสุวรรณ และศรัณยา แสงลิมสุวรรณ (2555) บทความวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน มีจุดมุ่งหมายในการเสนอแนวความคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้มีความสมดุลในมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่การจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน กล่าวว่า ประเทศไทยควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรม เป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นทั่วโลก โดยมีปัจจัยสำคัญของการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืน คือ การรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ และชุมชน เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จะต้องประกอบด้วยการตลาดที่จะต้องตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว การวางแผนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงการวางแผนการใช้พื้นที่การวางแผนการขนส่ง การประเมินผลกระทบและศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรมให้ยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

มณีวรรณ ชาตวนิช (2555) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู เขตธนบุรี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู เพื่อสำรวจทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบครึ่งวันและเต็มวัน และเพื่อจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดพลู และได้พบปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน พบว่าตลาดพลูเหมาะสำหรับการท่องเที่ยวแบบครึ่งวันมากที่สุด เส้นทางท่องเที่ยวที่ทดลองทั้งสองเส้นทางนั้นเป็นเส้นทางแบบเดินทางเดียว โดยยึดหลักในเรื่องของในเชิงประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมในเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้จัดทำแผนที่สำหรับการท่องเที่ยวโดยการกำหนดจุดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจไปในแผนที่เพื่ออำนวยความสะดวกที่จะเดินทางท่องเที่ยวในตลาดพลู ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้เป็นแนวความคิดในเรื่องของการท่องเที่ยวแบบเดินเท้า (Walking Street) ซึ่งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์ได้นั้นจำเป็นต้องมีการร่วมมือกันของทุกฝ่ายจึงจะสามารถประสบความสำเร็จได้

ปรัชญาพร พัฒนาผล (2554) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำในแม่น้ำเพชรบุรี และเพื่อศึกษาความคิดเห็นและความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ชุมชนเห็นด้วยและพร้อมให้การสนับสนุนต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนเห็นว่าจะเป็นส่วนช่วยให้ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรีเป็นที่รู้จักมากขึ้น คนในชุมชนเกิดภาคภูมิใจ และก่อให้เกิดการกระจายรายได้ภายในชุมชนด้วย แต่ยังมีข้อกังวลในด้านผลกระทบในแง่ผลกระทบทางเสียงและขยะที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยตัวแทนชุมชนมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอนด้วย ส่วนในด้านผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว เห็นว่าการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมจะส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน รวมไปถึงจะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนหันมาใส่ใจดูแลแม่น้ำเพชรบุรีมากขึ้น แต่ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับปริมาณน้ำในแม่น้ำที่ไม่สม่ำเสมอบางครั้งแห้งขอดจนไม่สามารถล่องเรือได้ ปัญหาด้านความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ และปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรในการทำงาน

วีระพล ทองมาและคณะ (2554) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผลการประเมินศักยภาพของชุมชนทำให้ทราบว่าชุมชนชาวจีนยูนาน (บ้านยาง) มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับมาก เนื่องจากในพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์โรงงาน

หลวงที่ 1 (ฝ่าย) ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิต โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนและคนภายในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการนำเสนอเรื่องราวประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา ความรู้และประสบการณ์ผ่านทางนิทรรศการ ชุมชนชาวจีนยูนานบ้านยางยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและค่านิยมตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่จำเป็นที่จะต้องเดินทางไปไกลถึงประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่สามารถศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตแบบชาวจีนยูนานได้ในชุมชนบ้านยางแห่งนี้ ตั้งแต่สภาพของบ้านเรือน การแต่งกาย การใช้ภาษาพูด การใช้ภาษาเขียน หรือแม้แต่การประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชุมชนบ้านยาง ยังได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวจีนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้ความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อ โดยเฉพาะศาลเจ้า เจ้าแม่กวนอิม พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และอิสลาม เป็นต้น การได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพอันเลิศรสของชาวจีน เช่น สุกี้ยูเนียน ซาหมูหมั่นโถและไก่ดำตุ๋นยาจีน เป็นต้น

อนุกุล ศิริพันธุ์และคณะ (2553) ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวการท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยศึกษาข้อมูลประวัติวัด 12 แห่ง ได้แก่ วัดศรีรองเมือง วัดปงสนุก วัดแสงเมืองมา วัดหัวข่วง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดม่อนจำศีล วัดม่อนปู่ยักษ์ วัดป่าฝาง วัดศรีชุม วัดบุญวาทย์และวัดเกาะวารุการาม ได้แบ่งและ จัดกลุ่มความสำคัญตามรูปแบบศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มวัดของชาวพม่า-ไทใหญ่ กลุ่มวัดของคนพื้นเมือง และกลุ่มวัดที่ผสมทั้งวัดพื้นเมืองและวัดพม่า-ไทใหญ่ และได้ออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อทดลองเส้นทางกับกลุ่มผู้ประกอบการ นักเทศน์ นักท่องเที่ยว และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน จากการทำตัวแทนชุมชนของวัดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทดลองเส้นทาง และได้นำผลของการทดลองเส้นทางมาปรับปรุง เพื่อสร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยวอีกครั้ง หลังจากทำการทดลองเส้นทางและปรับปรุงเส้นทางท่องเที่ยว ทั้งวัดแบบพื้นเมือง และวัดแบบพม่า-ไทใหญ่ ทั้งหมดสามารถเดินทางชมทั้ง 9 วัด ภายใน 1 วัน และสร้างเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) โดยใช้ชื่อว่า “9 พุทธศิลป์ ถิ่นเขลางค์ วัดพื้นเมือง พม่า – ไทใหญ่”

จินตนา สนามชัยสกุล และคณะ (2552) ศึกษาเรื่อง การสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไทหล่ม เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน อำเภอหล่ม

เก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้น พื้นฟู อนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไทหล่ม การสืบสานประเพณีหว่านฟ่อใหญ่ วัดตาล ศาลเจ้าฟ่อในชุมชนหล่มเก่า การพัฒนาผ้ามัดหมี่ลายดั้งเดิม การพัฒนาอาหารว่างไทหล่ม การพัฒนาการละเล่นผีตาโม่ การพัฒนางานเทศกาลขนมจีนหล่มเก่า และหาแนวทางการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง วัดนาทราย โดยพบว่า การฟื้นฟู อนุรักษ์วัฒนธรรมไทหล่ม มีการพัฒนาผ้ามัดหมี่พื้นเมือง ซึ่งพบวิธีการย้อมสีธรรมชาติให้ติดทนทาน และศึกษาลวดลายโบราณ 12 ลายโดยการทอบนผ้าฝ้ายเดียว การละเล่นผีตาโม่ มีการปรับปรุงเครื่องดนตรีและเพลงประกอบการแสดงให้เข้ากับยุคสมัย สนุกสนานเข้าใจ และปรับปรุงท่าเต้นให้มีแบบแผนชัดเจน มีการพัฒนางานเทศกาลขนมจีนหล่มเก่าให้เป็นงานทางวัฒนธรรม มีการจัดลานวัฒนธรรม จัดการแสดง แสง สี เสียงตำนานหลวงพ่อกว้าง และได้มีการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมไทหล่ม โดยการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว

นภาพรณ์ หนะวานนท์ (2548) ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นโครงการนำร่องเพื่อศึกษาชุมชนถึงกระบวนการสร้างและสะสมทุนทางสังคม มีทุนทางสังคมใดบ้างที่มีความสำคัญต่อความเข้มแข็งของชุมชนทั้งนี้เพื่อให้ได้กรอบแนวคิด และดัชนีที่จะนำไปใช้ในการทำแผนที่ทุนทางสังคมของชุมชนต่างๆ ของสังคมไทย ชุมชนในพื้นที่ภาคกลาง ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่การผลิตที่หลากหลายเพื่อความยั่งยืน โดยอาศัยทุนธรรมชาติซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งเรื่องที่ดิน น้ำ ป่าชายเลน พันธุ์พืช และสัตว์ ทำให้เกิดการสร้างอาชีพหลากหลาย เพื่อลดการพึ่งพิงการผลิตเพียงอย่างเดียวตามแนวคิดการผลิตแบบนำเข้าทรัพยากรจากภายนอก นอกจากนี้ยังอาศัยทุนทางสังคมในการแก้ปัญหาร่วมกันของคนในชุมชน ในรูปของการรวมกลุ่มรวมทุน และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยมีทุนมนุษย์ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน และ ชาวบ้านที่มีจิตสาธารณะ ร่วมกันแก้ปัญหาและพยายามสร้างทางเลือกใหม่ๆ ร่วมกันในชุมชน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ชัดเจน ตลอดจนสามารถให้ข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การลงพื้นที่เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาวิเคราะห์และอธิบาย ดังนี้

3.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

3.1.1 การเก็บข้อมูล ได้แก่ การเก็บข้อมูลด้านเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

3.1.1.1 การศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ เช่น เอกสารงานวิจัย บทความ หนังสือ แผนที่ เพื่อนำมาประมวลสรุปเป็นสถานการณ์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนหล่มเก่า

3.1.1.2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยแบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ส่วน คือ

- เก็บข้อมูลเชิงลึก และบันทึกภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอหล่มเก่า โดยมีการจัดกลุ่มประเภท และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ตามรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้แนวคำถามเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ ลักษณะการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้ประเด็นคำถามนำรองการสัมภาษณ์ในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ เนื้อหาที่สัมภาษณ์ครอบคลุมทุนทางสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน

- การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้สำหรับสังเกตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคนในชุมชนไทหล่ม อำเภอหล่มเก่า โดยแฝงตัวเป็นนักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นทั้งในวันธรรมดาและวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ เพื่อสังเกตบรรยากาศการท่องเที่ยว บริการ ศิลปวัฒนธรรม ตลาด นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นภายในชุมชน เช่น

งานประจำปีขนมเส้นหล่มเก่า งานประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้านต่างๆ อีกทั้งประเพณีการถวายต้นไม้ไผ่ เป็นต้น

- การจัดประชุมโดยใช้กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางการใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วยกลุ่มเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 30-50 คน ได้แก่ (1) ตัวแทนในระดับนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย (2) ตัวแทนในระดับนโยบายได้แก่กลุ่มผู้บริหาร ประธาน คณะกรรมการในหน่วยงานภาครัฐ (3) ตัวแทนระดับบุคคลได้แก่กลุ่มองค์กรชุมชน (4) ตัวแทนประชาชนในพื้นที่ (5) ตัวแทนระดับชุมชนได้แก่กลุ่มผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ (6) กลุ่มผู้สนใจทั่วไปที่ยินดีเข้าร่วมให้ข้อมูล

3.1.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก และทดลองเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.1.1.4 การสร้างเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ / โบชัวร์) ที่มีโปรแกรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อสะดวกในการเที่ยวชมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ของนักท่องเที่ยว

3.2 ขอบเขตของการวิจัย

3.2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาการวิจัย คือ เส้นทางท่องเที่ยววิถีไทหล่ม อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.2.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา แบ่งออกเป็น

(1) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของการดำเนินการจัดการประชุมโดยใช้กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยกลุ่มเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 30-50 คน ได้แก่ (1) ตัวแทนในระดับนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย (2) ตัวแทนในระดับนโยบายได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร ประธาน คณะกรรมการในหน่วยงานภาครัฐ (3) ตัวแทนระดับบุคคล ได้แก่ กลุ่มองค์กรชุมชน (4) ตัวแทนประชาชนในพื้นที่ (5) ตัวแทนระดับชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ (6) กลุ่มผู้สนใจทั่วไปที่ยินดีเข้าร่วมให้ข้อมูล

โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive random sampling) เลือกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลและมีความรู้ความเข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนั้นเป็นอย่างดี และมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มได้

(2) ผู้ที่มีส่วนได้เสียในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม จำนวนทั้งสิ้น 50 คน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1) นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน โดยการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Random Sampling) โดยใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์เฟสบุ๊ก (Facebook) ซึ่งผู้วิจัยกำหนดลักษณะของนักท่องเที่ยวที่จะเข้าร่วมทดลองเส้นทางท่องเที่ยว ดังนี้

- นักท่องเที่ยวชาวไทยที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 10 คน
- นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีได้อาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 15 คน
- นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 5 คน

2) ผู้นำชุมชน นายกเทศมนตรี และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในชุมชนหล่มเก่า ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 5 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive random sampling)

3) มัคคุเทศก์และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว จำนวน 5 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive random sampling)

4) หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์ เทศบาลตำบลหล่มเก่า องค์การบริหารส่วนตำบลหล่มเก่า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก จำนวน 10 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive random sampling)

โดยกลุ่มตัวอย่างประชากร ที่ถูกเลือกให้มีส่วนร่วมในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยว และการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ จะมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การนำเสนอข้อมูลเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และแหล่งโบราณสถาน รวมถึงโบราณวัตถุในพื้นที่ชุมชนหล่มเก่า โดยมีชุมชนเป็นฐาน เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับชุมชนและมัคคุเทศก์ในการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจทางด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นของชาวไทหล่ม อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.2.3 ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารและสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไท

หล่มและการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการศึกษาผู้วิจัยใช้กระบวนการศึกษาหาความรู้จากข้อมูลเอกสารต่าง การสัมภาษณ์และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน

แบบสังเกตการณ์ ผู้วิจัยมีการสังเกตการณ์สำหรับการเก็บข้อมูลในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยการศึกษาครั้งนี้มีประเด็นการสังเกต ดังนี้

- บริบทโดยรวมของอำเภอหล่มเก่าในรูปแบบวิถีไทหล่ม
- สภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
- การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังจุดต่างๆ เพื่อนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม

วัฒนธรรมวิถีไทหล่ม

การจัดประชุมโดยใช้กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากเอกสารและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึก นำมาสร้างเป็นประเด็นหัวข้อตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการจัดประชุมโดยใช้กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาทุนทางสังคม โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยร่วมกับชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เข้าร่วมประมาณ 30-50 คน

การสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยการนำข้อมูลจากการทำกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม เพื่อออกแบบและสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยอาศัยทุนทางสังคม การสร้างแหล่งเรียนรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในท้องถิ่น และเชิญผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มเข้าร่วมทดลองเส้นทางท่องเที่ยวตามโปรแกรม (1 วัน) จำนวน 50 คน ประกอบด้วย นักท่องเที่ยว นักวิชาการ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ และตัวแทนชุมชนในพื้นที่ โดยใช้ชื่อโปรแกรมการท่องเที่ยว “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การทำกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม และการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม มาตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้ในแต่ละครั้งมาจำแนกออกตามประเด็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม พร้อมกับพิจารณาความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยดูจากวัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดในการวิจัยให้เกิดความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลขั้นต้นโดยนำเสนอในลักษณะความเรียง และสรุปเป็นข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” ผู้วิจัยได้นำผลที่จากการศึกษาเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ การทำกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม และการสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยนำเสนอและวิเคราะห์ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์

4.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

4.1.1 ทูทางสังคมของหล่มเก่า

การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในการพัฒนาในการพัฒนาคนและสังคมให้สามารถก้าวสู่สังคมความรู้ (Knowledge-Based Society) ได้อย่างรู้เท่าทันท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมโลก เนื่องจากหล่มเก่ามีทุนทางสังคมที่ดีอยู่มากมาย สามารถนำมาเกื้อกูลให้คนไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของอำเภอหล่มเก่า โดยเฉพาะการนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งสังคมมีอยู่มากมายทุกพื้นที่ทั่วประเทศไทย ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่ดั่งามมาเป็นกลไกในการพัฒนาสังคม ทั้งนี้เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมไทยและการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับคนในพื้นที่อย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความสมดุลทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ดังนั้นทุนทางสังคมของหล่มเก่า เป็นการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับคุณค่าที่มาพร้อมกับ ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการศึกษาค้นคว้าจากผู้ทรงภูมิรู้ ซึ่งดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2551) ได้กล่าวถึงการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมก็คือเป็นคุณค่าที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่อย่างสมดุล พึ่งพาอาศัยกัน สร้างสินค้าสาธารณะเพื่อใช้ร่วมกัน แทนที่จะเป็นสังคมแห่งการแย่งชิง ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ เช่น ศิลปหัตถกรรม งานฝีมือ การแสดง ฯลฯ หรือมีประโยชน์ทางอ้อม เช่น สนับสนุนการท่องเที่ยว กรถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่ไม่ปรากฏชัดเจน (Tacit knowledge) ผ่านทักษะและความชำนาญที่ถ่ายทอดจากคนรุ่น

หนึ่งไปยังอีกฐานหนึ่ง รวมทั้งช่วยในการจัดระเบียบทางสังคม ในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้นำเสนอบริบทของหล่มเก่า ออกเป็นด้านแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

(1) ความเป็นมา “หล่มเก่า”

บุษยรัตน์ ธรรมขันตี (2555) “ลุ่มบาจาย” ในศิลาจารึกหลักที่ 1 นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีเชื่อว่า คือ เมืองหล่มเก่า ที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวล้านช้าง อยู่ร่วมในประวัติศาสตร์เมืองเพชรบูรณ์ เมืองลุ่ม หรือ เมืองหล่ม ตามความหมายในพจนานุกรมหมายถึง โคลน ส่วนความหมายที่เป็นคำเมือง หมายถึง ใต้ หรือล่าง ซึ่งราษฎรที่อพยพมาจากหลวงพระบางที่อยู่บริเวณทางตอนเหนือ ซึ่งจะเรียกเมืองที่อยู่ทางตอนใต้หลวงพระบางว่า เมืองลุ่ม อย่างไรก็ตามคำว่า หล่ม หรือ เมืองหล่ม จึงนำมาใช้เรียกพื้นที่ที่ราษฎรชาวลาวอพยพมาตั้งถิ่นฐานในอำเภอหล่มเก่า คนหล่มจึงมีวัฒนธรรม ประเพณีและภาษาของตนเองที่มีอิทธิพลจากวัฒนธรรมชาวล้านช้างหลวงพระบางอย่างชัดเจน

หล่มเก่าที่จะกล่าวถึงในที่นี้ มิได้หมายถึงอำเภอหรือตำบลที่จัดตั้งเป็นทางราชการ แต่จะกล่าวถึงความเป็นมาของนามว่า “หล่มเก่า” นั้น มีประวัติเป็นมาอย่างไร จากการสืบถามผู้เฒ่าผู้แก่ที่พอจะทราบเรื่องราวของหล่มเก่า ซึ่งเล่ากันต่อมา และจากหนังสือเอกสารที่ท่านผู้รู้จดบันทึกไว้ เช่น ขุนสำราญธุรกิจ, ท้าวบัวไข จันทรพิลา อดีตปลัดอำเภอหล่มเก่า, คุณตาชื่น หอมจันทร์ อดีตศึกษาอำเภอหล่มเก่า กล่าวว่า “หล่มเก่า” เป็นคำเรียกหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นชื่อตำบลและอำเภอ อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ณ บริเวณนั้น เดิมชื่อ “เมืองลม” หรือ “เมืองลุ่ม” หรือ “เมืองหล่ม” ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า เมืองหล่มนี้ มิใช่เป็นเมืองทางราชการตั้งขึ้น แต่เป็นเมืองที่เกิดขึ้นโดยประชาชนร่วมกันสร้างขึ้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และ ขุนวิจิตรมาตรา (จากหนังสือหลักไทย ฉบับขุนวิจิตรมาตรา) สันนิษฐานว่า เดิมทีพื้นที่นี้เป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าพื้นเมืองที่เรียกว่า “ลัวะ” ต่อมาได้มีชนชาวไทยน้อยที่อาศัยอยู่ริมฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงที่เรียกว่า เมืองศรีสัตนาหุต (เวียงจันทน์) กลุ่มหนึ่งและเมืองเชียงทองหลวงพระบาง อีกกลุ่มหนึ่ง อพยพมาหาหลักแหล่งทำมาหากิน และเพื่อหนีภัยสงครามของพม่า มาพบว่าพื้นที่ที่ชาวลัวะอาศัยอยู่ มีทำเลดีเพราะเป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยเทือกเขา มีลำน้ำพุไหลผ่าน เหมาะแก่การเพาะปลูก ชาวไทยน้อยกลุ่มนี้ จึงได้จัดตั้งบ้านเมืองขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านหนองชีควาย (บ้านหินกลิ้งปัจจุบัน) และได้ยกผู้นำในการอพยพขึ้นมาเป็นเจ้าเมือง แต่ครั้งนั้นไม่เรียกว่าเจ้าเมือง เรียกว่า “อุปฮาด” ตามแบบอย่างภาษาของชาวเมืองศรีสัตนาหุต

อุปฮาดคนแรกชื่อว่า เจ้าปู่เฒ่า ท่านได้สร้างคุ้มวังที่อาศัยบนริมฝั่งน้ำพุงด้าน ตะวันตก และได้สร้างวัดคู่บ้านคู่เมืองขึ้นบนริมฝั่ง น้ำพุงด้านตะวันออก ปัจจุบันคือวัดศรีมงคล (หินกลิ้ง) อุปฮาดต่อจากเจ้าปู่เฒ่าลงมาที่พอทราบชื่อจากคำบอกเล่าคือ อุปฮาดเจ้าหนองขาม อุปฮาดเจ้าอานนท์ อุปฮาดเจ้าคุก ในสมัยอุปฮาดเจ้าคุกได้ย้ายคุ้มวังจากบ้านหนองขี้ควาย (หิน กลิ้ง) มาตั้งอยู่บนฝั่งน้ำพุงด้านตะวันออก สันนิษฐานว่าปัจจุบันคือพื้นที่ ที่อยู่ระหว่างกลางวัดสอง วัดคือวัดตาลกับวัดกู่แก้ว ณ คุ้มอุปฮาดบ้านกลางนี้ อุปฮาดท่านนี้ ได้เสียชีวิตในระหว่างนอนหลับ ประชาชนจึงพากันเรียกท่านว่า อุปฮาดเจ้านอนตาย

หลักฐานที่พอจะเชื่อถือได้ในช่วงระยะเวลาต่อจากอุปฮาดเจ้านอนตาย ถึงก่อนปี พ.ศ. 2370 เกิดมีกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ (สมัยนั้นเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองขึ้นของไทย) เจ้า อนุวงศ์ได้ส่งเจ้าราชวงศ์ให้คุมกองทัพกบฏส่วนหนึ่งมายึดเมืองหล่ม อุปฮาดเมืองหล่มในครั้งนั้นมี กำลังน้อย จึงจำต้องยอมสวามิภักดิ์ต่อเจ้าราชวงศ์ เข้าร่วมเป็นกบฏ เมื่อทางเมืองหลวงของไทย (กรุงเทพฯ) ทราบข่าว ได้ส่งพระยาอภัยภูธรและพระยาพิชัย นำกำลังพลมาถึงเมืองหล่ม เมื่อพระ ยาทั้งสองเดินทางมาถึงเมืองหล่ม มีชายไทยคนหนึ่งชื่อ นายคง ได้อาสานำทัพของพระยาอภัยภูธร และพระยาพิชัยติดตามทัพกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ตามไปทันกันที่เมืองหนองบัวลำพู เขตเมือง อุดรราชธานี กองทัพไทยจับอุปฮาดเมืองหล่มได้ จึงสำเร็จโทษ ตำแหน่งอุปฮาดเมืองหล่มจึงว่างลง ตั้งแต่นั้น เมื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์สำเร็จ ทางกรุงเทพฯ ได้พิจารณาความดีความชอบของนาย คงผู้กล้าหาญมีความซื่อสัตย์ จึงได้ทำการปูนบำเหน็จรางวัลด้วยการแต่งตั้งตำแหน่งอุปฮาดเจ้า เมืองหล่ม โดยมีบรรดาศักดิ์ราชทินนามว่า “พระยาสุริยวงศาสงครามรามภักดีวิริยกรมพหะนะ”

ครั้งหนึ่ง พระยาสุริยวงศาฯ ได้กลับจากภูธรที่เมืองหลวง (กรุงเทพฯ) ได้เดินทาง เรียบมาตามลำน้ำสักจากสระบุรีเรื่อยมาก่อนถึงเมืองหล่มได้ผ่านหมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่ง คือ บ้านท่ากก โปธิซึ่งมีชาวหล่มอาศัยอยู่ประปราย บ้านท่ากกโปธินี้อยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองหล่ม พระยาสุริย วงศาฯ ได้พิจารณาเห็นว่าพื้นที่ท่ากกโปธิเป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีชัยภูมิเหมาะที่จะเป็นเมืองอย่างยิ่ง จึงได้ตัดสินใจย้ายเมืองหล่มมาสร้างขึ้นใหม่ที่บ้านท่ากกโปธิ และได้สร้างคุ้มเจ้าเมืองขึ้นที่สวนฝ้าย ตาโปร่งแหล่ง ส่วนคุ้มเจ้าเมืองเก่า ได้จัดสร้างเป็นวัด เรียกว่า “วัดกลาง” ปัจจุบันคือวัดศรีสุมงคล และพระยาสุริยวงศาฯ ได้เรียกเมืองใหม่ที่ตั้งขึ้นนี้ว่า “หล่มสัก” เพราะตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำ แควป่าสัก ส่วนเมืองเดิมเรียกว่า “หล่มเก่า” ฉะนั้น คำว่า “หล่มเก่า” จึงเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยของเจ้า เมืองหล่มสัก คือ พระยาสุริยวงศาสงครามรามภักดีวิริยกรมพหะนะราวปี พ.ศ. 2372 ในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

(2) ด้านชาติพันธุ์ เช่น ชุมชนดั้งเดิม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา รอยสัก เป็นต้น

ชาวไทยลื้อสืบเชื้อสายมาจากคนลาวที่มีถิ่นกำเนิดจากเมืองหลวงพระบาง หรือที่เรียกว่า ลาวพุงขาว เนื่องจากในอดีตเคยคนลื้อนิยมการสักขา ตั้งแต่หน้าขายาวลงมาจนคลุมขาทั้ง 2 ข้างโดยเว้นบริเวณหน้าท้องหรือเอวไว้เป็นเนื้อขาว โดยลวดลายที่สักเป็นตัวมอม ลิงลม หรือนกร้าย ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเมืองหลวงพระบาง ในอำเภอหล่มเก่ายังมีการรวมชาติพันธุ์อยู่อย่างหลากหลาย อาทิ ชาวม้ง ส่วนใหญ่จะเป็นชาวเขาที่อาศัยอยู่บนภูทับเบิกชาวมุสลิม (ปาตาน) และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่มีการอพยพลงมาจากหลายๆ จังหวัดมากมาย

ภาษาที่ใช้พูดกันก็เป็นแบบลาวหลวงพระบาง แม้จะมีสำเนียงทางเสียงต่างกันไปในิดหน่อยในแต่ละสถานที่ก็ตาม ซึ่งภาษาหล่มนี้มีเอกลักษณ์ที่ฟังไพเราะมีโทนเสียงงดงาม นุ่มนวลเหมือนภาษาล้านนาแต่ศัพท์จะเป็นแบบภาษาอีสาน เนื่องจากสภาพทางกายภาพที่ตั้งของพื้นที่ซึ่งคาบเกี่ยวระหว่างภาคเหนือและภาคอีสาน วัฒนธรรมไทยลื้อนี้ก็จะอยู่ระหว่างกลางของ 2 วัฒนธรรมดังกล่าว จึงทำให้ภาษาหล่มเป็นการผสมผสานกันระหว่าง 2 ภาษานั้นเอง

(3) ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ

แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถานของหล่มเก่า ยังคงพบศิลปะแบบล้านช้าง เนื่องจากชุมชนดั้งเดิมได้อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง อาทิ ศาลาการเปรียญวัดทรายงาม เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทรงไทยผสมศิลปะล้านช้าง หลังคาจั่วมนิลาค้อน 2 ชั้น สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2490 ธรรมมาสน์ไม้ทรงปราสาทยอด ทำจากไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง ศิลปะแบบล้านช้างผสมพื้นถิ่น ซึ่งได้ประกาศขึ้นทะเบียนกรมศิลปากร เมื่อปีพ.ศ. 2536 เป็นต้น

แหล่งโบราณสถาน ยังคงพบศิลปะแบบล้านช้าง เนื่องจากชุมชนดั้งเดิมได้อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง และเมืองหล่มสักก็เป็นช่องติดต่อกับอาณาจักรล้านนา คือ ภาคเหนือของไทยและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉะนั้นศิลปะภาคเหนือจึงมีปรากฏอยู่ในเมืองหล่มอยู่บ้างบางส่วน สิ่งก่อสร้างสำคัญทางพุทธศาสนาที่มีปรากฏในเมืองหล่มเก่านี้มีปรากฏอยู่หลายประเภท เช่น หลวงพ่อใหญ่ วัดศรีมงคลบ้านหินกลิ้ง หลวงพ่อใหญ่ วัดตาล โบสถ์โบราณ (ลิ้ม) วัดศรีมงคลบ้านนาทราย (ภาพที่ 2.1 – 2.2)

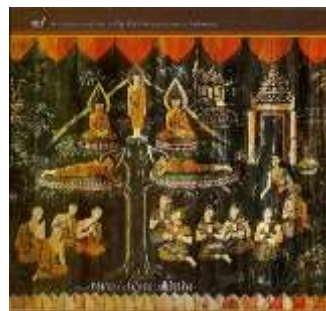
ภาพที่ 2.1 หลวงพ่อใหญ่ วัดตาล ภาพที่ 2.2 สิมโบราณ วัดศรีมงคลบ้านนาทราย

สิ่งก่อสร้างสำคัญทางพุทธศาสนาที่มีปรากฏในเมืองหล่มเก่านี้มีอยู่หลายประเภท เช่น หลวงพ่อใหญ่ 3 วัด ได้แก่ วัดศรีมงคลหินกลิ้ง วัดตาล และวัดทุ่งธงไชย โบสถ์ หรือสิมโบราณ วัดศรีมงคลนาทราย พระพุทธรูปนอนตะแคงซ้าย ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นการสร้างตามพระพุทธรูปประวัติ ตอนพระพุทธรูปเจ้ากระทำการทำปาฏิหาริย์ที่ต้นมะม่วงให้พวกเดียรถีย์ที่มาทำทนายพระพุทธรูปให้แสดงปาฏิหาริย์แข่งกันได้ชม และพระพุทธรูปปางถวายพระเพลิง ที่มีลักษณะแปลกไปจากที่อื่น ตรงที่มีแต่พระบาทของพระพุทธรูปเจ้านอนออกมาเท่านั้น

(4) ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก

พระพุทธรูปพาเจ้าใหญ่ หรือพระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ มีลักษณะแบบพุทธศิลป์ล้านช้าง อาทิ หลวงพ่อใหญ่วัดตาล เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองหล่มเก่า ปางมารวิชัย ศิลปะแบบล้านช้าง สร้างด้วยปูนปั้น ขนาดหน้าตักกว้าง 2.95 เมตร สูง 4.19 เมตร สันนิษฐานว่าจะสร้างในสมัยอยุธยาตอนต้น ตามตำนานการสร้างหลวงพ่อใหญ่ เล่าว่า มีพระเถระผู้ใหญ่เดินทางมาโดยเรือจากทางใต้ และได้ลงเรือที่ท่าหน้าวัด พระเถระได้พาชาวบ้านพัฒนาวัดและได้สร้างหลวงพ่อใหญ่ขึ้น ในวันที่พาช่างปั้นพระเศียรพระพักตร์ของพระพุทธรูปนั้น ยังไม่ทันเสร็จก็พักเที่ยงและต่างพากันหุงหาอาหาร ในขณะนั้นได้เห็นคนแก่หนุ่มสาวห่มขาวเดินไปเดินมา เมื่อพักเที่ยงเรียบร้อยแล้วพากันมาปั้นพระเศียรต่อ ปรากฏว่าพระพุทธรูปองค์ใหญ่ได้รับการปั้นแต่งสมบูรณ์งดงามแล้วชาวบ้านจึงพากันเข้าใจว่า เทวดามาช่วยสร้าง

สถาปัตยกรรมที่พบในอำเภอหล่มเก่า เป็นศิลปะล้านช้างซึ่งสามารถพบเห็นได้ในบริเวณหล่มเก่า เช่น จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ วัดศรีมงคลบ้านนาทราย จิตรกรรมเสาแปดเหลี่ยมบนศาลาวัดทรายงาม พระพุทธรูป ประติมากรรมปูนปั้น ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง และพระพุทธรูปโลหะ หล่อด้วยทองสำริด ซึ่งพบได้ทั้งศิลปะล้านช้าง ศิลปะล้านนา และศิลปะสุโขทัย รวมไปถึงพระพุทธรูปไม้ ซึ่งชาวบ้านนิยมสร้างถวายเพื่อทำบุญต่ออายุตนเองตามความเชื่อ (ภาพที่ 2.3 – 2.4)

ภาพที่ 2.3 พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่วัดตาล ภาพที่ 2.4 จิตรกรรมเสาแปดเหลี่ยม วัดทรายงาม

เรือนแถวไม้เก่า ตลาดหล่มเก่า เป็นห้องแถวโบราณที่สร้างด้วยไม้ มีระเบียงอยู่ชั้นสอง ที่มีความสวยงามและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน ด้านบนบ้านมีส่วนฝาเปิดและตีไม้ระแนงเป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้ และเมื่อออกไปยังตำบลวังบาล ยังสามารถพบเห็นบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยเป็นแบบใต้ถุนสูง เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย และใช้พื้นที่ด้านล่างสำหรับทำคอกสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย หรือทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทอผ้า เครื่องจักรสานในครัวเรือน บนบ้านมีส่วนฝาเปิดและตีไม้ระแนงเป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในสมัยเก่า หลังคานิยมทรงปั้นหยา หลังคาสูง มีกันสาด และมีบริเวณสำหรับเก็บตุ่มใส่น้ำฝน ตำบลภูผักไ้ยังพบบ้านของหินซึ่งเป็นการปลูกเรือนโดยไม่ฝังเสาบ้านลงใต้ดิน แต่จะใช้การนำหินมารองบริเวณใต้เสาบ้านแทนซึ่งเป็นหินจากลำน้ำพุงที่ไหลผ่านเขาภูผักไ้ลงมา หลังจากนั้นนำเสามาตั้งโดยมัดเสาติดกับทอม (นั่งร้าน) ทำแบบนี้ 16 ต้น จะช่วยให้เสาเรือนคงทน ไม่มีปัญหาเรื่องปลวกกรบกรวน สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายและรื้อถอน จากนั้นใช้วิธีการสอดคานตีลิ้ม (ทำจากไม้แต่ละเสา ซึ่งจะต้องใช้ขวานปลดอกเปลือกและเจาะรูไว้เพื่อใส่คานและลิ้ม แล้วอัดให้แน่นโดยไม่ต้องใช้ตะปู หลังจากนั้นจึงมุงหลังคา ตีพื้นและฝา จึงจะเสร็จสมบูรณ์ แต่หากใครไม่รู้อาจคิดว่าบันไดบ้านเอียง เนื่องจากมีการสร้างลูกบันได (ขั้นบันได) ให้ลาดเอียงไปข้างหน้า ด้วยภูมิปัญญาเพื่อป้องกันเด็กวิ่งขึ้นลงบันไดจะได้ระมัดระวังการเดิน นอกจากนี้ฝ้าบ้านยังมีการตีไม้ระแนงเป็นลายตารางด้วย (ภาพที่ 2.5 – 2.6)

ภาพที่ 2.5 เรือนแถวไม้เก่า

ภาพที่ 2.6 บ้านของหิน ตำบลภูผักไ้

(5) ด้านประเพณี วัฒนธรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การละเล่น

ชาวหล่มเก่า ส่วนใหญ่เชื้อสายมาจากราชอาณาจักรล้านช้างในสมัยโบราณอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งนิยมใช้ “ฮีสสิบสอง คองสิบสี่” เป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมา โดยฮีสสิบสอง ใช้เป็นเสมือนระเบียบการปกครองของชาวบ้าน ส่วนคองสิบสี่นั้นเป็นระเบียบหรือข้อวัตรของพระมหากษัตริย์หรือพระสงฆ์ (จินตนา สนามชัยกุล, 2552) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปฏิทิน 12 เดือน “ฮีสสิบสอง คองสิบสี่” สามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้ตามการจัดงานประเพณีตามปฏิทิน 12 เดือน ดังนี้ (ตารางที่ 4.1 งานประเพณีตามปฏิทิน 12 เดือน)

ตารางที่ 4.1 งานประเพณีตามปฏิทิน 12 เดือน

ปฏิทิน 12 เดือน	กิจกรรมการท่องเที่ยว
เดือนมกราคม (ยี่)	- บุญคุณลาน ชาวหล่มเรียกว่า บุญข้าวเปลือก โดยชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกใส่กระบุงหามมา แล้วมากองเทรวมกันไว้ที่วัด หลังจากนั้นจะนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นและฉันเช้า เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก และมีพิธีสู่ขวัญข้าวต่อไป - งานดักบาตรวันขึ้นปีใหม่ (1 มกราคม)
เดือนกุมภาพันธ์ (สาม)	- บุญข้าวจี ในมือเพ็ง (วันเพ็ญ) ให้ทำบุญข้าวจีและบุญมาฆบูชา เริ่มพิธีทำบุญข้าวจีในตอนเช้า โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มน้ำอ้อย นำไปปิ้งหรือจี่พอให้เกรียมแล้วชุบด้วยไข่ย่างไฟจนสุกแล้วใส่ภาชนะ ไปตั้งไว้ในหอแจก(ศาลา) นิมนต์พระมาให้ศีลแล้วนำข้าวจีใส่บาตร ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์พร้อมกับอาหารอื่น เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว มีการแสดงธรรมเทศนา ข้าวจีที่เหลือจากพระฉันก็แบ่งกันรับประทาน ถือว่าเป็นมงคล - งานเทศกาลขนมหั่นหล่มเก่า มีพิธีบวงสรวงหลวงพ่อใหญ่และเจ้าแม่เซิมทองที่วัดตาลในช่วงเช้าของวันแรก ในงานจะมีกิจกรรมเกี่ยวกับขนมจีน มีการจำหน่ายสินค้าแบบกองคาราวานและสินค้าจากผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ภาคกลางคืน มีงานมหรสพ ตลอด 7 วัน 7 คืน

เดือนมีนาคม (สี่)	- บุญพระเวส หรือ บุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ทำบุญพระเวสพึงเทศน์มหาชาติ นิยมจัดกันอย่างน้อย 2 วัน วันแรกเรียกว่า มื้อดาหรือมื้อโฮม ชาวบ้านและพระสงฆ์สามเณรจะต้องช่วยกันประดับประดาบริเวณวัด ด้วยต้นกล้วยต้นกล้วยช่อธง ดอกบัวที่ทำมาจากไม้ เครื่องร้อยเครื่องพัน และสิ่งอื่น ๆ มากมาย โดยเช้าวันต่อมาเวลาประมาณตีห้า ชาวบ้านก็พากันแห่ข้าวพันก้อนทำด้วยข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนถึงพันก้อน เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้วผู้นำกล่าวอัญเชิญเทวดา อารานนาธรรมล้ามหาชาติด้วยภาษาพื้นบ้าน จากนั้นพระสงฆ์ก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติด้วยภาษาและทำนองพื้นบ้าน ทั้งหมด 16 กัณฑ์ เมื่อรวมมาลัยหมื่นและมาลัยแสนด้วยจึงเป็น 18 กัณฑ์) - การละเล่นผีตาโม่ เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่มีลักษณะคล้ายผีตาโขนของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพราะใช้หัวคนึงข้าววาดลวดลายเป็นหน้ากาก แต่มีตากลมๆ จมูกกลมโตคล้ายกระบวยตักน้ำ ปากใหญ่มีสีสีแดงยาวห้อยลงเหมือนเปรี๊ต เขี้ยวยาว มีเขาเหมือนเขาควาย หูห้อยยาวคล้ายกระซอนปลาร้า แต่งชุดด้วยผ้าเก่าขาดรุ่งริ่ง มีกะโหลกกะลอ กระดิ่งแขวนรอบเอวเพื่อให้เกิดเสียงดังเวลาเดิน มีอวัยวะเพศชายทาจากเนื้อไม้อ่อนเป็นอาวุธ ผีตาโม่จะออกมาเดินร่วมในขบวนแห่งานบุญบังไฟ
เดือนเมษายน (ห้า)	- บุญปี ใหม่ (สงกรานต์) จะมีการจัดกิจกรรมทั้งสิ้น 3 วัน วันแรก หรือวันสังขารล่อง หรือวันพระเจ้าลง จะนำพระพุทธรูปลงมาทำความสะอาดและตั้งไว้ ณ สถานที่อันควรแล้วพากันสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ด้วยน้ำอบ น้ำหอม วันสังขารเนา เป็นวันที่สองของงาน พากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีชนผู้ล่วงลับไปแล้ว วันเนา หรือวันเนา นี้ ชาวบ้านจะมีการจุดประทัด เล่นพลุไฟหรืออื่นๆ ที่มีเสียง

	ดังในตอนเช้าตรู่ ด้วยเชื่อว่าเป็นการขับไล่ความเสนียด จัญไรมิให้เข้ามาใกล้ กรายและทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ให้สะอาดเพื่อที่จะเป็นสิริมงคลต่อชีวิตและครอบครัว วันสังขารขึ้น (วันเถลิงศก) เป็นวันที่สามของงาน ทำบุญตัก บาตร และรดน้ำดำหัวสมมาคารวะผู้ใหญ่ ส่งท้ายด้วยพิธี บายศรีสู่ขวัญและเล่นสาดน้ำกันหลังวันนี้หนึ่งวันก็จะมีการ แห่ขันดอกไม้ไปสงฆ์พระยังวัดต่าง ๆ และก่อเจดีย์ทราย และนำธูป (ตุง) ไปแขวนไว้ตามวัดเพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็น เครื่องหมายแห่งชัยชนะ - กิจกรรมสงฆ์พระธาตุ วัดวังเวิน จะมีการอันเชิญเจ้า พ่อมาสงฆ์น้ำ โดยจะเป็นการรวมตัวของเจ้าพ่อแต่ละ หมู่บ้าน ซึ่งจะเดินจากหน้าอำเภอไปยังพระธาตุ และจะมี การแสดงของเจ้าพ่อแต่ละบ้านด้วย - การละเล่นแม่ปางดั่ง แม่ปางกวัก แม่ปางเชือก การรำ เสื้อแขบลาน การละเล่นแม่ปางเต่า มีลักษณะการเล่น คล้ายลิเกออกแขก แต่มีการดำเนินเรื่องซ้ากว่า จึงมักเรียก กันกันว่า “ลิเกลาว” ในสมัยก่อนนักแสดงมักนิยมเป็นชาย ล้วน เล่นประกอบกับดนตรี ได้แก่ กลอง และแคน เป็น การละเล่นพื้นบ้านที่จัดขึ้นในช่วงประเพณีสงกรานต์ ตาม หมู่บ้านใหญ่ๆ อาทิ บ้านวังบาล บ้านหินกลิ้ง เป็นต้น
เดือนพฤษภาคม (หก)	- บุญวันวิสาขบูชา และบุญบั้งไฟ ชาวบ้านจะร่วมกันทำบั้ง ไฟแห่แห่นกันแล้วนำไปจุดเป็นพุทธบูชาและขอฝน ผล โดยอ้อมก็เพื่อฝึกฝนให้ประชาชนมีความสามัคคี และให้ ประชาชนมีความร่าเริงสนุกสนานก่อนที่จะถึงฤดูทำนา และ อาจจะมีการแข่งกลองร่วมด้วย - งานแห่เจ้าพ่อ หรืองานเลี้ยงปีเจ้าพ่อ (ตามความเชื่อ ของชาวหล่มเก่าซึ่งจะถือเจ้าพ่อกันทุกหมู่บ้าน) ความเชื่อ ต่างๆ ในหมู่บ้านใหญ่ๆ จะมีศาลเจ้าพ่อ มีนางเทียม เสื้อ เมืองทองเมือง ตำแหน่งเจ้าพ่อต่างๆ นั้น จะมีเจ้าพ่อใหญ่

	เจ้าพ่อทหาร อุปฮาด เมืองกลาง หลวงศรี ศรีหวงษ์ ลูกสมุน เลี้ยงช้างเลี้ยงม้า มีเครื่องศาสตราวุธ เช่น หอก ดาบ ของ้าว และฉัตร ชาวบ้านจะเคารพนับถือมากในเดือนหกของทุกปี จะมีการทำบุญเลี้ยงบ้านตามศาลเจ้าพ่อต่าง ๆ
เดือนมิถุนายน (เจ็ด)	- บุญข้าสะ (บุญเบิกบ้าน) ทำบุญบูชาเทวดาอาฮักหลักเมือง ทำการเช่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน นำเอาภาชนะใส่ทรายพร้อมขวดน้ำมันต์ ไปรวมกันนิมนต์พระสังฆเจ้ามา สวดเจริญพระพุทธมนต์ 3 ค่ำ และในวันสุดท้ายของงานในตอนเช้าชาวบ้านจะนำกระทงที่ทำด้วยต้นกล้วยเรียกว่า กระทงหน้าวับบรรจุเครื่องสังเวศ เช่น ข้าวดำ ข้าวแดง แกง ส้มแกงหวาน รูปคนและสัตว์ ธงช่อและธงชัยนำไปทำพิธีส่งเคราะห์หรือเป็นการเช่นสรวงเทวดา เสร็จพิธี แล้วนำทรายและน้ำพระพุทธมนต์ไปโรยและพรมที่บริเวณรอบบ้านเป็นสิริมงคลและเชื่อว่าจะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์
เดือนกรกฎาคม (แปด)	- บุญเข้าวัสสา (พรรษา) “ฮึดหนึ่งนั้นพอถึงเดือนแปดได้ล้า ล่วงมาถึงฝูงหมู่มังโฆคุณเข้าวัสสาจำจ้อย ทำตามฮอย ของเจ้าโคดมทำก่อนบ่ทะเลจนเล็กม้างทำแท้สู่ภาย” มีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหาร ฟังธรรมและถวายเทียนและผ้าจำนำพรรษา ฯลฯ
เดือนสิงหาคม (เก้า)	- บุญข้าวประดับดิน นำเอาข้าวและอาหารคาวหวานพร้อมทั้งหมากพลูบุหรี่ ห่อด้วยใบตองแล้วนำไปไว้ตามต้นไม้และพื้นหญ้า เพื่ออุทิศให้แก่บรรดาญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยกำหนดวันแรกสิบสี่ค่ำเดือนเก้า (วันพระแรกของการเข้าพรรษา) ต่อมาภายหลังนิยมทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์และสามเณรพร้อมกันไปด้วย
เดือนกันยายน (สิบ)	- บุญข้าวสารท (สารทเดือนสิบ) หรือสลากภัตร โดยชาวหล่มเก่าจะนำอาหารคาวหวานเช่น กระยา สารท กล้วย อ้อย หอมกระเทียม พริก น้ำปลา หมากพลูบุหรี่ ฯลฯ นำบรรจุลงในภาชนะที่เรียกว่า กวย (ชลอม) แล้วนำไปที่วัด

	กองรวมกันไว้ เขียนฉลากให้พระเนรรูปใดจับได้กองใดก็ถวายพระเนรรูปนั้น และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว
เดือนตุลาคม (สิบเอ็ด)	- บุญออกวัสสา (พรรษา) “ฮีตหนึ่งนั้นถึงเดือนสิบเอ็ดแล้วก็เป็นแนวทางป่อง เป็นช่องของพระเจ้าคนเข้าแล้วออกมาถึงวัสสามาแล้วสามเดือนก็เลยออก เรียกว่า ออกพรรษา ปวารณากล่าวไว้เขาได้เล่ามา” หรือการทำบุญออกพรรษา หรือสังฆเจ้าออกวัสสาปวารณา มีการทำบุญตักบาตร ทั่วไป และทำบุญตักบาตรเทโว และมีการจุดประทัดไฟส่วไสวเพื่อเป็นพุทธานุชา - งานแข่งเรือลาพรรษา จะมีกิจกรรมแข่งเรือยาว โดยจะจัดขึ้นในวันแรกของการออกพรรษา บริเวณลำน้ำพุ่ง หน้าวัดทุ่งธงไชย โดยมีการจัดงาน 3 วัน และเป็นงานแข่งเรือหนึ่งเดียวในโลกที่มีจัดการแข่งเรือหญิงล้วน โดยจะแบ่งการแข่งขันเป็น 3 ประเภท คือ วันแรก การแข่งขันประเภทหญิงล้วน วันที่สอง การแข่งขันประเภทผสมชาย 15 หญิง 15 และ วันที่สาม ประเภทชายล้วน เพื่อชิงถ้วยพระราชทาน - ประเพณีงานลอยกระทง หรือไหลเรือไฟ อาจจัดร่วมในเทศกาลแข่งเรือยาวด้วย ทุกบ้านมีการจุดตะเกียงน้ำมันมะพร้าวไว้รอบบ้านเพื่อเป็นการบูชาพระพุทธรเจ้า
เดือนพฤศจิกายน (สิบสอง)	- บุญกฐิน เป็นเดือนส่งท้ายปีเก่าตามคติเดิมมีการทำบุญกองกฐิน ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบสอง หลังจากวันเพ็ญเดือนสิบสองแล้วจะทอดกฐินอีกไม่ได้ บุญเดือนสิบสองที่สำคัญชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำ คือ “ช่วงเฮือ” (แข่งเรือ) เพื่อบูชาอุสุภยานาค 5 ตระกูล (ปัจจุบันนี้มีเพียงบางวัดเท่านั้นที่จัดการแข่งเรือ อาทิ วัดทุ่งธงชัย เป็นต้น
เดือนธันวาคม (อ้าย)	- บุญเข้ากรรม “ฮีตหนึ่งนั้น ถึงเมื่อเดือนเจียงเข้ากลายมา แถมถ่ายผู่หมู่สังฆเจ้าก็เตรียมเข้าอยู่กรรมมันหากกรรมเนียมนี้ถือมาตั้งแต่ก่อนอย่าได้ละห่างวันเข็ญสิข้องแล่นนำ”

	การเข้ากรรมนั้น หรือ เรียกว่าอยู่ปริวาสกรรมนั้นเป็นพิธีกรรมเพื่อให้ภิกษุผู้กระทำความผิดอาบัติขั้นสังฆาทิเสสได้สารภาพต่อหน้าหมู่สงฆ์ ซึ่งญาติโยมก็ได้ถือโอกาสนี้กระทำบุญซึ่งถือว่าได้บุญมาก - ในปัจจุบันมีการจัดกิจกรรมการสวดมนต์ข้ามปีตามวัดต่างๆ ทั้งอำเภอหล่มเก่า - กิจกรรมงานปีใหม่ม้ง ที่บ้านดอยน้ำเพียงดิน (ภูทับเบิก) เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในวันที่ 31-1 มกราคม
--	--

(6) ด้านวิถีชีวิต เช่น อาหารการกิน การทำอาหาร การรับประทานอาหาร เครื่องแต่งกาย การดำรงชีวิต

วิถีชีวิตของชาวไทหล่ม ยังคงเป็นแบบสงบเรียบง่าย อยู่กันเป็นครอบครัว นิยมรับประทานอาหารร่วมกันเป็นวง โดยใส่ภาชนะที่เรียกว่า โตก หรือที่เรียกกันว่า “พาเข้าหอย่ง” อาหารพื้นบ้านของชาวอำเภอหล่มเก่าที่เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารท้องถิ่นมีอยู่มากมาย อาทิ เช่น ลาบเทา น้ำปู(ขี้ปู) ซุปโม่มะม่วง (จะหาได้ตามฤดูกาล) หม่า แหนมหมู หมกถั่วแด้(ถั่วเน่า) ได้กรอก ซุปโม่ชะโก เมี่ยง คั่น(เมี่ยงสมุนไพร) ขนมเส้น(น้ำพริก/น้ำยาป่า/น้ำยากะทิ/น้ำปลาร้า) เปียกเผือก แป้งจี๊ ลอดช่อง ขนมใส่ไส้ หมกหยวก ไก่ทอด ตำต้องแดง ข้าวทิพย์(ความเชื่อจะทำการกว่นข้าวทิพย์ตอนออกพรรษา) กระจาสารท ข้าวเม่านาทRAY ข้าวปาด(ข้าวโพดกวนใส่น้ำใบเตย) ทำในช่วงเลี้ยงปิงงานแห่เจ้าพ่อ ข้าวแดกงา หอดฮ้อ(งุ่น) หาได้ตามฤดูกาล คณะผู้วิจัยได้แบ่งประเภทอาหารพื้นบ้านของชาวหล่มเก่า ไว้ดังต่อไปนี้

ประเภทแกง เช่น แกงหน่อไม้ แกงนางหวาน แกงผักอีสุ่ม แกงหยวก แกงหมากแสดแล แกงน้องวัว

ประเภทปิ้งและย่าง เช่น ปิ้งปลา ปิ้งไก่ หมกถั่วแด้ หมกปลาร้า อองปู ได้กรอกหมู

ประเภทหนึ่ง เช่น หมกปลา หมกกบ หมกไก่ หมกอีฮวก (หมกลูกฮ้อ)

ประเภทแจ่ว เช่น แจ่วปลาร้า แจ่วปลา แจ่วกบ แจ่วน้ำผัก แจ่วแมงดา แจ่วขี้ปู แจ่วเคียบหมู

ประเภททอด เช่น ปลาเห็ด ทอดเนื้อ ทอดหมู

ประเภทอาหารว่าง เช่น เมี่ยงคำ เมี่ยงคั่น อาหารว่างของไทยหล่ม เป็นเมี่ยงที่แตกต่างที่อื่น ๆ เต็มไปด้วยคุณค่าทางอาหารและสรรพคุณทางยา ส่วนประกอบที่เป็นสมุนไพรที่ใช้ปรุงอาหาร สามารถหาหรือค้นมาได้จากในครัว ได้แก่ หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ ขิง พริก มะเขือเครือ กากหมู หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ห่อด้วยใบขนุนอ่อน ใบมะเดื่อ หรือใบส้มกบ ราดด้วยน้ำ จิ้มที่ประกอบด้วย น้ำ ปลาร้า หยอดด้วยน้ำ ตาล บางบ้านรับประทานเป็นกับข้าวเหนียว

ขนมเทียนแก้ว ขนมไทยโบราณเอกลักษณ์เมืองหล่มเก่า โดยดัดแปลงมาจากขนมเทียนที่คนส่วนใหญ่รู้จัก โดยการใช้แป้งถั่วเขียวผสมแป้งมัน ใส่น้ำหวานและเค็ม ตามใจชอบ ห่อด้วยใบตองเป็นรูปสามเหลี่ยม ขนาดพอคำ แล้วนำไปนึ่งสุกตัวขนมจะใส มองเห็นไส้ขนมอยู่ตรงกลาง นุ่มและไม่เหนียวติดมือ (ภาพที่ 2.7)

ประเภทซุบหรือยำ เช่น ซุบใบหมากม่วง ซุบหน่อไม้ ซุบหมากถั่วฝักยาว ซุบหมากถั่วแปบ ซุบหมากมี

ประเภทเอาะ - หลาม (มีลักษณะคล้ายแกงอ่อม แต่ใส่ในกระบอกข้าวหลาม และนำไปเผาไฟแทน) เช่น เอาะกบ เอาะปลา หลามปลา หลามไก่

ประเภทอื่นๆ เช่น ส้มหมู ส้มปลา ส้มปลาปัก หม่า

นอกจากนี้อาเภหล่มเก่ายังมีผักพื้นบ้านมากมาย เช่น ผักติ้ว ผักขึ้นาก (มีลักษณะคล้ายตำลึง มีกลิ่นแรงคล้ายชะอม) ผักคาด ผักหนาม ผักอีรอก ผักหวานป่า ผักขี้เซียด (ใบขนาดเล็ก รสขาดขม) มะรุม พักข้าว ฯลฯ ที่กำลังถูกมองข้าม ซึ่งต้องการสื่อให้นักท่องเที่ยว ที่มาเที่ยวได้ซื้อเป็นของฝาก โดยเพิ่มความรู้ด้านสรรพคุณ ว่ามีประโยชน์อย่างไร ซึ่งปัจจุบันนี้จะมีแต่นักท่องเที่ยวที่ซื้อไปส่วนคนในพื้นที่นั้นยังไม่ให้ความสำคัญและไม่เห็นถึงคุณประโยชน์ของผักพื้นบ้านอาเภหล่มเก่า

ขนมเส้นหล่มเก่า อาหารขึ้นชื่อ ที่มีกรรมวิธีที่ต่างจากที่อื่น โดยการไม่แบ่งข้าวจ้าว และนำไปนึ่งให้สุก แล้วจึงนำมานวดและผสมน้ำให้เหลว เพื่อใช้สำหรับการโรยเส้นในน้ำเดือด โดยอุปกรณ์ที่เรียกว่า “เผื่อน” หลังจากนั้นนำมาล้างน้ำเปล่า 2-3 น้ำ แล้วจึงชาวเส้นขึ้นเป็นจับ เรียกว่า ขนมเส้นสด เสิร์ฟพร้อมกับน้ำยากะทิ น้ำพริก น้ำยาป่า และน้ำปลาร้าต้มใส มีเครื่องเคียงกินคู่กับหัวปลาดุก กุนเชียงย่าง ไข่ต้ม ลูกชิ้น และผักสด ผักลวกหลากหลายชนิด (ภาพที่ 2.8)

ภาพที่ 2.7 ขนมเทียนแก้ว

ภาพที่ 2.8 ขนมเส้นหล่มเก่า

เมืองหล่มเก่ายังเป็นต้นกำเนิดของมะขามหวานชื่อดัง อย่างพันธุ์หมื่นจง และอีกหลากหลายสายพันธุ์ เช่น พันธุ์สีทอง พันธุ์สีชมพู

การแต่งกายของคนไทหล่ม นิยมทอผ้าเพื่อใช้ในการแต่งกาย โดยการทอผ้าจะมีอยู่ที่ บ้านอีเลศ บ้านภูผักไซ บ้านพัว้ว บ้านนาซำ ปัจจุบันนี้จะมีการฟื้นฟูการทอผ้าและมีการรณรงค์ให้ใส่ผ้าไทยซึ่งสภาวัฒนธรรมหล่ม ได้จัดให้มีการทอผ้าสไบเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากผ้าถุง มีการจัดงานทอผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นขึ้นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทหล่ม โดยผู้หญิง นุ่งขึ้นหัวแดงตีนก่าน กับเสื้อขาวหรือเสื้อสีอ่อน แขนสั้น คอกลม เว้าแขน ใส่รัดคุม ส่วนผู้ชายนุ่งผ้าขาวม้า หรือนุ่งโสร่ง หรือกางเกงขาวครึ่งแข้งกับเสื้อขาว มีผ้าขาวม้าคาดพุง หรือพาดไหล่ (ภาพที่ 2.9 – 2.10)

ภาพที่ 2.9 ผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่าน

ภาพที่ 2.10 กี่ทอผ้าบริเวณใต้ถุนบ้าน

(7) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานหัตถกรรม

ภูมิปัญญาที่น่าสนใจของหล่มเก่ามีหลากหลายภูมิปัญญาซึ่งที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์แตกต่างจากที่อื่น เช่น

(1) ภูมิปัญญาในการรักษาโรค ในพื้นที่หล่มเก่ามีหมอเป่ารักษาโรคต่างๆ ได้แก่ หมอน้ำมันต์ และหมอน้ำมันในวัดทุ่งธงไชย

(2) ภูมิปัญญาการปลูกเรือน โดยไม่ต้องฝังเสาบ้านลงใต้ดิน แต่จะใช้นำหินมารองบริเวณใต้เสาบ้านแทน เรียกว่า “บ้านยงหิน” ซึ่งสามารถจัดปัญหาเรื่องปลวกกรบกวน สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายและรื้อถอน จะรู้ไว้เพื่อใส่คานและลิ้ม แล้วอัดให้แน่นโดยไม่ต้องใช้ตะปู แต่หากใครไม่รู้อาจคิดว่าบ้านไต่บ้านเอียง เนื่องจากการสร้างลูกบันได (ชั้นบันได) ให้ลาดเอียงไปข้างหน้า ด้วยภูมิปัญญาเพื่อป้องกันเด็กวิ่งขึ้นลงบันไดจะได้ระมัดระวังการเดิน นอกจากนี้ฝายบ้านยังมีการตีไม้ระแนง เป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้

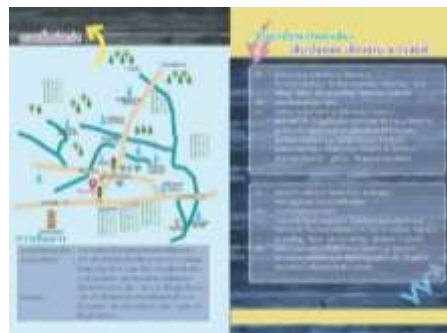
(3) ภูมิปัญญาเครื่องจักรสาน หัตถกรรมมีการจักสานหวด กระดัง กระติบ ฯลฯ การทอผ้าลายขิด มุก ในพื้นที่บ้านห้วยหอบ บ้านวังบาล บ้านภูผักไซ้ และบ้านอีเล็ค

4.1.2 การสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนยั่งยืน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เพื่อสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยการศึกษา สำรวจแหล่งท่องเที่ยว วิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก และกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับชาวหล่มเก่า เพื่อออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า เมืองหล่มเก่ามีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นมากมาย เพื่อใช้เป็นองค์ประกอบต่างๆ ในเส้นทางท่องเที่ยวตามลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยนำมาสรุปผลจากการศึกษาออกเป็น 6 ด้าน และนำมาประกอบกันเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์” ซึ่งเป็นโปรแกรม 1 วัน สำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป และดำเนินการคัดเลือกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลและมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม จำนวน 50 คน ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก จำนวน 3 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลหล่มเก่า จำนวน 3 คน กลุ่มผู้ประกอบการและมัคคุเทศก์ จำนวน 5 คน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว จำนวน 2 คน ตัวแทนชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่สนใจ จำนวน 35 คน เพื่อเป็นผู้เข้าร่วมทดลองเส้นทางในครั้งนี้ (ภาพที่ 2.11 – 2.12)

ภาพที่ 2.11 ตัวอย่างคู่มือแนะนำเที่ยว
“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

ภาพที่ 2.12 แผนที่เส้นทางนำเที่ยว
“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม (โปรแกรม 1 วัน)

“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

- 09.00 น. ชมบรรยากาศเมืองสงบ เรือนแถวไม้เก่า ตลาดหล่มเก่า ที่อยู่อาศัย บ้านเรือน แบบได้
คุณสูง บนบ้านมีส่วนฝาเปิดและตีไม้ระแนงเป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่
สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในสมัยเก่า รวมถึง
ห้องแถวโบราณที่สร้างด้วยไม้ มีระเบียงอยู่ชั้นสอง และมีความสวยงามและมีคุณค่า
ทางสถาปัตยกรรม
- 09.15 น. ชมจิตรกรรมเสาแปดเหลี่ยม ณ วัดทรายงาม บ้านห้วยมะเขือ ศาลาวัดทรายงาม มี
ความพิเศษอยู่ที่การวาดลงบนเสาแปดเหลี่ยมของศาลา ซึ่งผู้วาดไปวางองค์ประกอบ
ของภาพในแต่ละเสาได้ลงตัวพอดี ซึ่งไม่มีที่ไหนเหมือนเลย วาดโดย จ่าอากาศโท
สนั่น เทพสุภะ เมื่อประมาณ พ.ศ.2492 เป็นภาพจิตรกรรมสีน้ำมันบนเสาไม้แปด
เหลี่ยม จำนวนแปดต้น โดยแบ่งแสดงเป็นภาพด้านบนและด้านล่างของตัวเสา เป็น
เรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เริ่มจากตอนเทวดาอัญเชิญ
พระโพธิสัตว์ลงไปจุติยังโลกมนุษย์ และตอนเจดีย์บรรจุพระเขี้ยวแก้ว เป็นตอน
สุดท้าย รวมทั้งหมด 24 ตอน
- 09.45 น. เดินทางไปสักการะหลวงพ่อบุญ 3 วัด ได้แก่ วัดทุ่งธงไชย เป็นที่ประดิษฐานพระ
ประธานหลวงพ่อบุญ และวิหารพระนอนที่มีความงดงาม และยังมีความแปลกที่สุด
คือ เป็นพระพุทธรูปนอนตะแคงซ้าย และพระพุทธรูปปางถวายพระเพลิงอยู่วิหารหลัง
โบสถ์วัดทุ่งธงไชย โดยเชื่อว่าหากใครได้กราบที่บาทพระพุทธรูปจะได้เป็นพระอรหันต์

- 10.30 น. หลวงพ่อใหญ่ วัดตาล พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองหล่มเก่า ศิลปะแบบล้านช้าง โดยมีรูปแบบการสร้างอ้างอิงตามการปกครองแบบธรรมะราชา ซึ่งกษัตริย์ปกครองประชาชนอย่างใกล้ชิด ตามหลักพระพุทธศาสนา
- 11.00 น. หลวงพ่อใหญ่ วัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง ในบริเวณวัดยังมีการสร้างพระธาตุขึ้นเพื่อครอบหินก้อนแรก ที่เจ้าอุปฮาด (เจ้าเมือง) องค์แรกได้ทำการเสี่ยงทายหาที่ตั้งของคุ้มวัง และ วัด ประจำเมือง โดยการกลิ้งก้อนหิน ลงจากภูเขาด้านทิศตะวันออกของเมืองชื่อ ภูมนาง ปรากฏว่าก้อนหินก้อนหนึ่ง กลิ้งลงมาหยุดอยู่ริมแม่น้ำพุง จึงได้ก่อสร้างวัดขึ้น และเรียกว่าวัดศรีมงคล แต่ชาวบ้านมักเรียกว่า วัดหินกลิ้ง ส่วนหินก้อนที่สอง กลิ้งลงมาหยุดใกล้ๆ กัน จึงสร้างคุ้มวังขึ้น และให้เป็นที่ตั้งกองทหาร เรียกว่า "วังเสือแดง"
- 11.30 น. รับประทานอาหารกลางวัน ขนมเส้นหล่มเก่า
** เรียนรู้วิธีการทำขนมเส้น แบบดั้งเดิมของหล่มเก่า
- 12.45 น. แวะชมต้นมะขามยักษ์ 400 ปี ณ วัดศิลามงคล บ้านหินฮาว และชมอุโบสถซึ่งด้านในประดิษฐานหลวงพ่อใหญ่ และยังมีสิ่งที่น่าสนใจ เช่น ตู้เก็บพระไตรปิฎกจะมีลวดลายคล้ายกับคนแคระที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ และโบราณจารึกคล้ายๆ ภาษาขอมหรือภาษาบาลี เป็นต้น
- 13.00 น. เดินทางต่อไปยัง บ้านภูผักไซ วัดพระธาตุภูญาชัยสวรรค์ สักการะพระธาตุซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่บนเจดีย์ด้านบน ซึ่งสร้างขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500 โดยอาศัยจิตศรัทธาของชาวบ้านสร้างพระธาตุขึ้นบนยอดเขา จากวัดที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น หินทรายจากลำน้ำพุง นำมาทุบและผสมปูนเพื่อการก่อสร้างจนสำเร็จ และที่วัดแห่งนี้ยังสามารถมองเห็นทิวทัศน์โดยรอบอำเภอหล่มเก่า และยอดภูทับเบิกได้อีกด้วย
- 13.30 น. ชมการสร้างบ้านที่ไม่เหมือนใครที่ บ้านยอหิน เป็นการปลูกเรือนโดยไม่ฝังเสาบ้านลงใต้ดิน แต่จะใช้นำหินมารองบริเวณใต้เสาบ้านแทน และบริเวณใต้ถุนเรือนยังมีการทอ ผ้ายืนหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นขึ้นของคนไทหล่มที่มีเอกลักษณ์ คือ การทอเป็น 3 ส่วน คือ หัวขึ้น สีแดงที่ย้อมจากครั่งหรือฝางนิยมนำมาขิดลายหรือมัดย้อมตัวขึ้น นิยมทอเป็นลายตั้ง ขันทางยืนหรือทางล่องสลบลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ และการพันมะไมที่เรียกว่า ขึ้นกอมสลบชั้นธรรมดา และตีนขึ้น นิยมทอด้วยด้ายเส้นยืนที่มีสีติดกับตัวขึ้นลักษณะมีลายทางขวางจึงเรียกว่าตีนก่านหรือเชิงก่าน แล้วจึงนำทั้ง 3 ส่วนมาเย็บติดกัน ตามคำโบราณที่ว่า "หญิงนุ่งขึ้นหัวแดงตีนก่าน ผมเกล้าม้วน

ถือผ้าเปียงแพร" และสามารถเลือกซื้อผ้าชิ้นเป็นของฝากของที่ระลึกได้ทั้งผ้าไหม และผ้าฝ้าย

- 14.00 น. ออกเดินทางสู่ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ณ วัดศรีฐานปิยาราม บ้านวังบาล ชม พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านที่จัดแสดงเกี่ยวกับข้าวของเครื่องใช้ วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของ ชาวไทหล่ม ชิมเมี่ยงคั่น อาหารท้องถิ่นดั้งเดิมของคนหล่มเก่า ซึ่งมีเอกลักษณ์อยู่ที่น้ำ เมี่ยงที่มีการใส่น้ำปลาร้าลงไปด้วย เมี่ยงคั่น (เมี่ยงคั่น) มีส่วนประกอบหลักเป็น สมุนไพรที่มีอยู่ในครัวเรือน ได้แก่ หอมแดง พริกสด กระเทียม ขิงสด ข่า มะเขือเครือ (มะเขือส้ม) ตะไคร้ซอย หรือบางบ้านอาจเพิ่มเติมส่วนประกอบได้ตามความนิยม เช่น กัลยาดิบ ถั่วลิสง มะนาวฝาน และแคบหมู เป็นต้น และยังมีตำนานขอนมาดตอ มาด ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของเมืองหล่มเก่า
- 14.45 น. ชมจิตรกรรมฝาผนัง ภายในสิมโบราณ (โบสถ์เก่า) ณ วัดศรีมงคล บ้านนาทราย (วัด นาทราย) ซึ่งมีภาพเขียนแบบโบราณ เกี่ยวกับประวัติพระเจ้าสิบชาติ ภาพนรก- สวรรค์ และภาพที่สะท้อนให้เห็นชีวิตของสังคมท้องถิ่นในอดีต เช่น หญิงสาวนุ่งซิ่นหัว แดงตีนก่าน พ้อนกับหมอแคน และการค้าขายทางเรือ เรือกระแซง เป็นต้น
- 15.30 น. เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

โดยหลังเสร็จสิ้นการท่องเที่ยวเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม คณะผู้วิจัย และกลุ่ม ผู้ร่วมทดลองเส้นทางได้ร่วมแลกเปลี่ยนแนวคิดและความคิดเห็น เกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมวิถีไทหล่มตลอด 1 วัน พบว่า กลุ่มผู้ทดลองมีความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวในครั้งนี้ ซึ่งสามารถแสดงถึงอัตลักษณ์ของวิถีไทหล่มได้อย่างชัดเจน มีความหลากหลายในกิจกรรม และ มีโอกาสได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน เช่น การทอผ้าชิ้น การชมบ้านयोगหิน การชิมเมี่ยงคั่น อาหารว่างแบบไทหล่ม เป็นต้น แต่มีข้อสังเกตจากการทดลองเส้นทาง คือ กลุ่มนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติที่เข้าร่วม ยังไม่ค่อยมีความเข้าใจ และรู้สึกมีส่วนร่วมกับการแสดงศิลปวัฒนธรรม ประวัติและเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนา และความเชื่อในวิถีไทหล่ม แต่นักท่องเที่ยว กลุ่มนี้จะมีความสนใจในสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตและอาหารพื้นบ้าน ที่แตกต่างไปจากภูมิลำเนา ของตนเอง ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ซึมซับ เข้าใจและมีความศรัทธาใน พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ดังนั้นการนำเสนอโปรแกรมการท่องเที่ยวจึงควรคำนึงถึงพฤติกรรม นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มเป็นสำคัญด้วย

ข้อเสนอแนะจากการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม

- 1) ควรนำเสนอโปรแกรมแบบครึ่งวัน โดยมีเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อระหว่างภูทับเบิก และอำเภอเขาค้อร่วมด้วย
- 2) ในโปรแกรมการเดินทางควรเพิ่มกิจกรรมสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยววัยรุ่น เช่น ร้านอาหารเพื่อถ่ายรูปและเช็คอินสถานที่ต่างๆได้ กิจกรรมการทำอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

4.1.3 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนยั่งยืน

วิถีไทหล่ม ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งมุมมองด้านการท่องเที่ยว ที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เนื่องจากมีความพร้อมในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน และมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ ชุมชนมีอัตลักษณ์โดดเด่นที่น่าสนใจ การดำรงชีวิตแบบพอเพียง สภาพแวดล้อมยังคงความเป็นธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตที่เห็นได้จากร่องรอยของที่อยู่อาศัย การดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคำบอกเล่าเรื่องราวจากปราชญ์ชุมชน โดยจากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า ตัวแทนชุมชนมีความเห็นด้วยสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม เนื่องจากตัวแทนชุมชนเชื่อว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มจะสามารถช่วยให้ชุมชนเกิดรายได้จากการท่องเที่ยว มีส่วนช่วยให้ชุมชนเกิดความรักและความภาคภูมิใจ ร่วมกันดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ แต่ในแง่มุมมองด้านผลกระทบชุมชนให้ข้อสังเกต เรื่อง การจัดการขยะมูลฝอย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น บ้ายบอทาง และสภาพของถนนในบางจุด ทั้งนี้ตัวแทนชุมชนเชื่อว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งชุมชน แหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงตัวนักท่องเที่ยวเองที่จะต้องให้ความร่วมมือในการเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพด้วย

ดังนั้นในการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวชุมชนวิถีไทหล่ม จากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า เราสามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ได้มีข้อเสนอแนะวิธีการที่น่าสนใจดังนี้

- (1) การให้นักเรียนมีโอกาสศึกษาดูงาน การบิบบนหมั่น การทาบกิ่งมะขาม การกวนมะขาม และผลิตภัณฑ์การแปรรูปมะขามอื่นๆ โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้ และร่วมลงมือทำและนำไปขาย ซึ่งปัจจุบันนี้โรงเรียนวัดศรีฐานปิยารามถือได้ว่าเป็นโรงเรียนต้นแบบของอำเภอหล่มเก่า

(ปัจจุบันการผลิตสินค้าจากมะขามจะมีชาวบ้านเป็นแรงงานในการผลิตและส่งให้กับที่ร้านสารัช เพื่อขายให้นักท่องเที่ยว

(2) โรงเรียนสร้างสุขบ้านวังบาล วัดศรีฐานปิยาราม มีการเอาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมาขายให้นักท่องเที่ยวเช่น ผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่าน การทำกระเป๋าผ้า การทำเมี่ยงคั่น (อาหารว่างวิถีไทหล่ม) เพื่อเป็นอาหารที่เตรียมไว้ต้อนรับแขกที่มาเยือนโดยผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งมีองค์การบริหารส่วนตำบลวังบาลเป็นผู้ดูแลให้ผู้สูงอายุใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่เหงาและมีรายได้จากการขายผ้าทอ และขายของฝากของที่ระลึก

(3) การเปิดศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นศูนย์รวมข้อมูลด้านการท่องเที่ยว และการจัดแสดงของดีของอำเภอหล่มเก่า

(4) การจัดให้มีบริการสามล้อ (สกายแล็บ) และบริการเช่ารถจักรยาน เพื่อปั่นชมสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอหล่มเก่า

(5) การบริการมัคคุเทศก์ ซึ่งจะเป็นคนกลางที่นำเสนอข้อมูลท่องเที่ยวถูกต้อง และวิธีการนำเสนอการท่องเที่ยววิถีไทหล่ม โดยไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

(6) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ป้ายบอกทาง ห้องสุขา เส้นทางคมนาคม เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทลุ่มให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การลงพื้นที่เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาวิเคราะห์และอธิบาย โดยการพรรณนาความและนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ มาร่วมอธิบายข้อมูล เพื่อสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะตามวัตถุประสงค์

5.1 สรุปผลการวิจัย

บริบทและความเป็นมา “ลุ่มเก่า”

เมืองลุ่มเก่าปรากฏขึ้นครั้งแรกในรัชกาลของ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในชื่อว่า “เมืองลุ่ม” เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ เมืองลุ่มเก่านี้เป็นกลายเป็นเมืองของชาวลาวขนาดใหญ่ และเมื่อมีอพยพมายิ่งขึ้นจากหลวงพระบาง จึงได้มีการตั้งเมืองใหม่บริเวณทางใต้ของเมืองลุ่มเก่า ซึ่งก็คือ เมืองลุ่มสักในปัจจุบัน “ลุ่มเก่า” เป็นคำเรียกหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นชื่อตำบลและอำเภอ อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ณ บริเวณนั้น เดิมชื่อ “เมืองลม” หรือ “เมืองลุ่ม” หรือ “เมืองลุ่ม” ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า เมืองลุ่มนี้มีใช่เป็นเมืองทางราชการตั้งขึ้น แต่เป็นเมืองที่เกิดขึ้นโดยประชาชนร่วมกันสร้าง

นอกจากนั้นลุ่มเก่ายังมีวัฒนธรรมไทลุ่มที่น่าสนใจ มีศักยภาพ และเหมาะสมกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอีกหลายด้าน เช่น ด้านลักษณะของผู้คน คนลุ่มสืบเชื้อสายมาจากคนลาวที่มีถิ่นกำเนิดจากเมืองหลวงพระบางที่คนไทยเคยเรียกว่า ลาวพุงขาว ที่ในอดีตเคยนิยมการสักขาตั้งแต่หน้าขายาวลงมาจนคลุมเข่าทั้ง 2 ข้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ลุ่มเก่าเท่านั้น ด้านวิถีชีวิตและอาหารการกินยังคงมีอาหารพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงและหาทานได้ยากได้ปัจจุบัน เช่น ผักบักกั้ง แจ่วซี่ปู้ แจ่วซี่ปลา หมกอีฮวก แกงน้องวุ้นน้ำยาออกด้อ น้ำยาปู อูดลูด และอาหารขึ้นชื่อของเมืองลุ่มเก่าอีกอย่างคือ คือ ขนมเส้นลุ่มเก่า ที่มีกรรมวิธีที่ต่างจากที่อื่น โดยการใช้มือบีบเส้นสด ที่มีน้ำผสม รับประทานคู่กับเครื่องเคียงและผักแกล้มหลากชนิด ด้านประเพณีและความเชื่อ ยังคงนับถือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็จะมีชื่อเรียกเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน โดยประมาณเดือน 6 ของทุกปีจะมีงานเลี้ยงปี หรือเลี้ยงผี ด้วยอาหารคาวหวาน แต่งกาย

ด้วยเสื้อผ้าสีแดง สีชมพู และการรำฟ้อนที่สวยงาม รวมไปถึงความเชื่อในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ที่เรียกว่า การบัว ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ในบางแหล่งยังคงพบศิลปะแบบล้านช้าง เช่น หลวงพ่อใหญ่ ของวัดวัดศรีมงคลบ้านหินกลิ้ง วัดตาลและวัดทุ่งธงไชย โบสถ์โบราณที่วัดศรีบุญเรือง พระพุทธรูปนอนตะแคงซ้ายและพระพุทธรูปปางถวายพระเพลิงอยู่วิหารหลังโบสถ์วัดทุ่งธงไชย และด้านสถาปัตยกรรม ที่โดดเด่น คือ จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ วัดศรีมงคลบ้านนาทราย และจิตรกรรมเสาแปดเหลี่ยมที่ศาลาวัดทรายงาม และยังสามารถพบเห็นที่อยู่อาศัย บ้านเรือนแบบใต้ถุนสูง บนบ้านมีส่วนฝาเปิดและตีไม้ระแนงเป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในสมัยเก่า รวมถึงห้องแถวโบราณที่สร้างด้วยไม้ มีระเบียบอยู่ชั้นสอง ที่มีความสวยงามและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน

ทุนทางสังคมของเมืองหล่มเก่า คณะผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1) ด้านชาติพันธุ์

ชาวไทหล่มสืบเชื้อสายมาจากคนลาวที่มีถิ่นกำเนิดจากเมืองหลวงพระบาง หรือที่เรียกว่า ลาวพุงขาว เนื่องจากในอดีตเคยคนหล่มนิยมการสักขา ตั้งแต่หน้าขายาวลงมาจนคลุมขาทั้ง 2 ข้างโดยเว้นบริเวณหน้าท้องหรือเอวไว้เป็นเนื้อขาว โดยลวดลายที่สักเป็นตัวมอม ลิงลม หรือนกทราย ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเมืองหลวงพระบาง จึงพออนุมานได้ว่า คนหล่มดั้งเดิมมีเชื้อสายจากเมืองหลวงพระบาง มีภาษาที่ใช้พูดกันก็เป็นแบบลาวหลวงพระบาง มีเอกลักษณ์ที่พึงไพเราะมีโทนเสียงดงาม นุ่มนวลเหมือนภาษาล้านนาแต่ศัพท์จะเป็นแบบภาษาอีสาน

ชาวไทหล่มเป็นคนมีอัธยาศัยดีมีน้ำใจ เชื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีความจริงใจและให้ต้อนรับแขกต่างบ้านอย่างดียิ่งแสดงให้เห็นถึงสังคมของคนหล่มอยู่ร่วมอย่างอบอุ่นและเอื้ออาทรต่อกันมาช้านาน

2) ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ

โบราณสถาน ในบางแหล่งยังคงพบศิลปะแบบล้านช้าง เนื่องจากชุมชนดั้งเดิมได้อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง และเมืองหล่มสักก็เป็นช่องติดต่อกับอาณาจักรล้านนา คือภาคเหนือของไทยและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉะนั้นศิลปะภาคเหนือจึงมีปรากฏอยู่ในเมืองหล่มอยู่บ้างบางส่วน สิ่งก่อสร้างสำคัญทางพุทธศาสนาที่มีปรากฏในเมืองหล่มเก่านี้มีปรากฏอยู่หลายประเภท เช่น หลวงพ่อใหญ่ วัดศรีมงคลบ้านหินกลิ้ง หลวงพ่อใหญ่ วัดตาล โบสถ์โบราณ (สิม) วัดศรีมงคลบ้านนาทราย

3) ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก

สถาปัตยกรรมที่พบในอำเภอหล่มเก่า เป็นศิลปะล้านช้างซึ่งสามารถพบเห็นได้ในบริเวณหล่มเก่า เช่น จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ วัดศรีมงคลบ้านนาทราย จิตรกรรมเสาแปดเหลี่ยมบนศาลาวัดทรายงาม พระพุทธรูป ประติมากรรมปูนปั้น ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง และพระพุทธรูปโลหะ หล่อด้วยทองสำริด ซึ่งพบได้ทั้งศิลปะล้านช้าง ศิลปะล้านนา และศิลปะสุโขทัย รวมไปถึงพระพุทธรูปไม้ ซึ่งชาวบ้านนิยมสร้างถวายเพื่อทำบุญต่ออายุตนเองตามความเชื่อ

เรือนแถวไม้เก่า ตลาดหล่มเก่า เป็นห้องแถวโบราณที่สร้างด้วยไม้ มีระเบียบอยู่ชั้นสอง ที่มีความสวยงามและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน ด้านบนบ้านมีส่วนฝาเปิดและตีไม้ระแนงเป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้ นอกจากนี้ ตาบลวังบาล ยังสามารถพบเห็นบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยเป็นแบบใต้ถุนสูง เพื่อป้องกันสัตว์รบกวน และใช้พื้นที่ด้านล่างสำหรับทำคอกสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย หรือทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทอดผ้าเครื่องจักรสานในครัวเรือน บนบ้านมีส่วนฝาเปิดและตีไม้ระแนงเป็นตารางเพื่อให้อากาศผ่านได้ดีแต่สามารถป้องกันอันตรายจากภายนอกได้ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในสมัยเก่า หลังคานิยมทรงปั้นหยา หลังคาสูง มีกันสาด ส่วนตาบลภูผกั๊ว ยังพบบ้านยองหิน ซึ่งเป็นการปลูกเรือนโดยไม่ฝังเสาบ้านลงใต้ดิน แต่จะใช้การนำหินมารองบริเวณใต้เสาบ้านแทน มีทางบันไดบ้านเอียง เนื่องจากมีการสร้างลูกบันได (ขั้นบันได) ให้ลาดเอียงไปข้างหน้า ด้วยภูมิปัญญาเพื่อป้องกันเด็กวิ่งขึ้นลงบันไดจะได้ระมัดระวังการเดิน นอกจากนี้ฝ้ายบ้านยังมีการตีไม้ระแนงเป็นลายตารางด้วย

4) ด้านประเพณี วัฒนธรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วิศัลย์ โฆษิตานนท์ (2557) ความเชื่อของชาวไทหล่มยังคงนับถือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็จะมีชื่อเรียกเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นที่สถิตเจ้าพ่อซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและคุ้มครองให้ได้รับความปลอดภัยและเจริญรุ่งเรืองซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็จะมีชื่อเรียกเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านของตนต่างกันออกไปมากมายเช่น เจ้าพ่อขุนซวง เจ้าพ่อสามดาว เจ้าพ่อหนองบัว เจ้าพ่อหนองคู เจ้าพ่อพระพรหม เป็นต้น เจ้าพ่อทุกองค์จะมีร่างทรงและมีบริวารเจ้าพ่อหรือที่เรียกว่า “กวนข้าวเจ้า” โดยประมาณเดือน 6 ของทุกปีจะมีงานเลี้ยงปี หรืองานเลี้ยงผี ด้วยอาหารคาวหวาน แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดง สีชมพู และการรำฟ้อนที่สวยงาม รวมไปถึงความเชื่อในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ที่เรียกว่า “การปั่ว”

งานประเพณีที่สำคัญของชาวหล่มเก่าตามประเพณีปฏิบัติ “ฮีดสิบสอง คองสิบสี่” สามารถนำมาประยุกต์ตามปฏิทิน 12 เดือน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

เดือนมกราคม (ยี่) **บุญคุณลาน** ชาวหล่มเรียกว่า บุญข้าวเปลือก โดยชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกใส่กระบุงหาบมา แล้วมากองเทรวมกันไว้ที่วัด หลังจากนั้นจะนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นและฉันเช้า เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก และมีพิธีสู่ขวัญข้าวต่อไป

เดือนกุมภาพันธ์ (สาม) **บุญข้าวจี** ในมื่อเพ็ง (วันเพ็ญ) ให้ทำบุญข้าวจีและบุญมาฆบูชา เริ่มพิธีทำบุญข้าวจีในตอนเช้า โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มหน้าอ้อย นำไปปิ้งหรือจี่พอให้เกรียมแล้วชุบด้วยไข่ยางไผ่จนสุกแล้วใส่ภาชนะ ไปตั้งไว้ในห่อแจก(ศาลา) นิมนต์พระมาให้ศีล แล้วนำข้าวจีใส่บาตร ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์พร้อมกับอาหารอื่น เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว มีการแสดงธรรมเทศนา ข้าวจีที่เหลือจากพระฉันก็แบ่งกันรับประทานถือว่าเป็นมงคล

เดือนมีนาคม (สี่) **บุญพระเวส หรือ บุญผะเหวด** (เทศน์มหาชาติ) ทำบุญพระเวสฟังเทศน์มหาชาติ นิยมจัดกันอย่างน้อย 2 วัน วันแรกเรียกว่า มื้อดาหรือมื้อโฮม ชาวบ้านและพระสงฆ์สามเณรจะต้องช่วยกันประดับประดาบริเวณวัด ด้วยต้นกล้วยต้นอ้อยช่อธง ดอกบัวที่ทำมาจากไม้ เครื่องร้อยเครื่องพัน และสิ่งอื่น ๆ มากมาย โดยเช้าวันต่อมาเวลาประมาณตีห้า ชาวบ้านก็พากันแห่ข้าวพันก้อนทำด้วยข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนถึงพันก้อน เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้ว ผู้นำกล่าวอัญเชิญเทวดา อาราธนาธรรมล้ามหาชาติด้วยภาษาพื้นบ้าน จากนั้นพระสงฆ์ก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติด้วยภาษาและทำนองพื้นบ้าน ทั้งหมด 16 กัณฑ์ เมื่อรวมมาลัยหมื่นและมาลัยแสนด้วยจึงเป็น 18 กัณฑ์)

เดือนเมษายน (ห้า) **บุญปี ใหม่ (สงกรานต์)** จะมีการจัดกิจกรรมทั้งสิ้น 3 วัน วันแรก หรือวันสังขารล่อง หรือวันพระเจ้าลง จะนำพระพุทธรูปลงมาทำความสะอาดและตั้งไว้ ณ สถานที่อันควรแล้วพากันสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ด้วยน้ำอบน้ำหอม วันสังขารเนา เป็นวันที่สองของงาน พากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพพการีชนผู้ล่วงลับไปแล้ว วันเนา หรือวันเน่านี่ ชาวบ้านจะมีการจุดประทัด เล่นพลุไฟหรืออื่นๆ ที่มีเสียงดังในตอนเช้าตรู่ ด้วยเชื่อว่าเป็นการขับไล่ความเสนียดจัญไรมิให้เข้ามาใกล้ ถ้ากรายและทำความสะอาดที่อยู่อาศัยให้สะอาดเพื่อที่จะเป็นสิริมงคลต่อชีวิตและครอบครัว วันสังขารขึ้น (วันเถลิงศก) เป็นวันที่สามของงาน ทำบุญตักบาตร และรดน้ำดำหัวสมมาคารวะผู้ใหญ่ ส่งท้ายด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญและเล่นสาดน้ำกันหลังวันนี้หนึ่งวันก็จะมีแห่ขันดอกไม้ไปสรงน้ำพระยังวัดต่าง ๆ และก่อเจดีย์ทราย และนำธูป (ตุ่ง) ไปแขวนไว้ตามวัดเพื่อเป็นพุทธานุชาและเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะ

เดือนพฤษภาคม (หก) **บุญวันวิสาขบูชา และบุญบั้งไฟ** ชาวบ้านจะร่วมกันทำบั้งไฟแห่แห่นกันแล้วนำเอาไปจุดเป็นพุทธานุชาและขอฝน ผลโดยอ้อมก็เพื่อฝึกฝนให้ประชาชนมีความ

สามัคคี และให้ประชาชนมีความร่าเริงสนุกสนานก่อนที่จะถึงฤดูทำนา และอาจจะมีการเลี้ยงกลองร่วมด้วย

เดือนมิถุนายน (เจ็ด) **บุญข้าสะ (บุญเบิกบ้าน)** ทำบุญบูชาเทวดาอาฮักษ์ หลักเมือง ทำการเช่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน นำเอาภาชนะใส่ทรายพร้อมขวดน้ำมันต์ ไปรวมกันนิมนต์พระสังฆเจ้ามาสวดเจริญพระพุทธมนต์ 3 คีน และในวันสุดท้ายของงานในตอนเช้าชาวบ้านจะนำกระทงที่ทำด้วยต้นกล้วยเรียกว่า กระทงหน้าวัชรบรรจุเครื่องสังเวย เช่น ข้าวดำ ข้าวแดง แกงส้มแกงหวาน รูปคนและสัตว์ ธงช่อและธงชัยนำไปทำพิธีส่งเคราะห์หรือเป็นการเช่นสรวงเทวดาเสร็จพิธี แล้วนำทรายและน้ำพระพุทธมนต์ไปโรยและพรมที่บริเวณรอบบ้านเป็น ศิริมงคลและเชื่อว่าจะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

เดือนกรกฎาคม (แปด) **บุญเข้าวัสสา (พรรษา)** “ฮิตหนึ่งนั้นพอถึงเดือนแปดได้ล้าล่วงมาถึงฝูงหมู่สังฆคุณเข้าวัสสาจำจ้อย ทำตามฮอย ของเจ้าโคดมทำก่อนบ่ทะเลอนเล็กม้างทำแท้สู่กาย” มีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหาร ฟังธรรมและถวายเทียนและผ้าจำนำพรรษา ฯลฯ

เดือนสิงหาคม (เก้า) **บุญข้าวประดับดิน** นำเอาข้าวและอาหารคาวหวานพร้อมทั้งหมากพลูบุหรี ห่อด้วยใบตองแล้วนำไปไว้ตามต้นไม้และพื้นหญ้า เพื่ออุทิศให้แก่บรรดาญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยกำหนดวันแรกสิบสี่ค่ำเดือนเก้า (วันพระแรกของการเข้าพรรษา) ต่อมาภายหลังนิยมทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์และสามเณรพร้อมกันไปด้วย

เดือนกันยายน (สิบ) **บุญข้าวสารท** (สารทเดือนสิบ) หรือสลากภัตร โดยชาวหล่มเก่าจะนำอาหารคาวหวานเช่น กระยา สารท กล้วย อ้อย หอมกระเทียม พริก น้ำปลา หมากพลูบุหรี ฯลฯ นำบรรจุลงในภาชนะที่เรียกว่า กวย (ชลอม) แล้วนำไปที่วัดกองรวมกันไว้ เขียนสลากให้พระเถรรูปใดจับได้กองใดก็ถวายพระเถรรูปนั้น และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

เดือนตุลาคม (สิบเอ็ด) **บุญออกวัสสา (พรรษา)** “ฮิตหนึ่งนั้นถึงเดือนสิบเอ็ดแล้วก็เป็นแนวทางป่อง เป็นช่องของพระเจ้าคนเข้าแล้วออกมาถึงวัสสามาแล้วสามเดือนก็เลยออก เฮียกว่า ออกพรรษาปวารณากล่าวไว้เฮาได้เล้ามา” หรือการทำบุญออกพรรษา หรือสังฆเจ้าออกวัสสาปวารณา มีการทำบุญตักบาตร ทั่วไปและทำบุญตักบาตรเทโว และมีการจุดประทีปโคมไฟสว่างไสวเพื่อเป็นพุทธบูชา

เดือนพฤศจิกายน (สิบสอง) **บุญกฐิน** เป็นเดือนส่งท้ายปีเก่าตามคติเดิมมีการทำบุญกองกฐิน ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบสอง หลังจากวันเพ็ญเดือนสิบสองแล้วจะทอดกฐินอีกไม่ได้

เดือนธันวาคม (อ้าย) บุญเข้ากรรม “ฮึดหนึ่งนั้น เถิงเมื่อเดือนเจียงเข้ากลายมา แถมถ้ายผุ่งหมู่สังฆเจ้าก็เตรียมเข้าอยู่กรรมมันหากรรมเนียมนี้ถ้อมมาตั้งแต่ก่อนอย่าได้ละห่างเว้น เชิญลี้ของแล่นนำ” การเข้ากรรมนั้น หรือ เรียกว่าอยู่ปริวาสกรรมนั้นเป็นพิธีกรรมเพื่อให้ภิกษุ ผู้กระทำความผิดอาบัติขั้นสังฆาติเสสได้สารภาพต่อหน้าหมู่สงฆ์ ซึ่งญาติโยมก็ได้ถือโอกาสนี้ กระทำบุญซึ่งถือว่าได้บุญมาก

5) ด้านวิถีชีวิต เช่น อาหารการกิน การทำอาหาร การรับประทานอาหาร เครื่องแต่งกาย

วิถีชีวิตของชาวไทหล่ม ยังคงเป็นแบบสงบเรียบง่าย อยู่กันเป็นครอบครัว นิยม รับประทานอาหารร่วมกันเป็นวง โดยใส่ภาชนะที่เรียกว่า โตก หรือที่เรียกกันว่า “พาเข้าหอยอง” อาหารพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงและหาทานได้ยากได้ปัจจุบัน เช่น ผักบักกั้ง แฉ่วซี่ปู้ แฉ่วซี่ปลา หมกอีฮวก แก่งนองวุ้นน้ำยาอออดอ้อ น้ำยาปู อูดูด และขนมเทียนแก้ว อาหารขึ้นชื่อของเมืองหล่มเก่าอีก อย่างคือ คือ ขนมเส้นหล่มเก่า ที่มีกรรมวิธีที่ต่างจากที่อื่น โดยการใช้มือบีบเส้นสด เสิร์ฟพร้อมกับ น้ำยากะทิ น้ำพริก น้ำยาป่า และน้ำปลาร้าต้มใส่ มีเครื่องเคียงกินคู่กับ หัวปลาดุก กุนเชียงย่าง ไข่ต้ม ลูกชิ้น และผักสด ผักดองหลากหลายชนิด และมะขามหวานชื่อดัง พันธุ์หมื่นจง ต้นกำเนิดจาก อำเภอหล่มเก่า

การแต่งกายของชาวไทหล่ม ผู้ชาย นิยมนุ่งกางเกงขาวครึ่งแข้ง หรือนุ่งโสร่ง มีผ้าขาวม้าคาดพุง หรือพาดไหล่ ส่วนผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าขึ้นทอเอง ผู้ใหญ่จะใส่ขึ้นทอลาย มีเชิงทั้ง ด้านบนและด้านล่าง สาวๆจะใส่ผ้าขึ้นไม่มีลายด้านล่าง มีแค่ด้านบน ผู้ใหญ่นิยมใส่เสื้อมัดกระแลง เสื้อแขนสั้น คอกลม เว้าแขน ใส่รังดุม และหมสไบหาไปทำบุญ สาวๆใส่เสื้อห้อย สายเดี่ยว ลาย ลูกไม้

6) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานหัตถกรรม

ภูมิปัญญาการทอผ้า เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่คนไทยรุ่นปัจจุบันต้องช่วยกัน อนุรักษ์ไว้ในสมัยก่อน ชาวไทหล่มจะทอผ้าไว้ใช้เอง เช่น การทำเสื่อผ้า ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ไว้ใช้กันใน ครอบครัว ในพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย ซึ่งมีลักษณะ ลวดลายเฉพาะของพื้นที่ เช่น ผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่าน บ้านวังบาล นอกจากนี้ยังมีเครื่องจักรสาน จาก ไม้ไผ่และหวาย บ้านวังบาลโดยกลุ่มผู้อายุในชุมชน

5.2 อภิปรายผล

จากการรวบรวมข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ผู้วิจัยได้สร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า “**เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์**” เมืองหล่มเก่ายังเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็กที่ยังมีชีวิต ซึ่งยังสมบูรณ์ไปด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบเนื่องต่อมาในยุคต่างๆ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ในทางศิลปะโบราณคดีหรือประวัติศาสตร์ปรากฏเป็นหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันโดดเด่นของโครงสร้างเมือง (คณะทำงานชุมชนยั่งยืน, 2556)

ทุนทางสังคม คือ สิ่งที่ดี ที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล หรือ ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ ทุนทางสังคมมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม สถาบันพระปกเกล้า (2554) ทั้งนี้ อำเภอหล่มเก่ามีทุนทางสังคมที่มีลักษณะเด่นที่มีอยู่ในชุมชน ทรัพยากรที่เป็นบุคคลที่มีความสำคัญกับชุมชน คือ ผู้นำของชุมชน มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์

ในงานวิจัยนี้ได้นำความสำคัญของของทุนทางสังคม โดยการนำวัฒนธรรมมาพัฒนาโดยแยกออกเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

1) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สามารถนำวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างการผลิตสินค้าและบริการได้โดยใช้แนวความคิดการสร้างสรรค์คุณค่า รวมถึงการสร้างตราสัญลักษณ์สินค้าไทยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม เช่น งานฝีมือและของที่ระลึก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผลงานศิลปะทุกสาขา หรือ อุตสาหกรรมศิลป์ สื่อสารและการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาทุนมนุษย์ และพิพิธภัณฑ์สถานและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

2) ด้านการพัฒนาสังคม สามารถนำวัฒนธรรมเรื่องระบบคุณค่า ค่านิยม ความเชื่อจารีตประเพณีที่ดีงาม อาทิ ระบบเครือญาติ การมีจิตสำนึกสาธารณะ การมีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปโน้มน้าในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนซึ่งจะทำให้สังคมมีความจริงและสงบสุข

3) ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถนำวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติมาใช้ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพเดิมหรือมีความสมบูรณ์ได้มากขึ้น เช่น การทำฝายต้นน้ำ (Check Dam) โดยอาศัยความเชื่อในด้านการนับถือเจ้าพ่อ ประเพณีสืบชะตา

แม่น้ำ การเคารพผีปู่ตา ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ณัฐชยา ผิวเงิน (2554) ศึกษาเรื่อง บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาดาว ตำบลปลาดาว อำเภอเมือง จังหวัด อำนาจเจริญ พบว่า ทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทุนทางสังคมในรูปแบบของทรัพยากรมนุษย์ กลุ่ม/องค์กรในชุมชนทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน เกิดเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนและพัฒนาชุมชนในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของชุมชน คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

ในส่วนทุนทางสังคมกับการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ในหล่มเก่ามีทุนทางสังคมที่มีลักษณะเด่นที่มีอยู่ในชุมชน ทรัพยากรที่เป็นบุคคลที่มีความสำคัญกับชุมชน คือ ผู้นำของชุมชน มีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการทุนทางสังคมทุกกิจกรรมทางสาธารณะและกระตุ้นให้ประชาชน ในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำและร่วมรับผิดชอบในชุมชนของตนเอง โดยมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในอนาคต และเมื่อมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นก็จะยิ่งทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นตามไป จึงสอดคล้องกับงานวิจัย นภาพร หะวานนท์ (2548) การวิจัยการเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็งเป็นโครงการนำร่อง เพื่อศึกษาว่าชุมชนมีกระบวนการสร้างและสะสมทุนทางสังคมอย่างไร มีทุนทางสังคมใดบ้างที่มีความสำคัญต่อ ความเข้มแข็งของชุมชนทั้งนี้เพื่อให้ได้กรอบแนวคิด และดัชนีที่จะนำไปใช้ในการทำแผนที่ทุนทางสังคมของชุมชนต่างๆ ของสังคมไทย ชุมชนในพื้นที่ภาคกลาง ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่การผลิตที่หลากหลายเพื่อความยั่งยืน โดยอาศัยทุนธรรมชาติซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งเรื่องที่ดิน น้ำ ป่าชายเลน พันธุ์พืช และสัตว์นานาชนิด ทำให้เกิดการสร้างอาชีพหลากหลายเพื่อลดการพึ่งพิงการผลิตเพียงอย่างเดียวที่ละมากๆ ตามแนวคิดการผลิต แบบนำเข้าทรัพยากรจากภายนอก นอกจากนี้ยังอาศัยทุนทางสังคมในการแก้ปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน ในรูปของการรวมกลุ่ม รวมทุน และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยมีทุนมนุษย์ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน และ ชาวบ้านที่มีจิตสาธารณะ ร่วมกันแก้ปัญหาและพยายามสร้างทางเลือกใหม่ๆร่วมกันในชุมชน

นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับงานของเพ็ญกานต์ นามวงศ์ (2552) กล่าวว่า ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง และเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ให้เกิด

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้ผลกระทบน้อยที่สุด ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวต่าง ๆ มากมาย โดยคณะผู้วิจัยได้ ประยุกต์ใช้องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ 6 ด้านหลักๆ ได้แก่ ด้านชาติพันธุ์ ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และโบราณวัตถุ ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประเพณี วัฒนธรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ด้านวิถีชีวิต และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อออกแบบ และทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ซึ่งสอดคล้องกับ บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (2548) กล่าวว่า องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญมี 6 ประการ คือ ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้านการจัดการกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ด้านการจัดการการตลาด การท่องเที่ยว ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดความน่าสนใจในเส้นทางท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น แต่ยังพบว่าในด้านของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ในแต่ละแห่งยังไม่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่อยู่อาศัย ตั้งอยู่ในศาสนสถาน รวมถึงการเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหาผลกำไร ส่งผลให้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในเส้นทางท่องเที่ยวยังขาดในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ห้องสุขา ป้ายบอกทาง ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อีกทั้งในบางแหล่งท่องเที่ยวยังมีการเข้าถึงที่ค่อนข้างซับซ้อนและไม่เหมาะสำหรับรถบัสขนาดใหญ่ สอดคล้องกับความคิดเห็นของตัวแทนชุมชนซึ่งเล็งเห็นถึงปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่ยังไม่เพียงพอต่อ นักท่องเที่ยว และสอดคล้องกับกาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรันยา แสงลัมสุวรรณ (2555) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรมให้ยั่งยืนในระยะยาว

ทั้งนี้การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน และสามารถตอบสนองความต้องการด้านการตลาดที่จะต้องสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว สามารถสร้างรายได้และกระจายได้สู่ชุมชน วีระพล ทองมา (2554) ได้นำเสนอแนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนว่าควรให้ชุมชนและคนภายในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการนำเสนอเรื่องราวประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา ความรู้และประสบการณ์ผ่านทางนิทรรศการ และควรมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านการพักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศ

และวิถีชีวิตของชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้การนำเสนอกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และ/หรือ โปรแกรมท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มควรคำนึงถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มเป็นสำคัญด้วย เพื่อองค์ประกอบด้วยการตลาดที่จะต้องตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (เพียกานต์ นามวงศ์, 2552) ซึ่งเมื่อเกิดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวย่อมก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น เกิดแรงกระตุ้นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและรับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวเพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ซึ่งผลการศึกษาในการวิจัย ในครั้งนี้ทำให้เกิดประโยชน์ต่อข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาปัตยกรรม วิถีชีวิตและสามารถสร้างเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์กับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนในท้องถิ่น ในการสร้างจิตสำนึก ร่วมอนุรักษ์และหวงแหนในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบคู่มือนำเที่ยว โดยใช้ชื่อว่า “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์” เพื่อใช้ในการทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม และใช้สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยว สำหรับ 1 วัน หรือครึ่งวันสำหรับคนที่มีเวลาน้อย เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้มีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และสร้างคุณค่าความสำคัญแก่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆในชุมชน โดยใช้มิติทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นตัวกลางในการแสดงถึงความงดงามของศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาวไทหล่มได้เป็นอย่างดี

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

- 1) ควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม เพื่อส่งเสริมให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาจังหวัดเพชรบูรณ์
- 2) ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดรายได้ และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนต่อไป

3) ควรนำเสนอโปรแกรมในรูปแบบภาษาต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมายังอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบประเด็นอื่นๆที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์เพื่อขยายประเด็นการศึกษาในโอกาสต่อไป คือ

- การพัฒนาศักยภาพเจ้าบ้านน้อยวิถีไทหล่ม อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. **แนวทางและหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ. 2552 (OTOP PRODUCT CHAMPION).**

กรุงเทพฯ: บีทีเอสเพรส, 2552.

กระทรวงวัฒนธรรม. **ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.** ระบบออนไลน์. (ม.ป.ป.)

แหล่งที่มา <http://www.m-culture.go.th/index.php/th/> (เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2557)

กองวิชาการและฝึกอบรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ : กองวิชาการการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, 2531.

กาญจนา แสงลิมสุวรรณ และศรัณยา แสงลิมสุวรรณ. การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. **วารสารนักบริหาร** ปีที่ 32 ฉบับที่ 4 หน้า: 139-146, 2555.

โกวิทย์ พวงงาม. **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.** กรุงเทพฯ : ม.ป.พ, 2545.

ขวัญกมล ดอนขวา รศ. ดร. และคณะ, **รายงานการวิจัย เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2555.

คณะทำงานชุมชนยั่งยืน. **โครงการทึศบ้านทางเมือง หล่มเก่า : การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน.** รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เทศบาลตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, 2556.

คณะกรรมการโครงการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาเฉพาะกลุ่มพื้นที่ท่องเที่ยวกลุ่ม

ภาคเหนือ. **โครงการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาเฉพาะกลุ่มพื้นที่ท่องเที่ยว**

กลุ่มภาคเหนือ (เชียงใหม่ ลำพูน และเชียงราย) [ระบบออนไลน์], 2550. แหล่งที่มา

file:///C:/Users/My%20Computer/Downloads/erp256003261205050c1c173fb926460286ed1112c923530c.pdf (เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2559)

จินตนา สนามชัยสกุล และคณะ. **การสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไทลื้อ เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.** รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2552.

จิตติ กิตติเลิศไพศาล และคณะ. **การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดสกลนคร,** สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2555.

- ชิต นิลพานิช และกุลธน ธนาพงศธร. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชนบท ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน** (พิมพ์ครั้งที่ 3, หน่วยที่ 8) .นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- ชาตรี ประกิตนันทการ. **“Retro Market ในกระแส Nostalgia Tourism”**. [ระบบออนไลน์]. 2556. แหล่งที่มา <http://www.etatjournal.com/web/menu-read-web-etatjournal/menu-2013/menu-2013-apr-jun/513-22556-retro-market> (เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2557)
- ณัฐชยา ผิวเงิน. **บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. **ทุนวัฒนธรรม : บทสำรวจองค์ความรู้เบื้องต้น แนวคิดทุนวัฒนธรรมในประเทศไทย**. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 หน้า 53-79, 2551.
- นภาพร หะวานนท์. **การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณี ตัวอย่าง**. กรุงเทพมหานคร: 598 ปรีนซ์, 2546.
- นิตยา เอกบางและคณะ. **แนวทางการพัฒนาเชิงกลยุทธ์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัด ลำปาง**. บทคัดย่อ : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่ลำปาง, 2556.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.
- ปรัชญาพร พัฒนผล. **การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- พยอม ธรรมบุตร. **เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่อง การวางแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

เพ็ญกานต์ นามวงศ์. **แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. สาขาวิชาการจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยว คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552.

มณฑล ประภากรเกียรติ. **ศิลปกรรมสะท้อนความเป็นชุมชนลาวในเขตอำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์**. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556).

มณีวรรณ ชาตวนิช. **การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู เขตธนบุรี**. กระแสวัฒนธรรม, 2555.

เสน่ห์ นครสันติภาพ. **พฤติกรรม การเปิดรับข่าวสารด้านวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐานของนักศึกษาสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

วรรณ วะษ์วานิช. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. **การพัฒนาชนบทไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

วิภาลี จันทรโรจน์. **แนวทางการกำหนดนโยบายและการวางแผนการประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ วารสารศาสตรมหาบัณฑิต วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

วิศัลย์ ไชยิตานนท์. **หล่มเก่า...เมืองหลบ เมืองสงบ เมืองเสน่ห์**. องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบูรณ์ และสภาวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบูรณ์, 2557.

วิศัลย์ ไชยิตานนท์. **เมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหล่มเก่า : วิถีไทหล่ม**, 2556. [Online]. Available : <http://wisonk.wordpress.com/2013/04/19/เมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม/> . [2557, กันยายน 5]

วีระพล ทองมาและคณะ. **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่ม น้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2554.

โยชิยุกิ มาซุฮาร่า, **ประวัติศาสตร์ทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง**, กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

ศุภศิษฐ์ หล้ากองและคณะ. การเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริม ประสิทธิภาพการบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาสะวาย อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน, บทความ : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่ลำปาง, 2542.

สถาบันพระปกเกล้า. การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เสริญ การพิมพ์, 2554.

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและทบวงมหาวิทยาลัย. การมีส่วนร่วม [ระบบออนไลน์], 2546. แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts/482092>, (เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2559)

สุวรรณี คงมั่น . เอกสารสัมมนาวิชาการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546.

สุนิตย์ หอมจะบก. แนวทางการพัฒนาแผนการประชาสัมพันธ์ จิม ทอมป์สัน ฟาร์ม อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา. รายงานการศึกษาอิสระ บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัย สาขาการจัดการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2553.

องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวโลก World Tourism Organization : WTO. รูปแบบการท่องเที่ยวและจรรยาบรรณการท่องเที่ยวโลก. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki> (เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2557)

อมรรัตน์ เทพกำปนาท. ความหมาย แนวคิดและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “วัฒนธรรม”. [ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา <http://www.openbase.in.th/node/5954> (เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560)

อนุกุล ศิริพันธุ์และคณะ. การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. บทความ :วิทยาลัยอินเตอร์เทคโนโลยีลำปาง, 2553.

อานนท์ แจ่มศรี. ประวัติเมืองหล่มเก่า. [ออนไลน์]. 2557. แหล่งที่มา http://loungporyai.wattarn.blogspot.com/2009/03/blog-post_29.html (เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2557)

ภาษาอังกฤษ

Buhalis, D. Marketing the Competitive Destination of the Future, Tourism Management, 21, 2000.

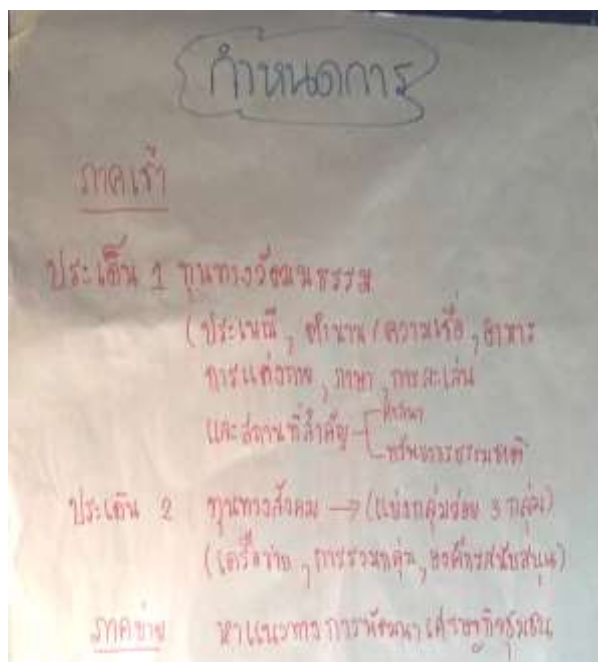
ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รูปภาพการประชุมแบบมีส่วนร่วมชุมชนหล่มเก่า

ภาคผนวก ก

รูปภาพการประชุมแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ ก-1 กำหนดการการประชุมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มเก่า

ภาพที่ ก-2 กรอบการประชุมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหล่มเก่า

ภาพที่ ก-3 ปราชญ์ชุมชนร่วมนำเสนอแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม

ภาพที่ ก-4 กิจกรรมกระบวนการการประชุมแบบมีส่วนร่วม

ภาคผนวก ข

รูปภาพการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม
“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

ภาคผนวก ข
 รูปภาพการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม
 “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

ภาพที่ ข-1 จุดรับลงทะเบียนผู้เข้าร่วมทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม

ภาพที่ ข-2 นำชมพุทธศิลป์ล้านช้าง และสักการะหลวงพ่อใหญ่ วัดตาล

ภาพที่ ข-3 กิจกรรมแหล่งเรียนรู้การทำขนมเส้นสดห่อเก๋ ณ ร้านป่าบัวแก้ว

ภาพที่ ข-4 ชมสาธิตการทอผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่าน และเลือกซื้อผ้าทอเป็นของขวัญระลึก

ภาพที่ ข-5 สร้างบรรยากาศสนทนาเพื่อเลือกใช้บริการรถสองแถวหล่มเก่าหน้าเที่ยว

ภาพที่ ข-6 ผู้ร่วมทดลองเส้นทางนำเสนอความคิดเห็นและความประทับใจในการเดินทาง

ภาคผนวก ค

คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม
“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

ภาคผนวก ค

คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

ภาพที่ ค-1 หน้าปกคู่มือนำเที่ยว “เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

ภาพที่ ค-2 นิทรรศการอนุสรณ์ย้อนอดีต โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชหล่มเก่า

ภาพที่ ค-3 ข้อมูลนำเที่ยวเมืองหล่มเก่า

ภาพที่ ค-4 สถาปัตยกรรม และจิตรกรรมอันทรงคุณค่าของหล่มเก่า

ภาพที่ ค-5 สักการะหลวงพ่อกวนอิม 3 วัด

ภาพที่ ค-6 มหัศจรรย์ และภูมิปัญญาไทลื้อสหม

ขนมเสี้ยวหล่มเก่า

ขนมเสี้ยวหล่มเก่าเป็นขนมพื้นบ้านที่มีมาช้านาน มีรสชาติอร่อย หอมหวาน และนุ่มลิ้น เป็นที่นิยมรับประทานกันมากในจังหวัดลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

ร้านขนมเสี้ยวหล่มเก่า

ร้านขนมเสี้ยวหล่มเก่า มีอยู่หลายร้านในจังหวัดลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

ร้านขนมเสี้ยวหล่มเก่า

ร้านขนมเสี้ยวหล่มเก่า มีอยู่หลายร้านในจังหวัดลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

กาแฟผ่อง

ร้านกาแฟผ่อง มีอยู่หลายร้านในจังหวัดลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

ร้านกาแฟผ่อง

ร้านกาแฟผ่อง มีอยู่หลายร้านในจังหวัดลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

ภาพที่ ค-7 ร้านอาหาร ที่พัก และร้านขายของฝากเมืองหล่มเก่า

แผนที่เส้นทาง

การเดินทาง

การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดลพบุรี มีหลายเส้นทางให้เลือก

การเดินทาง

การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดลพบุรี มีหลายเส้นทางให้เลือก

โปรแกรมท่องเที่ยว

เที่ยวไฮสปีด เจริญสุข ผักปลอดสาร

โปรแกรมท่องเที่ยวไฮสปีด เจริญสุข ผักปลอดสาร มีหลายเส้นทางให้เลือก

โปรแกรมท่องเที่ยว

โปรแกรมท่องเที่ยวไฮสปีด เจริญสุข ผักปลอดสาร มีหลายเส้นทางให้เลือก

ภาพที่ ค-8 แผนที่และโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม

ภาคผนวก ง

แบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ที่ ศธ ๐๕๓๙.๔ / ว ๕๘

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
๖๗๐๐๐

๒๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ประชาสัมพันธ์คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า

“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

เรียน คุณจิรรัตน์ มิ่งาม ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า

“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

๒. แบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

ด้วย อาจารย์ทิวาวรรณ ศิริเจริญ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย (วช.) ประเภทวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ เรื่อง “การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งมีความประสงค์ ขอประชาสัมพันธ์คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า **“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”**

ดังนั้น คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ประชาสัมพันธ์คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า **“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”** และโปรดตอบรับคู่มือนำเที่ยวดังกล่าว ตามแบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์ที่แนบมาพร้อมนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือนำเที่ยวดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวและผู้สนใจต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ เรืองวิทยาภรณ์)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สำนักงานคณะวิทยาการจัดการ

โทรศัพท์ ๐ ๕๖๗๑ ๗๑๓๔

โทรสาร ๐ ๕๖๗๑ ๗๑๕๐

056-717-150

วจ. ๐๐๓

แบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

๑. ชื่อโครงการวิจัย การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน.....

๒. ชื่อนักวิจัย/นักประดิษฐ์อาจารย์ทิวาวรรณ ศิริเจริญ และคณะ.....

๓. คณะวิทยาการจัดการ..... มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

๔. ทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทเพื่อสร้างองค์ความรู้.....

๕. ปีที่งานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ดำเนินการเสร็จปีพ.ศ. ๒๕๖๐.....

๖. ปีที่นำไปใช้ประโยชน์ปีพ.ศ. ๒๕๖๐.....

๗. การนำไปใช้ประโยชน์

๗.๑ ชื่อหน่วยงาน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน พิษณุโลก

๗.๒ ที่อยู่หน่วยงาน

๒๐๙/๗-๘ ถ. พหลโยธิน/ตร.ค.ม.ร.ก. ๑.เมือง
จ. พิษณุโลก

ขอรับรองว่าได้นำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

☐ ๑. การนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ (โปรดระบุรายละเอียด)

- นักวิจัย ผศ.ไพฑูริย์ แก้ว นก นักท่องเที่ยววิถีไทหล่มทางวัฒนธรรม

☐ ๒. การนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย (โปรดระบุรายละเอียด)

- ฐานข้อมูล ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘

☐ ๓. การนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (โปรดระบุรายละเอียด)

☐ ๔. การนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆ (โปรดระบุรายละเอียด)

- ฐานข้อมูล ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘

ดริ
(ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘)

ผู้นำไปใช้ประโยชน์

ตำแหน่ง ๑๐๐ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘ ม.ค. ๑๖๐๘

วันที่ให้ข้อมูล ๒๗ มี.ค. ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๐๕๓๙.๔ / ว ๕๘

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
๖๗๐๐๐

๒๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ประชาสัมพันธ์คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า

“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

เรียน คุณธนิต จิตละมัย การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า

“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”

๒. แบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

ด้วย อาจารย์ทิวาวรรณ ศิริเจริญ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย (วช.) ประเภทวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ เรื่อง “การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งมีความประสงค์ ขอประชาสัมพันธ์คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า **“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”**

ดังนั้น คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ประชาสัมพันธ์คู่มือนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่ม โดยใช้ชื่อว่า **“เที่ยวไทหล่ม เมืองสงบ เมืองเสน่ห์”** และโปรดตอบรับคู่มือนำเที่ยวดังกล่าว ตามแบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์ที่แนบมาพร้อมนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือนำเที่ยวดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวและผู้สนใจต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ เรืองวิทยาภรณ์)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สำนักงานคณะวิทยาการจัดการ

โทรศัพท์ ๐ ๕๖๗๑ ๗๑๓๔

โทรสาร ๐ ๕๖๗๑ ๗๑๕๐

แบบฟอร์มรับรองการนำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

๑. ชื่อโครงการวิจัย การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทหล่มให้เป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน.....
๒. ชื่อนักวิจัย/นักประดิษฐ์อาจารย์ทิววรรณ ศิริเจริญ และคณะ.....
๓. คณะวิทยาการจัดการ..... มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
๔. ทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทเพื่อสร้างองค์ความรู้.....
๕. ปีที่งานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ดำเนินการเสร็จปีพ.ศ. ๒๕๖๐.....
๖. ปีที่นำไปใช้ประโยชน์ปีพ.ศ. ๒๕๖๐.....
๗. การนำไปใช้ประโยชน์
 - ๗.๑ ชื่อหน่วยงาน กองทัพอากาศจังหวัดน่าน
 - ๗.๒ ที่อยู่หน่วยงาน ๐. ฝึ๐๖ จ.น่าน

ขอรับรองว่าได้นำผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ ๑. การนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ (โปรดระบุรายละเอียด)

๗/๗/๒๕๖๑ คณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดน่านให้ทุนอุดหนุนแก่ สำนัคนักท่องเที่ยว

☐ ๒. การนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย (โปรดระบุรายละเอียด)

โรงเรียนจิตรลดา แผนพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมในอาเซียนและเวที

☐ ๓. การนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (โปรดระบุรายละเอียด)

☐ ๔. การนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆ (โปรดระบุรายละเอียด)

๙๙๙๙

(นายณิต จิตละมัย)

ห้องเกียรติยศและกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์
ผู้นำไปใช้ประโยชน์

ตำแหน่ง

วันที่ให้ข้อมูล

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

1. ชื่อ (ภาษาไทย) นางสาวทิวาวรรณ ศิริเจริญ
ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) Miss Tiwawan Siricharoen
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 1249900029328
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
เงินเดือน 24,600 บาท
เวลาที่ใช้ทำวิจัย 20 ชั่วโมง ต่อ สัปดาห์
4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เพชรบูรณ์ 67000 โทร 056-717134 ต่อ 1209 หรือ 084- 3449044
E-mail : kratayrabbit@gmail.com
5. ประวัติการศึกษา
พ.ศ. 2553 วท.ม. (การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยว) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2549 บธ.บ. (การจัดการท่องเที่ยว) วิทยาลัยดุสิตธานี
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชา : ไม่มี
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ
สถานภาพในการ ทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัย
ในแต่ละผลงานวิจัย
 - 7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย -
 - 7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย
พ.ศ. 2555 โครงการวิจัยเรื่องการออกแบบสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาการผสม
เครื่องดื่ม สำหรับนักศึกษาไทยและนักศึกษาจีน
 - 7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน
พ.ศ. 2555 โครงการวิจัยเรื่อง “การออกแบบสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาการ
ผสมเครื่องดื่ม สำหรับนักศึกษาไทยและนักศึกษาจีน” แหล่งทุนวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง

พ.ศ. 2555 ผู้ร่วมวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “ศักยภาพและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง” แหล่งทุนเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบนสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา

พ.ศ. 2558 โครงการวิจัยเรื่อง “ศักยภาพและแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานน้ำตกธารทิพย์ อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์” แหล่งทุนสำนักงานวิจัยแห่งชาติ

ผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นางนันทชา ชัยพิชิตนันท์
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mrs.Nonthacha Chaitawittanun
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3659900422219
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ (พนักงานมหาวิทยาลัย)
เงินเดือน 25,400 บาท
เวลาที่ใช้ทำวิจัย 18 ชั่วโมง ต่อ สัปดาห์
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก
สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พิบูลสงคราม โทร. 056-717100 ต่อ 1321 โทรสาร. 056-717137
E-mail : ploy_der@hotmail.com
5. ประวัติการศึกษา
พ.ศ. 2551 ศศ.ม. (พัฒนามนุษย์และสังคม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2547 ศศ.บ. (พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยนเรศวร
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
- สาขาวิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ
สถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัย
ในแต่ละผลงานวิจัย
 - 7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย
- ไม่มี
 - 7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย

พ.ศ. 2552 โครงการวิจัยการศึกษาขององค์กรทางสังคมในการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพของคนพิการ : ศึกษากรณีชมรม คนพิการจังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2553 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการทำวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษามะขามแปรรูป กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชน ตำบลวังชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2555 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการชุมชนเข้มแข็งบ้านคลองสาร ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2557 การพัฒนาสวัสดิการสำหรับผู้ประสบปัญหาในบ้านพักเด็กและครอบครัวอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดเพชรบูรณ์

7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน

พ.ศ. 2549 โครงการการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเสริมและอาชีพทางเลือกของชาวอุรุกรลาไยในจังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. 2546 โครงการติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานเกณฑ์พื้นฐาน 10 ประการในการดำรงชีวิตของคนไทย

พ.ศ. 2546 โครงการความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสถาบันการศึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พ.ศ. 2548 โครงการอบรมเยาวชนชนพิการสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตสำหรับเยาวชน พิการ

พ.ศ. 2549 โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้วัฒนธรรมกรุงเทพฯ

พ.ศ. 2550 โครงการวิจัยเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์รองรับการเปิดเสรีการค้าบริการด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวยศวดี นีรารมย์
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Miss Yoswadee Nirarom
- เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 1 6799 00034 093
- ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาสังคม
เงินเดือน 15,180 บาท
เวลาที่ใช้ทำวิจัย (16 ชั่วโมง : สัปดาห์)

4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 เพชรบูรณ์ โทรศัพท์ 056 – 717167 ต่อ 1306
 E-mail : nannie_pig@hotmail.com

5. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2554 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สิทธิมนุษยชนและการพัฒนา) มหาวิทยาลัยมหิดล
 พ.ศ. 2554 ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง
 มหาวิทยาลัยนเรศวร

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- สาขาวิชาสิทธิมนุษยชน
- สิทธิสตรี
- ความรุนแรงในครอบครัว
- การวิจัยเชิงคุณภาพ

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ
 สถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัย
 ในแต่ละผลงานวิจัย

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย -

7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย -

7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน

พ.ศ. 2553 ผู้ช่วยวิจัยโครงการวิจัยกฎหมายคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง
 ในครอบครัว : สุาน ความคิด โอกาส และอุปสรรค ของศูนย์สิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนา
 มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2556 แนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างสถานีตำรวจ โรงพยาบาล และ
 หน่วยกู้ภัย เมื่อเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน เขตตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับ
 ทุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ (ภาษาไทย) นางสาวนันทกานต์ ศรีปลั่ง
ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) Miss Nuntakan Sritpang
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3679900074431
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
เงินเดือน 26,910 บาท
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก
สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เพชรบูรณ์ 67000 โทร 056-717134 ต่อ 1209
E-mail : meepooh_nudraft@hotmail.com
5. ประวัติการศึกษา :
พ.ศ. 2552 ศศ.ม. (การจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยนเรศวร
พ.ศ. 2548 ศศ.บ. (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชา : ไม่มี
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ
สถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัย
ในแต่ละผลงานวิจัย
 - 7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย -
 - 7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย -
 - 7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :
พ.ศ. 2554 หัวหน้าโครงการเรื่องการศึกษาระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเพื่อ
เป็นแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้ำตกตาตาดหมอก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์